

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Dispositio Et Perioche Historiae Evangelicae Per IIII.
Euangelistas contextæ, necnon Actuum apostoloru[m],
Epistolaru[m] quoq[ue] Pauli XIII. & Canonicaru[m] VII.**

Bullinger, Heinrich

Tigvri, 1553

VD16 B 9605

urn:nbn:de:hbz:466:1-35634

... ad pe. culpe. ...

Hic .n. d. i. oporo te dies ...
 liby mense speculua noia hñe ...
 denotant om̄s alij dies appoſite dñy
 ſentibz nuntialibz. C. kalende. noie .j. d.
 Dies inuales menſu dñy ...
 q̄ colende q̄ p̄ma dies cuius menſis
 colebat̄ antiquit̄ i honore iunonis .
 vñ d' inlub' ſaltor̄ vendicac auſoni
 ad iunonis cura kalendas . T̄ dñe kal
 lende akalo q̄ ſ' uoco q̄ p̄eco aſc̄
 rebat locū em̄erē ⁊ clamabat t̄ca
 ens kalo q̄ dies er̄t uſq̄ ad nūdi
 p̄cedere kalendas . Silij . iij . nonas .
 quarto die añ nonas . ⁊ vii . v̄d . i . v̄
 die añ v̄d . Si querat̄ q̄re ñ dñe . ñ . i .
 lens . ⁊ ſo nonas . ⁊ ſo v̄d . ſic dñe . ñ .
 ⁊ q̄ro . ſi dñe p̄ole kalens . p̄ die nona
 p̄ole v̄d . t̄ro ſ' q̄ h̄ ſi dñe ſc̄o dñe aſe
 ſequens . vñ ſ' h̄ ſi dñe ſc̄o illa d
 ſequet̄ ⁊ er̄t lens . ñ . kalendas . i . ſeq̄
 p̄ole kalendas . ⁊ ſic de alijs . q̄ ſ'
 ſ' de ſequēre . ſi de p̄cedere ſic menti
 t̄o uenient̄ ſi p̄die ñ ſc̄o ⁊ ſ' ſ'
 p̄ole kalendas . i . p̄ die añ kalē

Handwritten marginal notes in a cursive script, likely a commentary or gloss on the main text. The text is partially obscured by a large stain.

Xmifax: faber fo
varius.

Quod librum nisi dabo
remodato ingratos
ayo gratius, ut utinam
aliquando daretur fac
tas reformandi.

~~Quod librum nisi dabo~~
~~remodato ingratos~~
~~ayo gratius, ut utinam~~
~~aliquando daretur fac~~
~~tas reformandi.~~

Liber Thomae Stael Mon
f. 1 b 20.

¶ Eius quibus sunt q nos ad honorandum
sanctorum meritis, in i. Galliarum
lib. rom. 2. Junitatis exempli
3. Prorogis subsidium

Th. 1699.

F 11

30

... ..

DISPOSITIO

ET PERIOCHE HI-

STORIAE EVANGELICAE PER

IIII. Euangelistas contextæ, necnon

Actuum apostolorū, Epistolarū quoq;

Pauli XIII, & Canonicarū VII.

ex Commentarijs ~~H. Bullingeri~~

petita, & in formā enchiridij

redacta; cuius consilium

uersa pagina exponit.

*I E S V S est Christus, unicus inquam rex &
pontifex ecclesie sue, uera & perfecta
salus omnium credentium.*

T I G V R I E X C V D E B A T

Christophorus Froschouerus mense Ianuario,

M. D. LIII.

P I O L E C T O R I S .

ENDAMVS tibi, pie Lector, in forma enchiridij Dispositionem uel ordinem atq; Periochen historiae, primū quidē euangelicæ, deinde uero apostolicæ, adde & argumentata epistolarum omnium cum D. Pauli, tum aliorum S. apostolorū, qui epistolas ecclesie dei scriptas reliquerunt. Nullo autem alio consilio id facimus, quā ut iuuenus sancta piorum studia. Sunt quibus per fortunæ tenuitatem non licet integros Bullingeri emere Commentarios. Sunt alij quibus per multa negotia eosdem integros legere nō uacat: his ergo & ordinem & Periochen omnium hoc enchiridio exhibere uolumus. Sunt rursus alij qui & integros sibi compararent Cōmentarios & integros euoluerent legerentq; , si intelligere possent, quid in illis & contineretur & tractaretur: cernent ergo & hi in hoc libello ceu per transfennam quid ex illis expectent Commentarijs. Omnia uero huc tendunt, ut aperte & plene intelligas, in quo sit sita hominum salus, quomodo illam consequamur, eaq; æternum fruamur, deniq; quomodo uocatione nostra digne uiuamus. Fruere ergo sanctis & salutaribus his laboribus. *Viue & uale æternum in Christo Iesu domino nostro. Tiguri Mense Ianuario. Anno domini M. D. LIII.*

DE EVANGELIO ET
DIGNITATE EIVS.

VANGELIUM uox peregrina & Graecanica est, sed à Latinis & Germanis recepta, tāquam propria usurpatur. Componitur autem ab εὐ, quod bonū est, & ἀγγέλλω

Euangelium quid.

nuncio: unde Euangelium bonum nuncium est, siue bona nunciatio, qualis uidelicet afferri solet de parte uictoria & suis hostibus, de re qualibet fausta & feliciter peracta: patet ergo uocabulum latissime, sed & ueteres τὰ εὐαγγέλιον per tropum ipsa uocarūt premia, quae letum ferenti nuncium dabantur. Homerus enim sic usurpauit *Odyssea* ξ. & Cicero ad Atticum. Isocrates Euangelium posuit pro sacrificio, quod offerebatur pro rei feliciter gestae nuncio. A Matthaeo autem & ab apostolis Christi Euangelium non usurpatum est uel pro premio, uel pro sacrificio, imò ne pro quouis quidem nuncio leto, sed pro singulari illo coelestis nuncio, quo nobis diuina gratia coelitus annuntiatur in Christo, per quem & hostis noster diabolus cum peccato ac morte superatus, et pater coelestis mundo reconciliatus, omnia bona fidelibus in Christo praestitit, ut Christum in fide possidentes, remissionem peccatorum, salutem

E V A N G E L I V M

tem, ipsam beatam uitam, & omnes coelestes thesauros possideant, ipsumq; Christum in se regnantem & uiuentem habeant, & ipsi in eo uiuāt. Isaias enim 52. cap. Extrica, inqt, te de uinculis colli tui captiua filia Zion. Quoniam sic dicit dominus, Gratis uenundati estis, & ideo absq; pecunia redimemini. O quam speciosi erunt super montes pedes euangelistae, annunciantis inquā pacem, euangelizantis bonum, nunciantis salutem, dicentis ad Zion, Regnat deus tuus.

Huc pertinet quod angelus coelitus sub ipsam domini natiuitatē occinit pastoribus, imō omnibus fidelibus, Ne paucatis, Ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod futurum est toti populo, quia natus est uobis hodie seruator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid. Et Paulus, Euangelium, inquit, est potentia dei ad salutem omni credenti. Quod quid aliud est, quam si dixisset, Euangelium est praedicatio potentiae dei, per quam salui fiunt credentes. Est autem dei potentia ipse Christus dominus uerbum & brachium patris, in quo se exerit diuina potentia, ueritas, iustitia, misericordia & gratia, quem proposuit orbi pater, ut omnis qui in eum credit, non pereat, sed habeat uitam aeternam. Proinde ut uno uerbo rem totam complectar, Euangelium est felix illa praedicatio qua Christus annunciatu nobis datus, ut per ipsum a diabolo, peccato & morte liberati,

berati, in ipso sanctificemur, & credentes patriæ resti-
tuamur, æternūq; uiuamus.

Et quanquam ista satis explicent uocabulum Euāge-
lij, addam tamen illis & aliud ex Isaiā testimonium, ut <sup>Euangelij
uox ex pro-
phetis peti-
ta.</sup> adhuc plenius Euangelij ingenium cognoscatur, & ap-
pareat apostolos domini Euangelij uocabulum ex pro-
phetis, ut & alia ferè omnia sua, accepisse. Isaias ergo
in 61. cap. Christum in hæc uerba, Luca interprete,
loquētem inducit, Spiritus domini super me, propterea
quod unxit me, εὐαγγελίσαός ad euangelizandū pau-
peribus misit me, ut sanem cōtritos corde, ut prædicem
captiuis remissionem, & cæcis uisum, ut emittā confractos
per remissionem, ut prædicem annum domini acce-
ptum. En, Ad euangelizandum, ait, pauperibus misit
me: Et mox explicans quinam sint illi pauperes, Qui,
inquit, sunt contrito corde. Rursus, hi sunt contrito
corde, aut animo confracto, qui nihil in se sanitatis inte-
gritatisq; reperiunt, sed de suis uiribus desperant, toti à
medico Christo pendent. Cæterum euāgelium est quod
hi audiunt filium dei in mundum uenisse, ut morbidis &
afflictis annunciet sanitatem, imò quod diuinæ bonitati
placeat morbos nostros filij dei luore & infirmitate
mederi. His adduntur & alia quædam, quibus Euangelij
natura plenius describitur, Vt prædicem inquit, capti-
uis remissionem, &c. Captiui tenentur omnes mortu-

EVANGELIUM

les in uinculis damnationis, & seruitutem seruiunt durissimam sub principe tenebrarū diabolo, cæciq; tenentur in tenebris errorum, expectantes redemptionem. Hic autē uenit filius dei ut uncula soluat, ut uictoriam, imò uerum iubileum annunciet, id est prædicet quod credentes Christi uirtute à seruitute peccati, diaboli & mortis liberati, libertati filiorum dei donati, eiq; tenebris in lucem admirabilem educti, æternæ uitæ heredes effecti simus. Hic inquam Euāgelij scopus, hæc summa est, & ex his petitam apparet Euāgelij uocem, unde & uera eius natura cognoscitur.

Dignitas
euangelicæ
historiæ.

In his porrò nonnihil relucet Euangelicæ historiæ dignitas, quæ uerbis alioqui dignis à nemine poterit plene exponi. Nam inter diuina oracula recensetur quidam quicquid legitur in Biblijs, inter omnes tamen diuinas scripturas Euangelium, ut & Augustinus ait, merito excellit. Quod enim lex & propheta futurū prænunciauerunt, hoc redditum atq; completum in Euangelio demonstratur: cuius primi prædicatores apostoli fuerunt, qui dominum ipsum & saluatorem Christum præsentem in carne uiderunt, cuius non solum ea quæ ex ore eius audita, uel ab illo sub oculis ipsorū operata, dicta & facta meminerunt, uerumetiā quæ priusquam ipsi adhererēt, in eius natiuitate uel pueritia diuinitus gesta & digna memoria, siue ab ipso, siue à parentibus eius

eius

eius, siue ab alijs testibus fidelibus cognoscere potuerūt, imposito sibi euangelizandi munere, mundo exponere curarunt. Imò in hoc ipsum acceperunt spiritum sanctum apostoli, ut de omni ueritate plene edocti, sanctā puram & absolutam mundo relinquerent theologiam. Sacrosancta ergo & tuta hic sunt omnia, nec est quod quisquam hic ullum metuat periculum. Res describitur non uana, inutilis, superuacanea, curiosa, molesta uel mendax apud Indos gesta, uel nuper in nouis insulis re-
 perta: nihil hic de rebus exoticis, Persicis, Babylonis, Alexandreis ac Bactrianis, alijsq; his similibus, quibus prophanae luxuriant historiae, dicitur. Dicitur autem de uero, uiuo & aeterno dei filio Iesu Christo domino nostro, de dictis & factis eius uere gestis: dicitur de salute nostra, et uita uere beata, et de ueris uirtutibus uerisq; uera, certa, utilis et compediōsissima tradetur doctrina.

Summa & perfectissima theologia in Euāgelio.

In lectione philosophica & historiarum exterarum optimi quiq; metunt, ne pro ueritate mendacia, pro uirtutibus uitia apprehendant, aut uirtutes apprehendant non defecatas: in lectione autem euangelica omnia sunt uerissima, purgatissima, integerrima & sincerissima: & quod ad tradendi modum attinet, traduntur illa simpliciter, aperte & sine circunductionibus flexuosis: nulla aut paucissima uidere hic licet paradoxa, nullae sunt rixae de pugnantibus historiarum narrationibus

EVANGELIUM

& absurdis philosophorum opinionibus, in quibus con-
 futandis bona temporis pars in alijs scriptoribus non
 sine iactura & molestia consumitur: in Euangelio tota
 beatæ uitæ ratio, uerissima certissimaq; uirtutum & ui-
 tiorum regula breuiter, plane & cum iucunditate pro-
 ponitur. In Christo enim domino, quem unum docet,
 commendat & proponit omnibus Euangelium, recon-
 diti sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ, & in illo
 complacitum est patri omnem plenitudinem inhabitare,
 & per eum saluare totum mundum. Vnde non imme-
 rito dominus ipse in Euangelio dixit ad discipulos, Beati
 oculi qui uidēt quod uos uidetis. Dico enim uobis, quod
 multi prophetae & reges uoluerunt uidere quæ uos ui-
 detis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non
 audierunt. Viderunt autem & audierūt Christum do-
 minum, ac prædicationem Euāgelij liberalissimam, non
 oculis & auribus tantum corporeis, sed animi quoq;. Et
 Matthæus quod uidit & audiuit, omne breui hoc
 opusculo Euangelico dilucide & fideliter cōplexus est,
 ipsumq; omnibus nobis pie exhibet, ut credentes filio
 dei beati simus. Ergo quod principes & sapientes uiri
 non assequuti sunt ullibi terrarum, ne apud Athenien-
 ses quidem, aut apud Massilienses, quod neq; Pythago-
 ras apud Memphyticos uates, neq; Plato apud Aegy-
 ptiorum sacerdotes, neq; Apollonius ille Thyaneus a-
 pud

apud Brachmanas & apud Iarcham in throno sedentem aureo, & de Tantalii fonte potantē inuenit atq; didicit, licet summo desiderio expetiuerit inquisieritq;, id totū in breuissimo hoc Euangelij opusculo cuilibet fideli sedēdo, & quouis in loco plene inuenire discereq; licebit.

De Solomone rege Israelis sapientissimo & potentissimo sic legis in libro Regum tertio, Et dedit deus sapientiam Solomoni atq; intelligentiam supra modū eximiam, & excelluit sapientia omnes Orientales, & omnes Aegypti sapientes: erat enim omnium mortalium sapientissimus. Ideo uenerūt ex cunctis populis qui audirent sapientiam Solomonis, inō ex omnibus regibus terræ, qui audierunt de sapientia eius. Venit & regina Saba de remotissima regione, excita laude sapientiæ Solomonis, ut ipsum audiret. At in Euangelio dominus, Surget, inquit, in iudicio regina Saba, & cōdemnabit gentem Iudaicam, quod uenerit e finibus terræ ad audiendam sapientiam Solomonis: & ecce plus quàm Solomon est in hoc loco, quem isti tamen contemnūt. Ergo cum Matthæus libro hoc suo sapientiam, id est dicta & facta Solomonis, Christi inquam domini, præcipua descripserit, profecto ueram & summam sapientiam ac theologiam Euangelio hoc suo orbi tradidit, quam merito omnes reges, principes, sapientes ac populi mirentur, adorent, atq; obuijs ulnis circumplectantur.

EVANGELIUM
DISPOSITIONIS
ET PERIOCHES HISTORIAE
EVANGELICAE SECUN-
DUM MATTHAEUM
LIBER I.

Caput 1.

Genus et
Natiuitas
Christi.

PRIMO capite describit Matthaeus genus
& natales Christi domini, e quibus secun-
dum carnem & iuxta prophetarum ora-

cula uerus homo genitus est. Generi conceptionem ac
natiuitatem ipsam subtexit, demonstrans Christum do-
minum pure conceptum esse e spiritu sancto, & no ex
femine Ioseph, natum autem ex illibata Maria uirgine.

Cap. 2.

Reuelatur
Christus.

Deinde ostedit huc Christu natu esse Iudeis et Gētibus:
quorum illi tamen Christum no magnopere curant, hē
uero diligenter quærunt, inueniunt & adorant. Nam ut
Deus per celebri aliqua epiphania hoc mysteriu salutis
orbi exhibita declararet, mox ab initio incarnationis
dominica homines Orientales, magos inquam uiros ui-
delicet principes & sapientes excitat, qui stella instiga-
tore ex Oriente proficiscentes, regem & liberatorem
orbis quæsitum ueniunt Hierosolymam, ubi cum ipsoru
praconio increbuisse natu esse Messiam regem Israe-
lis, conuocat rex Herodes omnes Iudeoru sapientes tre-
pidus, iubetq; ut diligēter de ortu ac patria Messie pro-
phetarum

phetarum oracula excutiant. Hi mox respondent in Bethlehem Iudæe nascendum fore ducem Israelis Bethlehem ergo proficiscuntur magi, ubi et Messiam dominum satis quidem pauperculum & uilem inueniunt, reuenter tamen adorant, mysticisq; muneribus honorant, & suo hoc facto testantur, primū quidem, hunc puerū, licet abiectæ uideatur sortis, uniuersorum esse dominum, Iudæorum & Gentium regem assertorem: deinde eundem ab omnibus adorandum esse & colendum. Interea ueteres artes exercet antiquus serpens, Herodem enim Iudæorum regem excitat, ut Christum uerum Israelis regem in herba extinguat. Proinde uerox & ambitiosus tyrannus crudelitate inaudita oras Bethleemiticas innocentiſſimo opplet infantium cruore, si forte in hoc bimulorum infanticidio regem quoq; Israelis extingueret liceat: sed sefellit hominem impuriſſimum spes funesta & nephanda. Subducitur enim angelo domini consultore in Aegyptū dominus, ubi & latitat, donec parricidam nepharium diuina exinguat ultio. Quæ quidem prognostica fuerunt regni Christi, ac futurarū ecclesie rerum, in qua Christus unica salus toti orbi præfectus rex, ab impijs semper oppugnatur, sed idem interim salutem fidelium operatur, & patiendo uincit perpetuo: ita tamen ut pij nihilominus perpetuis exercentur tentationibus & afflictionibus in suam ipsorū utilitatem & gloriam.

Infanticidium Herodis.

EVANGELIUM
LIBER II.

Caput 3.

SECUNDVS liber Commentariorum exhibebit
tibi Lector clariorem apertioemq; domini nostri
Iesu Christi saluatoris mundi manifestationē. Pater enim
filium suum non iam paucis & delectis aliquot aut etiā
una atq; altera reuelationē, quemadmodū hactenus fa-
ctitatum uidimus, sed toti mundo & demonstrationibus
quidem innumeris & apertissimis aperit, spectandumq;
cum omnibus thesauris suis manifestissime proponit.
Ioan. bapt. Nam initio Ioannem Zachariae sacerdotis filium, in pro-
predicatio. phetis promissum Heliam, sanctissime uitae hominem, &
authoritatis apud Iudaicam plebem maximae, euocat, &
praedicatum filij aduentum in carnem, imò preparatum
omnium animos, quo uenientem Christum promptius
recipiant, ablegat. Prodit ergo Helias iste, atq; omnes
hortatur ad poenitentiam, & ut uenienti domino sese
parent. Diserte enim addit, In propinquo esse regnum
caelorum, id est, nunc illud appetere, imò adesse tempus,
quo deus per prophetas promiserit se per filium suum
omnes gratiae suae donorumq; thesauros effusurum in
homines, ac regnaturum in ipsis. Doctrinae huic addit
celebre & sacrosanctum Baptismi sacramentū, quo my-
steria dei, cultoribus dei uisibiliter etiam representaret,
atq; populū fidelem in unum corpus colligeret ac inse-
reret

reret Christo. Deinde uero euocat coelestis pater ipsum quoq; filium suum e Galilea, in qua latuerat hactenus, in Iudaeam, ut quonia satis iam uidebantur plebis animi per Baptistam ad recipiendum Christum preparati, ipse nunc prodiret in theatrum, non amplius alieno testimonio, sed sua doctrina & suis ipsius uirtutibus sese declarans & exhibens mundo. Venit ergo in Iudaeam ad Iordanem dominus, ubi docebat Ioannes & baptizabat in Christum, atq; ipse quoq; a Ioanne baptizatur. Porro Baptista agnoscit protinus saluatorem mundi, & ideo uerbis manifestissimis testificatur hunc illum ipsum esse dei filium, agnum dei qui tollat peccata mundi, de quo hactenus differuerit, in quem omnes intendere iusserit, id ipsum nunc ardentem repetens omnes ad unum ac solum Christum remittit. His addit praeterea coelitus pater coelestis testimonium suum magnificum id certe & prodigiosum. Apertis enim caelis, & demisso super Christi caput coelestis columbae uisibili signo ceu digito in Christum extento, uoce simul addita clarissima, Hic, inquit, est filius meus unice dilectus, & adeo dilectus, ut eius solius gratia mundo, cui ob peccata suam inferissimus, nunc maxime sim placatus reconciliatusq;.

Atq; hic quidem post tam excellens testimonium non Cap. 4.
protinus ipsum sese praedicauit, & omnibus uisendum fruendumq; praebuit hominibus, sed in palestram gra-

Christus
ipse prodit
& baptizatur.

EVANGELIUM

Christus
tentatur.

uissimarum tentationum progressus, in qua infeliciter
pugnans Adam succubuerat, ipse nunc secundus Adam
feliciter certans, uictorem satanam & uincit, & uictum
nos quoque uincere docuit: uictor autem iam magna cum
authoritate, utpote diaboli & omnium rerum dominus
denuo prodit, ac uitam & omne bonum adcoque regni
caelorum promittit suis cultoribus, praedicans gratiam
dei remissionemque peccatorum, ac omnes adhortans ad
uitae emendationem. Praeterea ut intelligeremus hanc
uitae promissionem & praedicationem gratiae non per-
tinere ad eius tantum saeculi homines, sed ad omnes qui
ad finem usque saeculi futuri sunt, deligit sibi discipulos,
quos in mundo omnium quae diceret & faceret, testes
constitueret, & quos mysterium uitae plenissime edoce-
ret, ut hi demum satis instructi, & uoce uiua & scri-
ptis aeternum uiuentibus thesauros gratiae dei per Chri-
stum toti mundo & omnibus saeculis praestitos commen-
darent, atque ueluti distribuerent. Ad haec adijcit insignia
& ingentia beneficia, dum uirtute sua omnes morbos
quantumuis insanabiles profligat. Ita enim nobis omni-
bus non uerbis duntaxat, sed ipsa quoque uirtute decla-
rat, se talem omnino esse qualem doctrina proponat,
saluatorem uidelicet mundi, qui suos cultores & uelit
& possit saluare: quare hi quoque soli sese per fidem
committere debeant.

Christus
deligit disci-
pulos.

Hæc

S. M A T T H A E I

Hæc inquam sancta ac salutaria discas ex hoc 2. li-
bro, ut ipsa rei tantæ maiestas & utilitas te, nisi truncus
sis totus, ad studium & diligentiam excitare possit.

L I B E R I I I.

EXHIBUIT nobis inter alia quæ in hoc quar- Cap. 5.
to capite tractauit Matthæus gustū quendam ser-
monū doctrinæ Christi de pœnitentia & remissione pec-
catorum, id est, de mysterio Euangelij & gratiæ dei, de
agnitione inquam & confessione peccatorum, deq; con-
uersione à peccatis ad deum uiuum per fidem Iesu Chri-
sti, per quam assequimur remissionem peccatorum &
uitam æternam quicūq; credimus ex animo: pergit iam Sermo
Christi in
monte.
idem author per consequētia tria capita etiam alios do-
ctrine Christi præcipuos locos exponere, nō iam solita
breuitate utens, & capita duntaxat sermonis dominici
consignans, sed totū Christi sermonē, ita ut ab ipso habi-
tus est ex integro contexens, quo uidelicet certius re-
ctiusq; de omni doctrina Christi iudicaremus, atq; post
pœnitentiā et remissionē peccatorū, præcipua religionis
nostræ capita, etiā alios præstāiores doctrinæ Christia-
næ locos plenius intelligeremus. Oratio ipsa seu sermo
Christi didacticus expositoriusq; alicubi uero et paræ-
neticus est, uariis itaq; & de uarijs rebus compositus.
Principio enī luculenter disputat de uera beatitudine ser-

E V A N G E L I V M

- Felicitas.** felicitate, ostendens quibus in rebus illa sita sit, & tacite interim confutans stolidas & corruptas vulgi de vera
- Lex.** felicitate opiniones. Deinde descendit ad legem repurgandam. Corruperant enim hanc suis traditionibus, & obscurarant ipsam commentitia sua expositione Pharisæi, itaq; quis genuinus legis sensus sit, & quid lex dei à nobis requirat, productis aliquot è lege exemplis manifestissime demonstrat, simul & ueræ & falsæ iustitiæ
- Iustitiæ opera.** differentiam ostendens. Et quoniam de iustitia differabat, & inter omnia opera iustitiæ maxime excellunt eleemosyna siue misericordia aut beneficentia, oratio item siue ardens cum deo colloquium, & ieiunium siue
- Caput 6.** corporis carnisq; nostræ castigatio, iccirco dominus noster illa ipsa opera iustitiæ siue exercitia pietatis repurgat ab hypocrisi, qua Pharisæi illa conspurcarant, pristino et natiuo nitore restituens, pulcherrimeq; indicans quomodo rite præstanda sit eleemosyna, quomodo uere oremus religiosèq; ieiunemus. Hinc uero cum confessum sit non alium affectum perinde abstrahere ab omni pietate iustitiæq; atq; habendi studium, & nimis anxiam de uictu & amictu sollicitudinē, ideo quarto loco graui oratione abstrahit ab auaritia, commode deniq; sollicitudinem nimiam, id est perfidam diffidentiam eximit suorum pectoribus, & inserit rursus fidem in deum & fidele religionis ac iustitiæ studium. Post hæc summa fide

Et diligentia temerarium hominum de alijs hominibus iudicium, detractionem inquam et calumnias uitandas esse significans, ostendit moderate et recte uti lingua. Nō enim minores turbæ ex uitio linguæ quàm auaritia habendiq; studio exoriuntur.

Porro cum hæc omnia uirtute diuina in nobis per gratiæ beneficium, non per nostras uires perficiuntur, ergo utiliter et in loco adhortatur per consequentia dominus cultores suos ad fideles preces, quibus sibi à deo uires suffici postulent, necubi suo desint officio. Ad hæc splendidissimas amplissimasq; promissiones adiungit, preces fidelium sese exauditurum pollicens, quo studium precandi magis inflammaret in pijs. Ista uero omnia copiosissime hæctenus proposita in breue contrahens compendium, Omnia, inquit, quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, sic et uos facite illis. Hæc enim est lex et prophetæ. Deinde proposito biuio et utriusq; uie modo, ratione et fine addito, ad illud nos omnes ingrediendum adhortatur, quod arctius est et asperius quidem, sed ad uitam interim æternam introducit. Rursus quia de itinere dixerat per quod abitur in præcipitium, protinus diligenti admonitione cauet necubi in exitium abducantur sancti pseudoprophetarum artibus et impostura, quos in hoc suis coloribus pingit, ne simplicioribus bona specie imponant, et

Pseudoprophetæ.

EVANGELIUM

ueritatis uia in haeresum ambages ac praecipitia abripiantur. Tandem uero concludens diuiniſſimū hunc sermonem, postremo loco aperte docet, nullam speciem externam ad pietatem perficiendā ulli prodesse homini, ergo ad pietatem & uitam consequendam non satis esse autē dire & intelligere uerbum dei, aut magnificis etiā uocibus iactare, nisi & sanctissimis fidei uirtutumq; operibus exprimamus: id quod ficta narratione seu parabola pereleganti expolit, & ob oculos omnium statuit, inhortans quemlibet nostrum ad uerum uerae peitatis studiū, quod permanentē et suauissimū habet fructū uitae.

Est autem hoc argumentū & illa complexio totius orationis quam in monte habuit ad omnem populū saluator noster Christus dominus. De ea S. Augustinus, Apparet, ait, istum sermonē omnibus praecipis, quibus Christiana uita informatur esse perfectum.

LIBER III.

Christi beneficia seu miracula.

RECITAVIT Matthaeus tribus praecedentibus capitibus Sermonem Christi integrum, quo nobis gustum praebet, ac ueluti compendium contexeret uniuersae doctrinae Christi, consequentibus duobus capitibus uirtutem & potentiam Christi maximam, congestis beneficijs miraculosis quampluribus illustrat, & illustratam

Illustratā omnibus proponit diligenter considerandam,
 ut inde totus mundus colligat Iesum Christum uiui &
 omnipotentis dei, uiuum, uerum ac omnipotentem filiū
 esse: nec omnipotentem modo, sed etiam benignissimum,
 qui uenerit conuertendis, sanandis saluandisq; pecca-
 toribus. Hoc inquam diuinissimis & prorsus stupendis Cap. 8:
 miraculis à Christo designatis euidentissime demonstrat,
 quorum hæc summa est, Initio mundat leprosum suppli-
 cem. Deinde Centurionis cuiusdam puerū iam iam agen-
 tem animam, & quasi exanimem restituit uitæ ac sani-
 tati integræ. Hinc socrum S. Petri febricitantem sanat:
 omnes deniq; omniū infirmitates curat. Præterea ipsum
 mare elementū barbarissimū & seuis tumultuans pro-
 cellis, increpitans, quouis oleo tranquillius reddit. Mox
 par demoniacorum, quod omnibus repagulis atq; cate-
 nis disruptis, uiatoribus præmodum erat molestum, nec
 cuiusquam arte aut robore domari poterat, tacita uir-
 tute attrahit, è miseris integram legionem eijcit, & pri-
 stinæ restituit incolumitati. Post hæc paralyticum in le- Cap. 9:
 cto, non hominem, sed hominis uerius cadauer misera-
 bile, decumbentem, morbo grauissimo ita liberauit, ut
 protinus ipse suis insistens pedibus, ambularet expe-
 dite, qui hætenus ab alijs fuerat portatus, ac ipse de-
 nique lectum ualidus gereret in humeris, à quo huc-
 usque æger fuerat sustentatus. Inde uero uocatur ad

E V A N G E L I V M

penitentiam Leui Matthæus, simulq; magna spes aperitur omnibus peccatoribus ad Christū sese conuertentibus. His ita peractis, curatur incurabilis ille morbus foeminae profluuio sanguinis calamitosissime laborantis. Reuocatur item ad uitam quæ excesserat Iairi filia. Et uisum recipiunt duo cæci, liberaturq; à demonio muto longe miserrimus quidā homo. Neq; uero hæc paucula modo designauit miracula, sed per omnes ciuitates ac uicos transiens, ac Euangelium regni annuncians, sanabat omnes morbos & omnes languores in populo.

Scopus miraculorum Christi.

His inquam omnibus declaratur nobis ab apostolo Matthæo, et ceu firmissimis & irrefutabilibus argumentis ac testimonijs confirmatur, quod Christus sit uerus ueri dei filius, uniuersorū dominus, elementorū inquam omnium, morborū & affectionum, omnium peccatorū, diaboli, ac mortis deniq; & quod ideo uenerit in hunc mundum, ut omnium rerum nos dominos ac filios dei constituat, si uidelicet ipsum uera fide recipiamus. Itaq; studet Matthæus nō tam uirtutē Christi & quod benignus & munificus sit largitor omnium bonorū ex actis describere, quā illorum quoq; fidem moresq; omnes depingere qui receperunt Christi beneficia. In his enim ceu uiuis exemplis discimus qualis esse debeat fides nostra, & quomodo nos geramus ut beneficiorum dei facti participes, id est, quomodo efficiamur filij dei, domini

mini rerum, quibus non noceat uel peccatum uel mors, uel ipse deniq; satanas, si uellicet illorum exempla imitati, eadem cum ipsis praestiterimus. Miscet his interim quaedam in 8. cap. de Vocatione ad fidem Euangelij, & in 9. cap. de Ieiunio & alijs quibusdam rebus, quae & ipse faciunt ad explicationem uirtutis fidei, & dominicae potentiae ac benignitatis.

Est autem maxime euidens & populare genus doctrinae, historia siue exemplis, id est factis magis quam dictis docere: unde priores tres Euangelistae in illis tractandis multo frequentiores sunt quam in his exponendis. Et sane Christus operans longe uiuacior nobis esse uidetur quam docens. Quanquam enim doctrina eius energiam quoq; habuit diuinam, excellunt tamen quodammodo ipsa facta, istud quod docetur exercentia comprobantiaq;. Nemo ergo priores Euangelistas praeter Ioannem contemnat, quod hic in sermonibus Christi consignandis uideatur fuisse & crebrior & diligentior. Habent enim etiam illi suam maiestatem: sed & spiritus sanctus omnium animos & calamos in hoc direxit, ut ex quatuor authoribus authenticis haberemus certissimam et indubitata de omnibus Christi dictis et factis historia.

Liquet etiam ex his quae haecenus tractata sunt, Mattheum per initia usum esse ordine naturali, mox artificiali quoq;, & hoc ipso ordine nunc maxime progredi,

Facta & sermones Christi.

Ordo artificialis.

utpote ad docendum appositissimo. Videtur enim non tam spectasse, ut id quod à domino dictum ac factum erat, bona fide recitaret, quam ut quodque suo loco ac ordine collocaret, ipsoque ordine suo commode doce-
ret, & animos auditorum commoueret maxime, imò Christum & fidem in Christum infingeret altissime.

LIBER V.

HACTENVS recensuit Matthæus compendium quoddam uniuersæ doctrinæ Christi domini, quibus suos cultores abunde de uera pietate instruxit: adiecit huic maxima quæque eiusdem miracula, opera inquam diuina & stupenda, quibus ille sese declarauit dominum esse uniuersorum, potentem ac benignum, qui uera fide sibi adherentes dominos quoque efficiat peccati, mortis, satanæ, denique rerum omnium. Ad hoc negotium delegerat sibi testes, quos hucusque omnibus suis tam dictis quam factis adhibuit & spectatores & auditores, nimirum ut hi salutis communis negotium nunc quidem animis conceptum reconditumque aliquando in totum orbem efferent. Et hi quidem uidebantur iam satis instructi in rudimentis & primordijs fidei ac doctrinæ Christianæ, proinde oportuit eos porro exerceri in his, atque parari interim ad maiora: ablegantur itaque ab ipso domino

Cap. 10.

Instruantur
& mittuntur
apostoli.

miso

mino prædicatum nunc populo duntaxat Israelis euang-
gelium, certisq; instruuntur mandatis. Nam dominus
diligenter præscribit quid faciant, & quodnam ipsorum
sit officium: simul autem indicat quid passuri sint, in
quanto cum periculo coniunctum sit gerere ministeri-
um uerbi in corrupto & ingrato sæculo. Ideoq; consolatur
suos egregie & pulchre instructa oratione, docens quo-
modo in omnibus malis constanter in uera pietate per-
seuerare ac omnia mala uincere oporteat.

Post hæc exponit quomodo ipse dominus Iesus, qui Cap 17.
unice à ueracibus uerbi dei ministris prædicandus com-
mendatur, sese aperuerit ostenderitq; se esse Mesia-
rum, unicam illam orbis expectatam salutem: quod certe Christus
Mesias.
totius prædicationis dominicæ primum & solidissimæ
fundamentum est. Eodem loco contextitur & Ioannis
Baptistæ encomium, optimi uidelicet ministri illustrissi-
mum exemplum, omnibus qui recte sua functione uti cu-
piunt propositum. Adiungitur protinus & concionis
dominicæ egregium exemplum. Principio, quomodo
sue gentis peruicacem incredulitatem obiurgarit, suisq;
ministris accusandi increpandiq; specimen reliquerit.
Deinde, quomodo melioris spei hominibus regnum dei
annunciarit. Indicauit se omnium habere potestatem,
adeoq; omnis boni se fontem esse inexhaustum, qui
uelit cupiatq; hauriri, proinde omnes ad se inuitat,

E V A N G E L I V M

omnibusq; requiem quacunq; necessitate laborantibus
 pręstaturum promittit. Mox quęstionem de religione
 sabbati diligenter tractat, obiter admonens beneficentię
 & internum dei cultum deo plus probari quęm exter-
 nam obseruantiam. Pręterea beneficentię quam iam
 iam commendarat, ipse mox pręstat homini cuidam ca-
 lamitoso et arida manu afflictissimo, cui integram resti-
 tuit. Quia uero nullis nec beneficijs nec uirtutibus Iu-
 daicę gentis duritięm emollire poterat, ipsis subinde
 struentibus uitę eius insidias, discedit ab ipsis ad tem-
 pus, nihil interim acerbius aut atrocius contra ipsos ma-
 chinans, si forte suauitate et longanimitate uinci queat,
 hoc ipso ministris suis, quid & ipsi in similibus casibus
 & cū huiusmodi hoĩbus faciant, formulam pręscribens.

Cęterum ab officio & à benefaciendo non desistit,
 neq; ueritatis patrociniũ relinquit, in his ne tantillum
 quidem concedens hostibus suis. Ergo dęmoniacum sibi
 oblatum cęcum & mutum à dęmonio liberat, usumq;
 linguę & oculorum restituit: & quoniam pharisęi di-
 uinum hoc opus calumniabantur, ascribētes ipsum ope-
 rationi satanicę, dominus patrociniũ ueritatis sibi su-
 mit & ualidissimis argumentis euincit uirtutes, opera,
 adeoq; totum negotiũ suum diuina fieri uirtute non sa-
 tanica, ac iccirco uenisse iam regnum dei. Hic enim ite-
 rum illustrat quod modo diximus primarium esse reli-
 gionis

gionis nostræ caput, Iesum esse Christum. Simul autem aduersarios suos pro dignitate tractans grauissime increpat. Nam incredulitatem, imò impietatem ipsorum protrahit, & quid contemptoribus regni dei futurū sit ostendit. Postremo, matrem ac consobrinos suos colloquium suum petentes duriore responso repellit, hoc ipso significans minimum esse tribuendum carnalibus affectibus quoties negotium agitur regni dei.

L I B E R V I.

PROXIMO libro disseruimus de Ministris uerbi dei, & capitibus quibusdam primarijs religionis nostræ: sequitur iam copiosior de Verbo dei, eius uirtute, fructu & pretio tractatio: quæ conuenienter superiori argumento coniungitur. Nam ministeriū uerbi dei circa ipsum uerbum dei uersatur. Illustratur autem De uerbo dei. Cap. 18. hæc tractatio parabolicis sermonibus, ut uel sic ad perquisitionem ueritatis ac mysteriorum dei animi piorum excitentur. Et prima quidem parabola de seminante semen in agrum contexta, indicat diuersa esse auditoris uerbi dei genera, nec omnes probari deo uerbi sui auditores, sed eos duntaxat in quibus semen ad iustam frugem peruenit. Mox alia parabola, zizaniorum uidelicet, etiam aliud bonæ segetis uitium ac pestem ceu digito

EVANGELIUM

demonstrat, docens interim quomodo bonum semen seruari possit incolume. Hinc duabus alijs parabolis de grano synapis & fermento compositis, ostendit quanta sit uirtus uerbi dei, & quam euidenter in ijs operetur a quibus exceptum est, tametsi mundo uideatur uile & contemptum. Quarto loco duabus rursus parabolis de thesauro in agro & pretiosissima margarita propositis, significat tantum esse uerbi dei pretium, ut pro hoc merito contemnamus omnia in mundo quantumuis pretiosa, imò ut omnium bonorum iactura uerbum dei nobis comparare contendamus. Porro parabola de Veruiculo iacto in mare exposita, illorum precipue fatum qui sanctorum coetui sese intermiscunt, uerum hypocrisie sunt, & pietatem mentiuntur, depingit, docens interim non facile ullum esse mox condemnandum, sed suoquenq; iudici relinquendum. His ad hunc modum expositis, iubet etiam ministros suos commentari parabolas, proq; illustranda ueritate & regni dei gloria ecclesiaeq; utilitate omnia eloquutionis genera adhibere. Et quamuis dominus ita doceret, ut nemo posset uel fidem uel diligentiam eius accusare, tamen parum gratus & acceptus erat suis popularibus iridentibus atq; contemnentibus doctrinam pietatis coelestem. Verum istud forti animo pertulit, omnibus suis exemplum preferens, ut & ipsi equo animo tolerent, si mundus ipsis quoq;

paruae

parum sit gratus. Imò subijcit mox Matth. admirandū
 optimi uiri Ioan. Baptistæ exemplū, qui et ipse fideli suo Ioan. Bap^{ti}
 interitus.
 ministerio pessimam ab Herode gratiam retulit, capite
 ab hoc miserabiliter truncatus. Hinc pascit in deserto Cap. 14.
 diuina uirtute frequentem hominum multitudinem miro
 ardore prædicationē uerbi sitientem: eo miraculo osten-
 dens, fidelibus uerbi dei sectatoribus nihil unquam defu-
 turum earum uidelicet rerum quæ ad necessitatem non
 luxum pertinere uidentur. Simul autem discipulos suos
 eodem factō docuit fideli & laboranti populo beneficijs
 subuenire. Postremo discipulos ex lacustribus procellis
 & tempestate graui laborātes, nihilq; aliud quàm præ-
 sentiſsimā mortē operientes, liberat: ita suis declarās se
 illū esse qui ex omnibus possit eripere periculis, poten-
 tiaq; & gratia sua seruare posse omnes, præcipue tamē
 uerbi sui ministros. Ergo si qd Ioannis terruit exemplū
 satis atrox & horrendum, confirmant rursus & con-
 solantur hæc duo ingentia et pulcherrima dei beneficia.

L I B E R VII.

TRACTATIONI de Verbo dei cōueniēter De traditio-
 nibus huma-
 nis.
 subiungitur à Matthæo disputatio de Traditioni-
 bus humanis siue Constitutionibus patrū, utpote uerbo
 dei oppositis. Eas manifeste docet Christus contemnere.

EVANGELIUM

Cap. 15.

siquidem in contumeliam derogationem atq; contemptū uerbi dei tenderint. Et quoniam Pharisei humanarum traditionū patroni, salutari hac domini doctrina offēdebantur, adiungit dominus talis offensionis & talium hominū nullam prorsus rationem esse habendam: ostendens interim rebus externis non pollui hominem, sed ijs potius malis quæ ex animi proficiscuntur penetrabilibus. Mox ab induratis ingratisq; hominibus se auertens, in regionē Gentiliū concedit, ubi protinus inuaditur à Syrophœnissa ualidissimæ fidei muliere: in qua et mirificū exemplū ueræ fidei & effectus eius clarissime proponitur. Nam post repudiatam doctrinam falsam, quæ falsæ fidei mater est, multa diligentia traditur in hoc VII. libro, quemadmodum & IIII. factitatum est, fides in dominum uera uerumq; fidei ingenium, explicantur item primi fidei nostræ articuli. Porro in Galilæam regressus turbam denuo se conseruantem pascit, isto quoq; beneficio indicans se esse qui & animam & corpus pascat, ac iccirco fide alimentum illud unice & impensissime à pastore Christo ambiendum. Postea phariseos signum quo se Messiam esse comprobaret, postulantes repellit, reposito ipsis mortis & resurrectionis suæ signo.

Fides.

Cap. 16.

Deinde iubet suos cauere à Phariseorum & Sadduceorum doctrina: quod quanquam & initio 15. cap. tradiderat, repetit tamen hic in cap. 16. utpote rem ecclesiæ

ecclesiæ in primis necessariã. Rediēs dehinc ad uerã fidei cõmendationẽ, fidei fundamentũ collocat, fundamento ecclesiã imponit, & quæ sit uera catholice ecclesiæ fides, quæ uera & orthodoxa cõfessio ceu digito demonstrat, simul ostendens quomodo ea possit plantari. Quibus protinus adiungit manifestissimam de passione & resurrectione sua, item de abnegatione sui & cruce post Christum ferenda, deq; futuro iudicio, hoc est, maximis fidei nostræ articulis, sanctoq; Christianorum officio, ad fidei integritatem omnino pertinentẽ doctrinam. Rur= Cap. 17.
sus ne quis tristi hac & laboribus arumnisq; plena de ferenda cruce doctrina offenderetur, subiungit Matth. confestim gloriosam Christi domini in monte transfor= Christi transformatio.
mationem, qua hic partim gustum exhibuit qualis ipse futurus sit in gloria, & qualis sit ratio futuræ gloriæ, ijs paratæ qui se cruci Christi fideliter ac patienter implicarint: partim uero euidentissime demonstrat se esse Christum illum in lege & prophetis promissum, quo fidem in se omnium credentiũ confirmaret. Et hæc quidem tam manifeste discipulis proposuit, ut iam aperte intelligerent Iesum esse Christum, atq; ideo quæstionem mouerent de aduentu Helie præambulonis Messie, ad quã protinus respõdens dominus asseruit se esse Messia, Ioannem uero Baptistam Heliam. Postremo restituit Litanicum quendam supplici patri suo, eodem rursus bea

EVANGELIUM

nescio declarans se esse regem populi sui, uictorem diaboli, item quanta sit fidei uirtus, & quantum incredulitatis malum, appendens temperantia & abstinencia ex uera fide profectis, maxime diaboli uires infringi. Atq; his adiungit euestigio prædicationem de morte & passione sua, non sine insigni & ubere fructu.

LIBER VIII.

Cap. 18.

RECTE composita fide in dominum Iesum, recteque indepta uera regni filij eius cognitione, de qua multis hæctenus egit Matthæus, prudenter nunc transit ad ea quæ ferè circa externam hominis conuersationem uersantur, interim ipsa quoque ad regnum Christi pertinent. Cuiusmodi est quæstio de Magistratu, Quid huic debeant Christiani? Ostendit ergo suo ipsius exemplo dominus, quid hic recte faciamus. Huic affinis est quæstio de prælatura ecclesiastica, Quis maximus sit in regno cælorum? Auocat hic dominus suorū animos ab ambitione ac disputationibus de primatu institutus, & humilitatem diligentissime docet. Mox adiungit his utilem admonitionem de uitando scandalo: ubi etiam differit de admonitione fraterna, de reprehensione publice peccantium, & de condonatione noxæ, quam singulis grauitè suadens pulcherrimam super hac re con-

textus

De magistro
stratu.

De prælatura eccle-
siastica.

textit parabolam. His absolutis disputat de Diuortio: Cap. 19.
 restituit ac reformat sancti matrimonij ueterem & san-
 ctam institutionem: recenset eunuchorum genera, indi-
 cans coelibatum singulare esse donum dei. Quia uero
 matrimonium maxime propter liberos procreandos di-
 uinitus inuentum est, proxime post restitutum coniugium
 ostendit quo loco sint liberi apud deum. Producit & ado-
 lescentis cuiusdam exemplum, quo doceat ad adolescen-
 tes quoque pertinere quaestionem de regno dei, & deum
 cupere ut iuuentus recte erudiatur. Ibi indicatur qua
 pateat ad caelos uia, quis item sit usus opum, & quo
 animo oporteat possidere terrenas facultates.

Porro ex colloquio domini oritur iam alia disputa- Cap. 20.
 tio de premio uirtutum, & quam modeste oporteat
 sentire eos qui expectant praemia. Id quo animis om-
 nium insingeret altius, producit parabolam patrisfami-
 lias, conducentis operarios in uineam suam: qua inte-
 rim Iudaeos tacite perstringit & gentium receptionem
 non nihil adumbrat. Rursus ne quisque praemij uoce elatus
 arbitraretur se suis iustificandis operibus, diligenter con-
 cionatur dominus de morte & resurrectione sua, ut in-
 telligamus illis nos iustificari. Et quamuis haec multa cum
 grauitate inculcasset, caro tamen ad honores aspirans per-
 petuo, non ea quae dei, sed quae hominum sunt, querit. Nam
 mater filiorum Zebedaei, non nescijs filijs, primatum petit &

EVANGELIUM

domino filijs. Hinc invident ipsis reliqui discipuli, & inter sese acriter ambitiosissimeq; digladiantur. At dominus reducit omnium mentes ad humilitatem, evidentissimis argumentis eximens uenenum illud perniciosissimum. Postremo cæcis misericordiam dei implorantibus restituit uisum, in hoc ut omnibus modis declararet, se uiuandis saluandisque hominibus in terram uenisse.

LIBER IX.

Ingressus
domini in
urbem.

Cap. 21.

DESCRIPSIT proxime Matthæus quid hactenus egerit dominus in Galilea & in itinere à Galilea proficiscens Hierosolymam, porro exponit quid in ipsa urbe sancta & regia fecerit. Quo autem propius accedit ad crucem & mortem, hoc uiuidius salutaris exerit uires, & magnificam suam potentiam ac gratiam sanctissime ostendat. Nunc enim urbem sanctam pompa planè noua & humili ingrediens, clarissime demonstrat se esse regem illum siue liberatorem Israelis expectatum. Excipitur promptis animis ac splendide à plebe, ut inde discamus etiam nos uere & religiose excipere dominum. Ipse uero in templo, præ luore & odio rumpentibus propè Pharisæis ac sacerdotibus munia planè regia & sacerdotalia exequitur. Principio enim à sordibus reopurgans templum & sanctum dei cultum reformans,
mendens

uendentes & ementes proturbat e templo: deinde pau-
perum curam suscipiens, ægrotos sanat. Et his feliciter
peractis, urbem egreditur, sicum nullos ferentem fructus
execratur, quæ protinus exarescens, typo quodam factum
urbi sanctæ impendens adumbravit. Quanquam
dominus eius quoq; occasione discipulos ueram fidem
docet, & ipsis fideles preces commendat. Rediens ue-
ro in templum, pro sacerdotali officio diligenter docet,
& acriter concertat cum hostibus ueræ religionis. Hi
enim interrogantes, Quæ autoritate dominus illa quæ
peragebat, faceret, opposita questione compescit, imò
grauissime ipsos accusat perfidiæ & impœnitentis uitæ.
Nam in hoc producit parabolam contextam de duobus
filijs, comparans hostes suos cum publicanis ac meretri-
cibus, ut ostenderet hos illis esse religiosiores beatio-
resq;. His adiungit protinus aliam parabolam patrisfa-
miliæ elocantis uineam suam agricolis siue colonis, quæ
graphice depingit dei beneficia & populi iudaici per-
tinacem & impudentem ingratitude, quibus mox
appendit pœnam, Iudæos uidelicet reijciendos, & in
ipsorum locum asciscendas gentes. Quò nimirum & Cap. 22.
illa parabola quæ de inuitatis ad nuptias contexit, per-
tinet, exprobrans Iudaicæ genti inobedientiã & incre-
dulitatem, ob quam sint excindendi ac repudiandi.

His absolutis pergit Matthæus delineare graues ali-
nes domini.

EVANGELIUM

quot acres & utiles quaestiones siue disputationes habitas inter dominum ac legisperitos. Principio de eo, An census Caesari pendendus sit? Deinde, An mortui resurgant & quomodo resurgant? Hinc, Quodnam sit praestantissimum in lege mandatum: quis scopus & quodnam argumentum sit legis & prophetarum? Post haec, Quomodo Christus cum sit Davidis filius, secundum carnem, possit simul eius quoque dominus esse? Haec omnia pro sacerdotali officio religiosissime, doctissime, clarissimeque multo cum fidelium fructu exponit dominus noster. Postremo autem cum cerneret Phariseos ac reliquos populi duces plane caecos esse, induratos & incurabiles, grauisime in ipsos inuehitur, accusans eos grauisimorum & prorsus enormium scelerum: addit scelerum poenam, atrocissimum & gentis & urbis excidium. Haec omnia egit palam, magna cum autoritate in templo dominus noster, his uarie & in multis utiliter suam erudiens ecclesiam.

Cap. 23.

LIBER X.

Cap. 24.
Vaticiniū
de excidio
Vrbis &
Orbis.

OBITER sed per frequenter meminit dominus noster hucusque excidij gentis iudaicae & Hierosolymitanae urbis: in quo & abiectioem iudeorum & dei consortio, & prophanationem templi, sacerdotij totiusque cultus comprehendit. Haec quoniam mira & incre

incredibilia uidebantur, deum uidelicet populum illum e
 sanctis natum parentibus, locum item & cultum & sa-
 cerdotium sanctum prophanaturum, plenius, discipulis
 rogantibus, iudicium seu fatum populo & urbi impena-
 dens exponit, graphice describens quæ prodigia atq;
 ostenta, quæ turbæ, calamitates, & miseriæ interitû illis
 sint præcessura, et qualis, quàm crudelis, horrenda, ter-
 ribilisq; futura sit uastatio Mox occasione excidij urbis
 differit & de orbis excidio siue de consummatione sæ-
 culi, & de glorioso aduentu illo filij hominis in iudiciû:
 adhortans omnes homines ad sobriam & diligentem uigi-
 liam, præmia proponens uigilantibus, & pœnam mini Cap. 25.
 stans inertibus stertentibusq;. Quæ protinus uenustissi-
 mis copiosissimisq; illustrat parabolis, tam uigilantium Vigilantibus
omnibus.
 quàm stertentiû partes persequens. Postremo subiungit
 Matth. descriptionem ac ueluti picturam quandam iu-
 dicis uenturi & extremi illius iudicij: in quo à iudice
 profertur contra omne genus mortalium sententia ulti-
 ma, bonis quidem iucunda, malis uero tristissima. Nam
 ita concluditur hoc negotium, Et ibunt hi in supplicium
 æternum, iusti uero in uitam æternam.

LIBER XI.

SUBIUNGITUR his omnibus ceu colophon
 & totius salutis nostræ absolutio perfectissima, scilicet

E V A N G E L I V M

Passionis
Christi hi-
storia.

rosancta & utilissima Passionis & redemptionis Christi domini historia: in qua omnia tam sacerdotis quam regis officia explet, breuiq; in compendio maximas vires suas omnibus spectandas proponit. Nam & uerbis & factis suis omnibus diligenter docet, sacramentū celebre instituit, ardentissime orat, sacrificat pro peccatis, ac peccatores expiat, liberat, miseretur, defendit suos, atq; proterit punitq; impios, incredibilem passim humilitatem præstans, neq; exiguam interim gloriam proferens, quando omnia elementa in morte eius turbata ceu doloris sui maximi insignia dedere argumenta. Pulchro ordine & stilo puro, dilucidoq; atq; uegeto persequitur singula Matthæus. Primo enim tempus commemorat quo passus est, et summā passionis proponit. Deinde de causis describit mortis domini aliquas, partim ex inuidia & malitia sacerdotum contra Christum, partim ex auaritia & horribili defectione Iudæ dominum suum senatui pontificio uendentis, proficiscentes. Absolutis causis accedit ad descriptionem Cœnæ illius ultimæ: in qua ante omnia prædicit suis & mortē suam, & quod à suis & proditus sit & diuenditus: præterea multis modis animum Iudæ proditoris ad resipiscentiam sollicitat: sed frustra. Hinc instituit in ea Sui corporis & sanguinis celebre sacramentū, commemorationem mortis suæ, in qua uidere licet nostræ salutis totiusq; pietatis

Cap. 26.

Cœna.

tis compendium. Vbi uero coenatum esset, exit cum discipulis in montem oliuarum. In itinere praedicat scandalum ingens oboriturum inter discipulos. Hi autem satis audaces & temerarij, neq; suam infirmitatem satis agnoscentes, constantiam et fidem pollicentur eximiam, Petrus in primis, cui tamen dominus lapsum praedicat foedissimum.

In horto montis oliuarum mirabiliter angitur, & In horto
me u mortis miserabiliter discruciat, orat interim ar- quid factu.
denter atq; constanter, committens & se & totum ne-
gotium suum deo & sanctae eius uoluntati. Iam & di-
scipulos dormitantes excitat sedulo: cumq; in eo occu-
paretur, adest proditor Iudas, trahens post se cateruam
nequissimorum & spurcissimorum hominum: mox oscula-
tur magistrum, & osculo impijssimis hostibus prodit do-
minum suum. Nam ministri pontificij irruunt in do-
minum, capiunt, uinciunt, opprimunt. Interea infelici-
ter pro domino suo pugnat Petrus, reprimiturq; a do-
mino: qui protinus & ministrorum pontificiorum aper-
tam, grauem, iniquissimamq; contumeliam sibi iam irro-
gatam obiurgat. Dum autem haec ita fierent, aufugiunt
discipuli a domino omnes.

Ipse uero ad Caiapham sacerdotum principem ab- Iudici fiti-
ducitur in consistorium. Ibi duo potissimum aguntur. tur domi-
Accusatur dominus coram sacerdotibus & synodo, pro- nus captus.

EVANGELIUM

ducuntur testes falsi, iniquissime discutitur causa domini, tandem uero condemnatur, ceditur atque conspuitur indignissime. Simul autem et Petri abnegatio turpis et poenitenda copiose describitur.

Cap. 27.

Lata condemnationis sententia, continuo à sacerdotibus et è consistorio aulae summi praesulis abducitur in praetorium augustum ad praesidem Rom. Pontium Pilatum, cui traditur cum mortalium nocentissimus, mortemque commeritus turpissimam. Interea Iudas proditor in sese altius descendens, et facinus suum longe crudelissimum rectius expendens, abit in templum, pecuniam proditoriam sacerdotibus reddit, desperat, ac sibi ipsi horribile consciscit exitium. Sacerdotes è pecunia sanguinaria emunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum.

Quid actum coram Pilato.

Porro Romanorum praeses Pontius Pilatus diligenter inquit causam et accusationis capita à sacerdotibus contra dominum instituta: intelligitque protinus sacerdotum inuidiam esse in causa: proinde et innocentem pronunciat, et absoluendum omnino censet: unde uaria et multa tentat ut innoxium liberet. Sacerdotes contra instant improbissime, accusant, urgent, mentiuntur, minantur, plebem item concitant, tandem et clamoribus importunis iudicem delassatum frangunt, ut dominum permetteret eorum libidini, suisque militibus traderet

traderet crucifigendum. Milites ergo crudelissime indignissimeq; filium dei flagris caedunt, sero spineo coronant, per contemptu adorant, derident, atq; conspuunt: hinc crucem in humeros eius iniiciunt, & seminecem pertrahunt ad locum capitalem.

In eo crucifigunt ipsum medium inter latrones ne-
Crucifigi-
tur domi-
nus.
 phandissimos, partiuntur uestes eius ceu spoliū quod-
 dam, positaq; omni commiseratione & humanitate, illu-
 dunt acerbissima perpetenti tormenta, quasi spe sua
 apud deum frustratus sit. Ipse uero in tot tantisq; con-
 tumelijs atq; tormentis summa in fide & patientia con-
 stanter perseuerans, sanctissimeq; pro peccatis totius
 mundi litans, ad deum patrem clamat, cui & expirans
 tandem sanctissimam tradit animam. Mox autem ut ex-
 pirasset scinditur uelum in templo Hierosolymitano,
 fiuntq; in caelo & in terra stupenda quaedam prodigia:
 quibus permotus Centurio ethnicus palam testatur Ie-
 sum hunc, quamuis crucifixum uerum esse dei filium.

Post haec adit Pilatum Ioseph ab Arimathea, am-
 plissima fidei & dignitatis homo, & postulat sibi dari
 corpus Iesu ad sepulturam. Concedit id sponte Pila-
 tus, ergo sepelitur domini corpus dignissime. Porro
 Iudaeorum primores metuentes resuscitandum domi-
 num, postulant & ipsi à Pilato cohortem militum
 sibi ad sepulchri custodiam dari: accepta hac ualidissime

EVANGELIUM

sepulchram cingunt, & ne ulla committeretur fraus,
lapidem siue operculum sepulchri obsignant, nimirum
ut uiuentem retinerent inter mortuos.

LIBER XII.

Resurrectio
domini.

Cap. 28.

POSTREMO hoc capite describit *Matthæus*
gloriosam ex mortuis Iesu Christi domini nostri re-
surrectionem. Descēdit de cœlo angelus domini, reuol-
uit lapidem ab ostio monumenti, incusso telluri terræ,
motu, prodit autem ilico rediuiuum & gloriosum domini
corpus. Porrò quia angelus fulguris instar radiabat, cu-
stodes territi, non obstant resurgenti domino, sed fuga
sibi consulendum putant. Interea ueniunt mulierculæ
ad sepulchrum, portantes quæ parauerant aromata. His
apparet angelus ille domini, ac Christum uere resurre-
xisse docet, iubens ut protinus abeant, atq; resurrectio-
nem discipulis nuncient. Abeuntibus obuiam uenit ipse
dominus, rediuiuum exhibens se eis manifeste, præci-
piensq; ut resurrectionem suam ueram nuncient disci-
pulis. Dum hæc fierent, milites illi sepulchri custodes,
quos modo stationē suam reliquisse ac fugisse diximus,
in urbem uenerant, pontificibusq; uisa narrabant, quo-
modo descenderit de cœlo angelus, lapidem reuoluerit,
Christus rediuiuus prodierit, & quàm illustris horribi-
lisq;

lisq; fuerit angeli species. Ad quod nuncium prorsus consternati, & amentes sacerdotes ac pharisæi, pecunia corruerunt milites, qui sicut docti fuerant mentientes, fabulam in vulgo excitarunt ridiculam, ipsis uidelicet dormientibus uenisse discipulos, ac corpus è sepulchro surripuisse.

Ceterum dominus Iesus manifestissime se suis uisendum exhibens in Galilea, suos in ueritate fidei confirmat. Et quoniam omnia ea quæ in hoc libro hæcenus exposita sunt de doctrina, factis, morte & resurrectione Christi ad cõmunem totius generis humani salutem pertinent, iccirco discipulos suos in totum mundum ablegat, iubens baptizare ac prædicare euangelium omni creaturæ, pollicens interim se quanquam corpore in cœlum ascendat, affuturum suis ac suæ ecclesiæ sanctæ perpetuo ac in finem usq; sæculi.

Ablegantur apostoli in orbem prædicatũ euangeliũ.

DIDICISTI hæcenus ex hoc sacrosancto S. Matthæi euãgelio, ô fidelis anima, IESVM illum dominum nostrum Dei æterni & Mariæ uirginis filium sub Pontio Pilato crucifixum, uerum illũ esse Christum siue Messiam saluatorem mundi, quem Moses & propheta prædixerũt uenturum in mundum. Hic quamuis deus sit uerus, & ab æterno consubstantialis patri, sub Augusto tamen Cæs. carnem ueram ex intemerata uirgine Maria assumpsit, & homo nobis per omnia, exce-

Summa totius operis huius.

EVANGELIUM

pto peccato, consubstantialis, factus est. Sub Tiberio Cæsare, ueram sapientiam & religionem in Galilæa atq; iudæa docuit, omnem superstitionē subuertit, miraculis quoq; stupendis fidem sibi fecit, & omnibus beneficia, hæcenus in orbe non audita, præstitit, calamitosi & peccatoribus in primis. Tandem uero idem sacerdos & hostia sponte sua sese deo patri pro expiatione omnium totius mundi peccatorum, obtulit, crucifixus secundum scripturas, mortuus & sepultus. Resurrexit autem tertia die proprio illo suo corpore quo sepultus fuerat, resurrexit inquam uere, ueramq; carnem, sed clarificatam discipulis suis manifeste exhibuit. Eodem corpore uero in cælum ascendit, conseditq; ad dexteram patris omnipotentis, rex & dominus factus uniuersorum. Cuius gratia merito atq; uirtute iustificantur quotquot credunt. Ipse enim est orbi à patre datus, iustitia, uita, salus, & redemptio. Per ipsum uiuent à morte corporea animæ nostræ apud deum. Per eundem excitabuntur & corpora nostra in die iudicij, ut integri iam anima & corpore cum ipso in regno dei uiuamus & letemur in sæcula sæculorum. Cui sit laus & gloria semper.

F I N I S.

DISPOSITIONIS
ET PERIOCHES HISTORIAE
EVANGELICAE SECUN-
DUM MARCUM
LIBER I.

VSPICATUR *historiam euangelii* *Cap. 1.*
cam S. Marcus à baptismo & doctrina
 Ioannis Baptista, indicans quid docuerit,
 quid de Christo domino testificatus sit, quomodo se gesse-
 rit, ac Christum dominum baptizari. His adijcit pro-
 tinus quomodo unctus reuelatusq; sit Christus, quomo-
 do tentatione graui sit exercitatus, postremo quomodo
 prodierit ac regnum dei prædicarit. Hic uero adhibet
 sibi ab initio protinus dictorum & factorum suorum
 testes, uocans aliquot discipulos, quos formet orbis to-
 tius doctores, quando uenerat totū orbem ueritatis do-
 ctrina illuminaturus, atq; redempturus ex potestate pes-
 cati, mortis, inferorū, atq; Sathanae. Illis subiungit ma-
 ximum doctrinae Christi effectum atq; uirtutem. Omnes
 enim stupent super doctrina eius. Coercetur imò &
 eijcitur sathanas, qui Christo cum tremore cedit.

Postea describitur ipse Christus & uirtus Christi *Cap. 2.*
 omnipotēs, ex factis. Omnes enim morbos curat, omnia
 mala pellit, peccata remittit, peccatores iustificat &

EVANGELIUM

restituit integritati. Suppeditantur interim uaria fidelibus exempla, in ijs qui Christum imploraturi opem accedunt, quomodo nos quoque oporteat accedere ad Christum. Mox repurgat dominus ieiunia & ferias populi sui ab erroribus pharisaicis, interim & uires suas depromit, demonstrans se esse filium dei. Cæterum cum ad hunc modum satis se insinuasset suorum animis, ut iam intelligere inciperent uirtutem Christi filij dei, ex ipsis designat duodecim, quibus prædicandi euangelij munus iniungit, eosdem & potentia edendorum miraculorum instruit. Deinde ostendit quod successus euangelij & miracula euangelica uirtuti diuinæ, non sathanæ aut magiæ sint tribuenda. Sed & suo exemplo indicat quales esse oporteat uerbi dei prædicatores, qui nimirum renunciarint carni & sanguini, & qui sint filij dei. Ex qua occasione protinus differit copiose de semine ex quo nascuntur filij dei, de auditu uidelicet uel auscultatione uerbi dei, de effectu, uel effectu, & fructu uerbi dei. Quæ omnia elegantissimis inuoluta & cooperta parabolis proponit. Adiungit item morbos uitia & pericula quibus obnoxium est semen dei, ubique interim uirtutem Christi maximam prædicans.

LIBER II.

PRÆ

PRÆCEDENTE libro multa de Verbo dei Cap. 5.

Pdisputata sunt. At huius unicus & certissimus scopus est Iesus saluator mundi, & fides in ipsum. Ergo ut illustrius esset nomen Christi saluatoris, et fides in ipsum cōmendatior omnibus sanctis, tres nobiles historias subiungit in cap. 5. Marcus, quibus & potentiam atq; uirtutem Christi illustrat, & fidem in Christū docet. Postea redit iterum ad uerbum dei & prædicationem uerbi. Cap. 6.

Inducit enim dominum in patria sua docentem, qui & populi sui ingritudinem acriter incusat. His pulchre subnectit ablegationem discipulorum ad munus prædicandi, atq; præcepta quibus abeuntes instruxit. Iam & obedientiam diligentiamq; discipulorum attingit. Mox connectit illustrem S. Ioannis baptiste historiam, in qua proponitur egregium exemplum boni & cordati conuersionatoris, & quis fuerit eius exitus. Rursus ad consolationem ministrorum suorum, & ad instructionem omnium fidelium, pascit turbas in deserto dominus, liberatq; in lacu periclitantes. Ita enim testificatur dominus se esse cibum fidelium, se esse pastorem summum, se dare pastores, se liberare inuocantes ipsum ex omnibus periculis, inq; tranquillum deducere portū. Et hæc quidem Cap. 7.
hactenus de Doctrina ueritatis: subiungitur illis à Marco de traditionibus humanis tractatus. Eas cauere & fugere docet dominus. Relictis tamen mox doctoribus

EVANGELIUM

humanarum traditionum, conuertitur ad populum, & huic exponit quæ sit uera animi puritas, quis scopus doctrinæ pietatis, ut purgetur mens hominis. Postremo docetur exemplo Syrophœniſſæ uera in Christum fides, docetur quanta sit domini uirtus atq; bonitas.

LIBER III.

Cap. 8.

QUIA potissima uirtus Christianorū fides est, Marcus subiungit quædam quibus fidem piorum uerbis & factis Christi docet iterum atq; confirmat, medicans affectui qui fidē ualide obturbat, curamq; præsentium rerum adeoq; ipsam diffidentiam alte inſerit. His coniungit exemplum incredulitatis pharisaicæ, ostendens in redulitatem scelus & nephas esse maximum. Præcipit suis ut sibi caueāt à fermento phariseorum. Mox cæco oculos reddit, ut uel inde appareat quis reddat pijs oculos animi. Subiungitur deinceps confessionis ueræ fidei Christianæ exemplum. Vbi dominus permulta differit de fidei mysterijs, quomodo nobis parata salus per mortem suam: disputat & de abnegatione sui siue de mortificatione carnis. Subiungitur his transfiguratio domini, ut hinc gustum habeant uitæ futuræ quicunq; præsentem contemnunt. Postea egregio demonstratur facinore Iesum esse Messiam mundi saluato-

Cap. 9.

rem,

rem, qui e potestate diaboli uenerit liberaturus creden-
tes, qui precibus & ieiunijs contra illius insidias inui-
gilant. Iam etiam modestiam animi humilitatemq; suis
commendat, monens interim ne quē damnemus, aut re-
pellamus protinus: ubi & de scandalo & correctionis
necessitate atq; usu disputat.

LIBER III.

NVNC capitibus aliquot describit S. Marcus Cap. 10.
colloquia quædam selecta & illustria domini, de
arduis & ad uitam sanctam recte componendam ma-
ximopere necessarijs, instituta, unde scilicet sancti dis-
cant quomodo se in mundo pie gerant. Et initio qui-
dem disputat de coniugio, quod contaminatum phari-
saicis traditionibus restituens integritati natiuæ, repur-
gat. Deinde cū liberi sint coniugij fructus, secundo loco
de illis agit, quid de ipsis quod salutē ipsorū attinet sen-
tiamus, docens ipsos ad deum esse perducendos. Tertio
loco ponitur insigne domini colloquiū cum adolescente
opulento: ex quo uaria discuntur: deū uidelicet summū
esse bonū: qua ad cælos uia pateat: quanta sit humana
miseria et stultitia. Docet enim quā difficulter diuites
regnū dei ingrediātur. Post hæc differit de præmio uir-
tutum modestiaq; eorū qui præmia accipiūt. Mox suis
inculcat passionis suæ mysterium. Ibidem innotescit in

EVANGELIUM

petitione Iacobi & Ioannis, quàm insolescat caro. Nam hi duo petunt sibi dari à domino primatū in regno Christi: quos tamen sic compescit ut alijs quoq; eximat ambitionem & inuidiam, inserat autem modestiam & humilitatem. Sicut & in historia Bartimæi fidem inculcat.

Cap. 11.

Post hæc urbem Hierosolymorum regia ingrediens pompa, ostendit se esse uerum & expectatū Messiam, regem & sacerdotē populi dei. Itcirco pro officio suo eijcit è templo ementes & uendentes. Execratur mox ficum, in quo adumbrat tristia Hierosolymorum fata, atq; rursus docet fidem. Opponunt se illi pharisæi & primates Iudæorum, & interrogant qua authoritate id faciat quod facit? quos opposita questione retundit ualidissime. Postremo annunciat ipsis iudicium dei, excidium uidelicet & reiectionem, quam sua culpa nulla dei morositate sint passuri.

Cap. 12.

LIBER V.

RESPONDET porrò dominus mira cum modestate ad quæstiones aliquot opido utiles & necessarias. Principio enim disserit de magistratu, iubens ei quod debemus pendere. Deinde refutans Sadducæos, Valentinianorum & Marcionitarum patriarchas, asserit resurrectionē mortuorū, uitamq; futuri seculi. Postea disputat

disputat perspicue de scopo & argumento totius scripturæ siue legis diuinæ. Præterea ipsis quoque aduersarijs suis quæstionem proponit, qua demonstrat se esse Messiam uerum, naturæ geminæ, uerum utique deum & hominem.

Ceterum cum aduersarij, sacerdotes inquam & scribæ, nulla ueritatis perspicuitate & euidentiâ mouerentur, sed sui similes perpetuo pergerent plebem & seducere corruptis traditionibus & inexplebili habendi cupiditate deglubere, admonet plebem dominus, ac præcipit ut caueant ipsorum doctrinam. Adhæc multa & magna ipsis impingit scelera, inter alia uero auaritiâ & sacrilegia. Ne quis tamen frustra facultates ad conseruationem rerum ecclesiasticarum conferri putaret, ualde commendat cuiusdam uiduæ donum gazophylatio illatum. Postremo omnium, prædicit imò pingit excidium & ruinam templi Hierosolymorum splendidissimi, urbis antiquissimæ & orbis uniuersi. Adijcit & signa calamitatesque quæ præcessuræ sunt, significatrices inexplicabilium malorum. Et quoniâ seruare non perdere cupit genus mortalium dominus, hortatur omnes ad preces & uigiliam. Cap. 13.

LIBER VI.

DESCENDIT iam Marcus ad absolutam salutis nostre perfectionem, nempe ad salutaris salutis Cap. 14.

D

E V A N G E L I V M

crificij et redemptionis nostræ per mortem Christi, descriptionem, in qua primū recenset causas mortis, quod uidelicet attinet aduersarios Christi, sacerdotes inquam & iudam proditorem, qui cæcatus auaritia & inuidia uendit uilissimo pretio dominum. Deinde commemorat extremam illam cœnam, in qua dominus acriter iudæ flagitium protrahens accusat, ac sacramentū & memoraculum nostræ redemptionis instituit. Inde egreditur in montem oliuarum, in itinere differit de graui illo offendiculo, quo collapsuri sim discipuli, Petrus in primis. In monte uero suppliciter orat patrem, discipulos autem dormitantes excitat. Interim accelerat cum cohorte sicariorum iudas, osculoq; tradit dominum, qui protinus à scelerū ministris capitur. In ea turba Petrus, exempto gladio, pugnat, nequicquam. At dominus uim iniustam hostium grauius increpat. Sed abducitur uinctus ad summum pontificem. Pontifex protinus cogit consilium seniorum sacerdotumq; contra dominum. In eo inquiruntur falsi testes in exitium Christi, sed frustra. Consurgens autē summus pontifex, mortis causam questione ex Christo elicere cupit, ac rogat, num ipse sit dei filius Messias uerus? Quo annuente confirmanteq; , fertur in ipsum protinus à toto consilio senectia capitalis. Interea uero negat dominū Petrus in atrio pontificis.

Cap. 15.

Diluculo factō abducitur Iesus ad Pilatū præsidem.

A)

Et hic tentat experiturq; uaria, si eum quem innocuum esse intelligebat, liberare posset. Verū improbis populi uictus clamoribus, flagellatum Iesum tradit militibus crucifigendum. Abducitur ergo in locum caluariae, ubi inter duos latrones medius crucifigitur, uariaq; & tormenta & ludibria expertus, tandem expirat. Aeduntur mox stupenda prodigia, quibus permotus Centurio, pronunciat Christum esse filium dei. Ad uesperam uero eius dicit sepelitur decentissime à Iosepho uiro honesto & pio. Caterum tertia die resurgit ex mortuis, morte calcata. Id quod significantissime mulieribus ad sepulchrum uenientibus exponitur ab angelo.

Postea Marcus historiā suam de Christo coeptam bre Cap. 16.
uibus absoluturus, colligit attextitq; certa quaedā argu-
menta seu euidentia testimonia, quibus approbet domi-
num uere resurrexisse ex mortuis. Postremo autem om-
nium exponit tria maxima religionis nostrae capita, ul-
timum uidelicet cōmissum domini, quo oconomiam or-
dinauit ecclesiasticam. Deinde Ascensionem domini in
caelos. Hinc fidem apostolorū domini exactissimam &
successum felicem. Ita enim singula exequuti sunt uti
mandarat dominus, ac dominus cooperatus est ipsis, ut
sanctissima mox in orbe emerferit ecclesia.

H A E C autem tradidit hucusq; optime imò indubi-
tate fidei testis diuus Marcus de domino nostro Iesu

EVANGELIUM

Christo uero deo & homine, unico rege, sacerdote, & seruatore nostro, quæ scilicet dixerit & fecerit dum dispensationis diuinæ negotium ab æterno decretum, absoluit. Nostrum fuerit, implorato dei auxilio, omnem spem nostram in illum figere, qui datus est nobis ad salutem, & qui annuntiatur nobis ad lucem uitæ sanctæ & æternæ. Faxit hic rex & pontifex noster, ut in ipso uiuamus æternum. Ipsi gloria in secula seculorum, Amen.

DISPOSITIONIS ET PERIOCHES HISTORIÆ EVANGELICÆ SECUNDÆ DVMLVCAM, LIBER I.

Lucas medicus.

Edidit Lucas duo de rebus Christi et Ecclesie eius uolumina, de quibus Eusebius in historia ecclesiastica, Lucas secundum medicinam, inquit, quam ex apostolorum uel societate uel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora sed animæ curentur, explicuit, Euangelium scilicet, in quo etiam sic præfatur, Sicut tradiderunt nobis, inquit, qui ab initio ipsi uiderunt, & ministri fuerunt uerbi dei, quos & ab initio secutus sum: & Actus apostolorum, quos iam non auditu perceperat, sed oculis

lis inspexerat. Si enim inspicias librum Actuum apostolorum, inuenies à 16. cap. Lucam se ubiq; annu-
rare ac immiscere rebus gestis apostoli Pauli, idq; in fi-
nem usq; libri. Duobus ergo his libris descripsit diligen-
tissime & plenissime res Christi & ecclesie Christianæ,
per annos circiter 60. Nā à 42. Augusti anno, in quo
Christus dominus ex Maria uirgine natus est, ad 18. Ti-
berij, in quo Christus cruci affixus est, numerantur an-
ni 33. Augustus enim post natum dominum imperauit
annis 15. At à 18. anno Tiberij ad 4. usq; Neronis,
supputantur anni 28. In hac autem 60. annorum de-
scriptione, proposita est, haud dubie, perfectissima facies
& absolutissimum exemplū doctrinæ ueræ Christianæ,
& Ecclesie orthodoxæ, sponsæ Christi electæ, ut alijs
legib. doctrinis & formulis, extra aut contra has, nihil
opus sit ecclesie Christi catholicæ.

Plena histo-
ria rerum
Christi &
ecclesie.

Præfatione operi euangelico præfixa, causas expo-
nit quæ ipsum ad scribendum impulerunt, sed & sum-
mam totius instituti proponit. Deinde historiam conte-
xere incipit, auspicans eam à natalibus præambulonis
Messiæ. Ergo parentes Ioannis Baptistæ diligenter de-
scribit, in primis quomodo patri per Gabrielem &
conceptio & officium filij sint exposita. Quibus cum
nō crederet pater, euenit ut ipse, in diffidentie pœnam,
mutus fieret, & mater nihilominus deo quod promisc-

Cap. 1.
Ioan. bapt.
& Christi
incarnatio.

E V A N G E L I V M

rat seruante conciperet. Ceterū post descriptam prae-
cursoris conceptionē, descendit ad describendam ipsius
quoq; Messiae incarnationē. Post notationem ergo tem-
poris genus & conditionem matris designat, quod uir-
go fuerit intemerata, Dauidici generis: ad quam idem
ille Gabriel aeterni dei nuncius descenderit caelitus, an-
nunciariq; sic uisum esse aeterno numini, ut ipsa mater
fiat Messiae: simul autem exponit quis & quantus hic
foetus sit futurus. Cumq; uirgo nondum plene negotiū,
certe arduum, intelligeret, exponitur ei ab angelo uni-
uersa ratio et modus incarnationis, quod conceptura sit
ē spiritu sancto & editura ipsum dei filium. Confirma-
tur item Elisabetæ exemplo. Quibus uerbis cum credit,
concipit. Mox uero ad Elisabetam properat, & diui-
num cum ipsa miscet colloquiū. In eo colloquio reuelat-
tur incarnatio filij dei, laudaturq; diuina ueritas, mise-
ricordia & potentia, maxime in panegyrico seu grati-
latorio hymno uirginis Mariae. Porro Elisabet parit fi-
lium, cui nonen inditur Ioannes. Patri haecenus muto
propter incredulitatē, iam redditur usus linguae, quā &
in laudes dei protinus laxat. Canit enim & hic carmen
panegyricū, quo laudat dei ueritatē in pmissis, bonitatē
& iustitiā in factis. Deinde uaticinatur quaedā de offi-
cio filij sui, beneficijsq; orbi per Christum exhibendis.

Cap. 2.

Quibus absolutis, Lucas historiā de Ioanne abrum-
pit,

pit, et ad Christi natiuitatē describendā accelerat. Indicat ergo tēpus, & locū natiuitatis domini describit, & modū eiusdē. Rursus autē apparet angelus, et natiuitatē ^{Natiuitas & reuelatio Christi.} Messiae annūciat pastoribus, fructūq; his natiuitatis exponit. Quo in loco mira cū gratulatione confluit totus caelestis exercitus, carmen natalitiū nouo regi nato concinens. Pastores uero religiose puerū natum, uti iussi fuerant, inquirūt, inueniūt, mirantur, & omnibus magnalia dei annunciant. Caterū puer octaua die circumcidi-
tur, & accipit nomen I E S V S. Deinde et domino pro more primogenitorū in tēplo Hierosolymitano sistitur. Vbi ex diuina ordinatione comparet Simcon ille iustus, qui infantulū excipit in ulnas, gratulatur, gratulandoq; quanta nobis in filio pater dederit exponit: simul & de cruce illius, & quod multi per incredulitatē in ipsum impacturi sint, prophetat. Adest & Anna uidua uita laudatissima, quae & ipsa gratias agit deo, & laudat ingens patris in filio exhibito beneficium. Post ea Lucas paucis attingit Christi domini puerilem aetatem, adulescentiam & iuuentutē. Nam exponit quomodo duodecim annos natus, in templo inter doctos à parentibus anxie quæsitus, repertus sit, ita de rebus religionis maximis disputans, ut omnibus fuerit miraculo. Quibus adiicit quod disputatione relicta parentibus fuerit subditus: his ueluti speciminibus spectatissimis aesti-

EVANGELIUM

mandum relinquēs, qualis fuerit tota ipsius adolescentia atq; iuuentus. Sic autē miro compendio complexus est Lucas quicquid utile & necessariū scitu creditūq; uideatur de natalibus Christi, eius pueritia, adolescentia ac iuuentute.

LIBER II.

Cap. 3.

Evangelium
predicatur.

PRÆLVSVM est euangelico negotio duobus præcedentibus capitibus: nunc enim tradit Lucas euangelij initium, progressum & successum admirandū, quo tempore & loco, per quem & quomodo ipse Christus & euangelium eius palam sint annunciata, à Ioanne uidelicet Baptista, qui magna in frequentia hominū baptizauit atq; docuit. Exhibet autem specimina quædam prædicationis S. Ioannis, quid in genere omnes docuerit, quid quosdam singulariter, quid deniq; docuerit, & quæ testificatus sit de Christo: postremo annotat quod propter ueritatis præconium coniectus sit ab Herode rege in uincula. Quibus breuiter quidē (sed quantum satis erat pio Lectori) perstrictis, transit ad res ipsius saluatoris nostri domini Iesu Christi, cuius præcursor erat Ioannes, describendas: ac mox ab initio docet quis sit, & quanta ab ipso habeamus, quomodo unctus & inauguratus sit rex & sacerdos populi dei, à patre, quod uidelicet unctus sit spiritu sancto, quod sit dei & hominis

hominis filius, quo nomine genealogiam eius ad Adamis usq; producit.

Porro inauguratus functioni & regno sacerdotioq; Cap. 4. dominus noster, pro officio suo incipit iam operari salutem nostram, ac in primis aggressus satanam difficili quidem certamine uincit, tandem & in fugam conuertit. Victor autem prodit & euangelium regni & liberationis annunciat per uniuersam Galileam. Prædicationis eius specimen egregium, concionem uidelicet habitam in ciuitate Nazareth diligenter descriptam relinquit. Cæterū cum salutaris eius doctrina minime ut decessisset exciperetur à ciuibus Nazarethanis, relictis ipsis, contulit se ad famigeratam urbem Capernaum, ubi iterum docet. Doctrinæ autem coniungebat facta quedam stupenda, quibus quod docebat approbat, se esse saluatorem mundi. Ergo liberat demoniacum pulso demonio: socrum Petri febricitantem restituit, omnis deniq; generis morbos curat.

Interim uero strenue euangelium prædicat: quod cum Cap. 5. in ecclesia perpetuò annunciari uult, deligit sibi testes aliquot, quos ad se miraculo ædito attrahit. Rursus autem operibus declarat se esse mundi saluatorem. Leprosum enim mundat: paralyticum sanat, in quo etiam declarat se peccata remittere hominibus. Ergo & publicanum insignem, Leui, uocat, & iustificat, iustificatum

EVANGELIUM

autem & semetipsum defendit à calumnijs hostiū. Vbi cōmodum adiungit disputationes aliquot de ieiunio & precibus, de idoneis & nō idoneis auditoribus euangelij, deq; sabbato & ferijs, quibus errores & abusus reardarguit, ueram autem doctrinam restituens asserit.

LIBER III.

Cap. 6.

Instituuntur
apostoli.

INNOTUIT hucusq; discipulis suis dominus & redemptor noster Christus, ad hoc peculiariter uocatis, ut erudirentur & magistri fierent omniū in terrarationum, his adiungit iam & alios quosdam quos omnes consecrans iubet esse apostolos, id est legatos, quos aliquando mittat in mundum. At priusquam eos dimittat, plenius & familiarius instituit. Declarat enim eis rursus quis sit, quid possit, delineans præterea quod genus doctrinæ sequantur. Nam factis prodit uirtutem diuinam: sermonibus tradit quæ sit uera doctrina, quæ uera felicitas uel infelicitas, quæ sint officia pietatis fidelium, & quod perfectissimam iustitiam exigat à suis dominus. Lucas enim consignat integrum sermonem domini habitum in frequenti hominum turba & in corona discipulorum. Quo sermone inter alia diligenter monet dominus ut caueamus nobis à pseudodoctoribus, de quibus non indiligenter differit, in fine sermonis subiungens

lingens nō satis esse audire uerbum dei, nisi factis pijs,
id quod uerbo didicimus, exprimamus.

Sermoni huic domini adiungit rursus Lucas facta Cap. 7.
quibus saluificam suam uirtutem exerit dominus. Resti-
tuit enim Centurionis seruū. Excitat deinde ex mortuis
filium cuiusdam Naimiticae uiduae, ea re demonstrans se
esse uitae & mortis dominū. Adsunt et discipuli ioannis,
& c. domino quaestionem proponunt: cuius occasione de-
clarat se esse illum expectatū Messiam. Deinde & ioan-
nem laudibus extollit amplissimis, quo plures commoue-
ret ad credendum illius testimonio, qui constanter testi-
ficatus fuerat Iesum esse Christum. Postremo grauisime
increpat pharisaeorū incredulitatem, qua fieri ostendit,
ut ipsi pereant uitio et culpa propria. Mox adijcit pa-
radigma, quo colliquescat quomodo pharisaei sibiipsis
nimium fidentes Christum respuant, peccatores autē cre-
dentes eundē recipiant, induciturq; peccatrix, cui recla-
mantibus multū pharisaeis gratuito remittuntur peccata.

His ad eum modum expositis, inducit rursus Lucas Cap. 8.
dominū docentē, & populū turba confertissima irruen-
tem, qua re occasionem praebent docendi parabola, quae
sit natura uerbi dei, quae auditorum diuersitas, quodq;
non approbet auditores quoslibet, sed fructificantes
duntaxat. Illis subiicitur descriptio tempestatis & quo-
modo discipulis perturbatissimis tranquillitas reddita

E V A N G E L I V M

fit à domino, qui hic quoq; ut aliàs sæpe declarat se temptatum potentem satanæq; esse uictorem. Nam nullis armis, sed uerbo solo totam diabolorum legionem fundit & fugat. Adhæc sanat mulierem quandam profluvio sanguinis irreparabiliter laborantē, ac excitat ex mortuis lairi filiam.

Cap. 9.

His omnibus in uera fide & pietate erudit fidelium mentes, discipulorū suorum in primis, quos aliquandiu iam institutos tandem etiam ablegat ad munus prædicandi, datis nonnullis præceptis peculiaribus quomodo se gerant præscribentibus. Redeuntes uero re satis feliciter peracta excipit peramice dominus, eosdem iam amplius instituēs, quo & rebus paret maioribus & confirmatiores reddat in uero. Epulū itaq; exhibet turbe. Interrogat quem se esse dicant turbe, & quid de ipso sentiant discipuli: ubi se ueræ fidei confessio aperit. ibidem docet sui abnegationem: ac transformatur in oculis delectorum discipulorum. Iterum uero rebellantem & sauisime furentem sathanam uincit & fugat. Dissertit de passione & morte sua: mox & humilitatem atq; modestiā diligentissime inculcat discipulis, ambitionē & superbiam radicitus extirpat. Vbi etiā docet neminem contemnendum aut reijciendū esse, qui non aliquo modo gloriā Christi promouet. Hoc autē modo erudiuit quos destinauit orbi dare doctores, & in his totam ecclesiā.

Lib.

LIBER III.

SATIS copiose & dilucide enarrauit hucusq; bea Cap. 10.
 Stus Lucas quæ dixerit & fecerit dominus in Galilæa, exponet porrò profectiõnem domini e Galilæa ad Hierosolymorũ fatalem urbem, quid euenerit in itinere, quid docuerit & quæ fecerit admiranda & memorabilia. Ac initio quidem profectiõnis Samaritani hospitium Ministri
Euangelij. negant domino, discipuli uero inhumanitatem illorum punitam cupientes, audiunt à domino præpostero eos inardescere zelo. Deinde alium quendam amicitiam domino offerentem repellit dominus: mox uocatis duobus docet quomodo recipi uelit, & quomodo ipsum sequi oporteat. Porrò ut salutare euangelij negotium innotesceret pluribus, deligit sibi plures discipulos. Nam duodecim illis adiungit adhuc alios septuaginta. Hos præmittebat binos in omnem locum in quem ipse erat uenturus. His tradit præcepta quædam, & eo modo rursus agere incipit de doctoribus & doctrina euangelica. Discipuli fideliter exequuntur mandata, redeuntesq; quàm feliciter cesserit res exponunt domino. Hic ostendit euangelica prædicatione destrui regnum diaboli: docet suos humilitatem ne efferantur ob res feliciter gestas: mox etiam indicat qui capaces sint uerbi euangelici, & quare uni Christo euangelica prædicatione omnia

EVANGELIUM

tribuantur; quanta item sit eorum felicitas qui credunt
euangelio Christi. Commodum uero à quodam rogatus
legisperito quid faciendo uitam æternam consequatur,
diserte docet quæ sit sincera doctrina, unicus & cer-
tus scripturæ scopus, quæ uera prædicatio ueritatis
quam ecclesiæ tradat doctor euangelicus, ubi in primis
Dilectionem proximi inculcat parabola cæsi à latroni-
bus producta, & officijs Martæ commendatis, quibus
interim præfert fidem Mariæ.

Cap. 11.

Et quoniam proximū prædicationi uerbi & quasi
cohercens est oratio in ecclesia, ideo & de ipsa fuscè &
diligenter differit. Mox eiecto & superato satana, decla-
rat quod ex euangelicis capitibus præcipuum est, se ue-
nisse in mundū ut superet diabolium & opera eius de-
struat: & quod omnia faciat & dicat, nō arte magica
instructus aut satanæ uiribus impulsus, sed uirtute dei,
cum sit filius dei et Messias uerus. Rursus uero conuer-
titur ad cōmendationem prædicationis euangelicæ, ubi
neglectum & contemptum uerbi dei incredulitatemq;
Iudeorū accusat grauißime. Præterea demonstrat quid
sit uerbum dei, cur reuelatū hominibus, quanta sit eius
dignitas, utilitas atq; necessitas. Quibus ex opposito
obijcitur falsa doctrina, obiurganturq; à domino phari-
sæi & pseudodoctores acerbissime, quorum doctrinam
tandem cauere iubet diligentißime.

Quia

Quia aut id sine odio mundi non potest fieri, hortatur **Cap. 12.**
 hic quoque suos ad fortitudinem atque constantiam ne sibi me-
 tuant, sed intrepide agant et ueritatem libere confitean-
 tur. Impedit uero et turbat sinceram religionem affectus
 cupiditatis, et auaritia praecipue, dominus ergo multa
 adducens contra auaritiam, docet quemlibet sua esse sorte
 contentum: inculcat uigilantiam animique sobrietatem, omnibus
 quidem, sed apostolis praesertim, quibus et proposita pa-
 rabola suum rursus officium adumbrat, addens iterum quis sit
 effectus uerbi dei, et admonens ne contemnamus signa sa-
 lutis nostrae, sed recipiamus hanc animis promptissimis.

LIBER V.

PRAECEDENTE libro differuit dominus, **Cap. 13.**
 narrante historico Luca, multa de euangelio euan-
 gelijque praekonibus. Euangelium uero Poenitentiae et Re-
 missione peccatorum ceu partibus absoluitur, sequitur
 itaque saluberrima doctrina de Poenitentia et Remissio-
 ne peccatorum. Ad poenitentiam adhortatur exemplis
 et parabola quadam arboris fici, docens quid eueniat
 impoenitentibus, et qui sint fructus poenitentiae uerae, qui
 putres falsae: ostendit praeterea unde sit uirtus efficiendi
 fructus poenitentiae ac bona opera. Mox adhortatur
 omnes, ut conemur ingredi per uiam aeternam et difficilem.

De Poen-
 tentia &
 Remissione
 peccatorum.

E V A N G L I V M

que ducit ad uitam. De biuio enim illo celeberrimo disputat rursus, nonnihil adferens de poena impœnitentium, deq; iudiciorum dei æquitate, perditis incurabiles, quos nulla fides & diligentia potuit sanare.

Cap. 14.

Deinde eximit pietatis studiosis errores et uitia aliquot non leuia, informatq; officia pietatis. Nam eximit rursus errorem de religione sabbati. Deprimit fastu & supercilium Pharisaicū, modestam humilitatem inserit; sed & beneficentiam docet. Hinc accepta occasione ab exclamatione cuiusdam conuiuæ pronunciantis beatum esse qui comedat panem in regno dei, adhortatur omnes ad fidem, ne incredulitate indignos se præbeant regno dei: ubi etiam consilium dei de saluando mundo exponit dominus, id quod à quibusdam ait uilipendi studio rerum præsentium, quibus etiam poenam denunciat. Et hæc quidem dixit de impediētib; dei uocationem: ex opposito opponit doctrinam quomodo oporteat uocationem sequi dominum, & eius uocationi obedire: hoc est, quales esse discipulos domini, & quid sibi ex euangelio polliceri oporteat.

Cap. 15.

His adnectit parabolas aliquot uenustissimas, quibus rursus declarat rationem ueræ pœnitentiæ, sed & rationem remissionis peccatorū in primis, gratiæ inquam, misericordiæq; dei immense, perstringens ubiq; super-

Cap. 16.

cilium & hypocrisim iustitiariorum. Post ea copiose differit

differt de officijs fidelium, de charitate inquam in proximos et beneficentia, deniq; de contemptu rerum terrenarum contra auaritiã pro misericordia, deq; usu & abusu rerũ terrenarũ. Et hæc quidem omnia adumbrat, & oculis quasi contemplanda proponit in parabolis œconomi perfidi, et diuitis epulonis ac Lazari mendici.

LIBER VI.

SVNT nō pauci homines impij quibus fabulæ uia Cap. 17.
 ſdentur quæcunq; prædicantur de cœlo & inferis,
 ij deinceps nō paucos uenenatis & blasphemis linguis
 ſuis inficiūt. Dominus ergo conſequenter oſtendit quã Offendicu-
 grauis ſit coram deo offenſio. Rurſus docet condonare lum.
 delicta ſi qua in te fuerint commiſſa. Quod cum citrà
 fidei beneficium fieri non poſſit, ſalutaris protinus de
 fide doctrina ſubiungitur. Quibus mox adiungit doctri
 nam de eo ne quid nobis arrogemus, ſed omnem gloriã
 tribuamus domino: qui ſolus purgat nos, & uires ſuffi
 cit efficiendi bona opera, quo nomine magnas ipſi gra
 tias debemus. Id quod in hiſtoria decem leproſorũ mun
 datorum quaſi oculis cernendum ſubiecit.

Iam quoniam in tota hac hiſtoria frequentiſſimã
 mētio facta eſt regni dei, ſignificantius de eo diſſeritur.
 Deinde adiungitur quid paſſuri ſint qui nolunt credere
 ueniſſe regnum dei, Rurſus exponitur quæ futuræ ſint

E

EVANGELIUM

Cap. 18.

in orbe ad finem usq; sæculi turba calamitatesq; et quomodo se in ijs gerant fideles. Vbi uehementer suos adhortatur ad preces pertinacissimas, pollicens etiã deum suos uindicaturũ. Et quoniã plures erant qui in scipos confidebant, proponit paratolam pharisæi et publicani ascendentium in templum, & docet quæ sit uera iustitia, & quomodo iustificemur homines. Quibus expositis erudit quid de salute infantium semiamus: quid quisq; boni faciat ut regnum dei possideat: quã difficulter diuites ingrediantur in regnum dei: quid præmij paratum sit relinquendis propter dominum facultates huius sæculi, indicat ibidem suis dominus quid ipse sit passurus.

Cap. 19.

Sequitur deinceps cæci illuminati historia, & Zachæi illius nobilis publicani uocatio & receptio in gratiam Christi: quibus erudimur quomodo omnes homines illuminemur, recipiantur in gratiam, ac iustificentur, & quid iustificati operentur, aut quomodo erga deum & erga proximos se gerant.

LIBER VII.

Christus
rex & sacerdos.

EXERCIVIT munia sacerdotalia dominus noster Iesus toto tempore dispensationis suæ, præcipue tamen ultimis illis diebus quibus salutem nostram moriens

moriendo & resurgendo plene absoluit. Proinde quo propius accedit ad urbem, eo significantius declarat se regem esse & pontificem populi dei, muniaq; sacerdotis & regis perficit. Ac initio cum inter suos etiam nonnulli essent, qui arbitrabantur regnum Christi fore terrenum, & iamiam id ipsum exoriturum, eximit eum errorem dominus, ac parabola docet quale nam regnum illud Christi, et quando sit futurum. Mox in urbem ascendens insidens inuectus, glorioso, sed humili illo suo aduentu declarat se esse regem illum expectatum populi dei. Priusquam tamen ingrediatur deflet caecae urbis fata, calamitatesq; quas significantissime praedicit, causamq; calamitatum subiicit. Et quoniam regis est collapsa restitueret, & deprauata resecare, templum ingressus, eicit ementes & uendentes, ipse uero in templo concionatur quotidie.

Rogatus a sacerdotibus a quo sit inauguratus rex Cap. 20.
& sacerdos, ostendit omnem se caelitus a deo auctoritatem habere. Porro rebelles grauissime increpat parabola uinae & colonorum inducta, interim excidium, quod ipsis propter rebellionem imminerebat, abumbrans. Deniq; quando sacerdotis sit docere populum dei & contradicentes reuincere, subiicit Lucas disputationes & colloquia aliquot domini habita cum aduersarijs. Primo docetur quid deo, quid magistratui debeamus. Secundo

EVANGELIUM

Cap. 21. differitur de Spe sanctorum, de Resurrectione mortuorum, & qualis sit uita in futuro seculo. Tertio ostenditur quid unice spectandum sit in omnibus scripturis, Christus uidelicet uerus deus & homo saluator mundi. Quibus absolutis pingit dominus pro munere sacerdotali pseudosacerdotes, à quorum corruptela admonet suos diligenter sibi caueant. Mox approbat uiduæ donum gazophylatio illatum in templo. Vbi occasionem sumit copiosissime differendi de excidio urbis & gentis Iudaicæ. Ab eo excidio defertur ad interitum quoque totius orbis finemque mundi, denique ad signa proxime extremum diem præcedentia, definienda seu designanda. Vbi fideles diligentissime adhortatur ad uigiliam & sobrietatem, ne inopinato casu cum infidelibus opprimantur & pereant.

LIBER VIII.

Cap. 22.

Sacrificiū
Christi.

PERFECIT hæcenus omnia ad hostiam usque præcedendam offerendamque sacerdotalia munia dominus, restabat ergo expiatorium modo sacrificium perficiendum: proinde Lucas per consequentia passionem & mortem domini, quæ unica & salutaris est semel pro peccatis totius mundi oblata uictima, describet. Et initio designat tempus, deinde commemorat mortis causas:
hinc

hinc attingit quomodo celebravit pascha: cui subijcit memorabilem Coenae mysticae institutionem. Addit quae loquutus sit dominus de proditore suo: quomodo composuerit contentionem discipulorum, de eo exortam, quis ipsorum maximus uideatur in regno dei. Praedicit studium diaboli contra discipulos omnes, praesertim autem contra Petrum negatorem. Mox praecipit gladios sibi coparent: assumptisque discipulis exit cum delectis in montem oliuarum. Hic supplicat patri ardentissime. Ibi corripitur agone, qui ipsi sanguineum exprimit sudorem. Consolationem accipit ab angelo. Deinde uero capitur & uincitur à pontificum ministris: quod cum Petrus prohibere uellet, amputauit seruo pontificis auriculam: sed dominus saucium curauit, & capientes acerrime obiurgauit. Porro captus ducitur in urbem, & sistitur pontifici. Tunc scæde dominum abnegauit Petrus, nec semel. Ministri uero pontificum scelerumque per integram serè noctem domino illudunt eumque tractant indignissime. Diluculo damnatur à sacerdotum & primorum Hierosolymitanorum senatu dominus.

Damnatus traditur Pilato, propositis simul aliquot Cap. 23. accusationis capitibus. Pilatus uolens gratificari Herodi ad hunc ablegat dominum. At ille egregie illusum & candida ueste indutum, remisit Pilato. Hic post multam altercationem cum iudeis habitam & post dimissum

E V A N G E L I V M

Barabbam, tradidit Christum scelerum ministris cruci-
figendum Protinus ergo ipse crucem baiulans, & pone
sequente quodam Simone et crucem eandem sustinente,
ducitur innoxius. Descent illius casum acerbissimum re-
ligiosæ aliquot mulierculæ. Cæterum dominus ea occasi-
one oblata iubet propriam desceant calamitatē, quam
urbi & geni euenturam prædicit. Venit interim in lo-
cum supplicij, ubi medius inter duos latrones crucifixus
exaltatur. Ibi primū orat, deinde multa sustinens oppro-
bria, patienter perfert omnia. Inter alia alterum ex la-
tronibus supplicansem recipit in consortium & partici-
pationem uitæ æternæ, eo exemplo declarans quanta sit
uis semel oblatae uictimæ. Sequuntur hinc prodigia quæ-
dam testificantia filium dei pati. Dominus autem tra-
dens spiritum deo patri expirat in cruce. Centurio au-
tem militum Rom. prodigijs commotus & Christi pa-
tientia & morte affectus, testatur ipsum esse iustum.
Vident hæc omnia familiares domini, diuina hæud dubie
prouidentia sic moderante, ut essent oculati testes, rebus
tantis adhibiti. Postremo adit Pilatum Iosephus senator
urbis clarissimus, poscitq; corpus domini ad sepulturam
quod cum accepisset deposuissetq; à stipite, sepulchro
intulit condiditq; gloriose. Id quod mulieres aliquot spe-
ctantes obseruarunt, ut corpus postridie uenientes un-
gerent.

LIBER IX.

EXPIATO peccato, deuictisq; inferis, supera. Resurrectio
domini.
 ta deniq; morte, rediuiuus e' sepulchro et ex mor-
 tuis, tertia die resurgit uictor & triumphator dominus,
 rex & pontifex noster Iesus Christus. Et quoniam in
 uiuifica domini nostri Iesu resurrectione spei & uitae no-
 strae cardo uoluitur, demonstratur illa euidentibus signis
 & argumentis. Ac primum quidem declaratur resurre- Cap. 24.
 ctio domini ab ipsis dei angelis quibusdam religiosis mu-
 lieribus, quae uenerant corpus domini Iesu unctum. Ea-
 dem mox Petro signis quibusdam innotescit. Prosi- scen-
 tibus deinde Emmauentem discipulis duobus, coniungit
 se his dominus sub specie peregrini, ac istis clarissime
 cum ex scripturis tum re ipsa demonstrat quod resurre-
 xerit ex mortuis. Postremo prodit in medium discipu-
 lorum dominus, & ad oculum ostendit ueram & redi-
 uiuam suam resurrectionem. Confirmat deinde mentes
 illorum scripturis.

Iam ut omnes intelligeremus omnia Christi nostra
 esse, mandata dat discipulis de praedicando omnibus gen-
 tibus Euangelio, ad quam rem perficiendam pro mittit
 eis spiritum sanctum, quem in urbe Hierosolymorum ex-
 pectent praecipit. Quibus peractis omnibus educit di- Ascensio
domini in
coelum.
 scipulos in montem Oliuarum, unde ascendit recta in coelum.

HISTOR. ACT. APOST.

Discipuli adorato ipso, in urbem expectaturi spiritum
sanctum reuertuntur.

DESCRIPSIT hucusq; luculenta historia bea-
tus Lucas incarnationē domini nostri IESV CHRI-
STI, prædicationem item, præcepta & instituta eius,
miracula quoq; et beneficia eiusdem, passionem deniq;
mortem & resurrectionē ex mortuis clarissimā, eiusq;
rei demonstrationem evidentissimam, sed & ascensio-
nem eius in cœlū gloriosam. In cœlis modo regnat rex
& pontifex uere summus, salus, plenitudo & caput ec-
clesiæ suæ. E cœlo uenturus est breui iudicaturus uiuos
& mortuos. Hunc ergo expectamus cum gaudio libe-
ratorem, oramusq; supplices, ut omnium misertus, om-
nes nos benigne ad se transferat, AMEN.

DISPOSITIONIS
ET PERIOCHES HISTORIAE
ACTVVM APOSTOLORVM
SECVNDVM LVCAM,
LIBER I.

NON diuellemus, interiecto S. Ioānis Euā-
gelio, libros beati Lucæ, quos ipse coniun-
xit. Sequitur modo post historiam euā-
gelicam,

gelicam, historia rerum apostolicarum. Hæc uero histo-
ria quid aliud est quam Euangelij pars, eaq; meo iudicio
non minima? Siquidem illic describitur granū frumenti
solo conditum, hic describitur enatum ac suas paulatim
aperiens ac proferens opes. Quod ni per Lucā cogno-
uissimus, quibus modis Christus reliquerit terras, ubi,
quo loco, quibus modis aduenerit promissus ille spiri-
tus, quibus inijtis cœperit ecclesia, quibus rebus pollue-
rit, quibus creuerit rationibus, nōne bonam Euangelij
partem ignorassemus? Recte itaq; Beda, Hic (inquit)
non solum usq; ad resurrectionem assumptionemq; Do-
mini perduxit narrationē, ut cæteri, uerum etiam dein-
ceps quæ per Apostolos gesta sunt, quæ sufficere credi-
dit ad ædificandam fidem legentium seu audientium, ita
scripsit, ut solus eius liber fide dignus haberetur in ec-
clesia de Apostolorū actibus narrantis, reprobatis om-
nibus qui nō ea fide qua oportuit, facta dictaq; Aposto-
lorum scribere ausi sunt. Sed et Ioannes Chrysostomus
mirantibus quī factum sit, ut Lucas historiam Apostoli-
cam non omnem ad finem usq; sit persequutus, aut sin-
gularum gesta singulis non descripserit libris, pulchre
respondet, Hæc quidem sufficiebant his qui modo ani-
mum uolunt aduertere.

Cur nō plu-
ra scripseris
Lucas.

Audiemus enim in breui hac historia totam pietatis
summam esse comprehensam. Audiemus quæ fuerit ecc-

HISTOR. ACT. APOST.

ecclēsie infantia, qui auctus, quæ ecclēsie iustæ facies,
 quæ doctrina apostolorum, qui ueteris ecclēsie ritus,
 quæ studia, quæ religio, fides, doctrinaq; uera uel falsa,
 uetus uel noua, qui ueri uel falsi doctores, qualia utro-
 runq; ingenia, quæ artes, qui mores: item qualia sint
 mundi studia, quales persequentium animi, successus,
 quali.ue fata. Breuiter, uidebimus miram ecclēsie fa-
 ciem, sed prorsus absolutam, nunc quidem in summa
 tranquillitate euectam florere, mox inter turbas here-
 sum & persequentium, in pericula abiectam mire ang-
 & fluctuare, deum ubiq; opitulari, itaq; ecclēsiam in
 ipsa oppressione seipsa subinde speciosorem emergere.
 Quicquid enim ad salutiferam cognitionem & ad pie-
 tatem excolendam necessarium est, quicquid à prima-
 rijs Apostolis, Petro ac Paulo in primis, uel egregie dic-
 tum uel sapienter & pie factū est, id absolute & plene
 hoc libro traditum est. Totidem autem annorum histo-
 riam texit, quot capita habet, octo uidelicet & uiginti.
 Si enim Tiberius uigintiquatuor annis regnauit, deci-
 mo octauo regni eius passus est Christus, restant igitur
 anni sex: his adde C. Caligule quatuor, Claudij uerò
 quatuordecim, & ex Neronis imperio annos quatuor,
 & habebis annos uigintiocto. Nam secundo Neronis
 anno Paulus Romam uinctus uenit & biennium in li-
 bera custodia exegit.

Anni huius
 historie.

Totum

Totum opus in sex partiti sumus libros. At primo Cap. 1. 2.
3. 4. 5.
hoc, quo quinque priora exponimus capita, tractamus
discessum Christi, & ecclesie primordia: nempe quo-
modo Apostoli promissum patris expectantes, spiritum
acceperint, huius auspicijs & robore ecclesiam congre-
garint, quid & quomodo Christo testimonium dederint
ac ueram religionem predicarint, quomodo ecclesiam
hanc nouam Christi sponsam Christo initiarint, institue-
rint, duxerint, quibus imbuerint ritibus, quibus deniq;
studijs intenti uicerint tot minas & aduersariorum artes.
Hic uidere est, qui sint impiorum mores, quae sutes, quae
sanctorum patientia & uictoria.

LIBER II.

HACTENVS primitiuae ecclesiae ortum, in-
fantiam, & quibus creuerit auctibus, enarraui-
mus: quae nunc sequuntur peculiaria ferme sunt de cer-
tis quibusdam maximisq; edita uiris. Primum enim se Cap. 6.
& 7.
offert D. Stephani historia, graphice depingens, quan-
tus ille fuerit in asserenda ueritate, & quam constanter
occubuerit pro nomine Christi. Cap. 8.
Sequentur Philippi dia-
coni gesta, quae ille magna quidem felicitate in Samaria
cepit, & cum Aerario Candaces reginae, & in urbi-
bus maritimis multo felicissime absoluit. Ab his tracta-

Cap. 9.

bitur admirabilis Pauli ad apostolatū conuersio. Postremo exponentur multa Petri præclara facinora, & quæ in urbibus maritimis, & quæ cū Cornelio Centurione, deniq; in uinculis quoq; Herodianis designauit. Quo loco & Iacobi apostoli interitus, Vocatio item gentiū, Antiochena ecclesiæ ortus & incrementa, nec non & totius orbis fames describetur. Hæc enim omnia in unū librum coniungere placuit.

Cap. 10
11. 12.

LIBER III.

Absoluimus gesta Stephani, Philippi & Petri, uaria ac peculiaria quidē illa, Pauli quoq; nonnulla, adeoq; peregrinationem huius primam. Descendimus ergo ad secundam, & ad ea quæ cum Barnaba communia habet. Prima fuit qua à Damasco elapsus abiit in Arabiam, triennio autem exacto redijt Hierosolymam, & ab hac iterum Casaream profectus, in Tarsum Ciliciæ soluit, unde à Barnaba reuocatus Antiochie Christum prædicauit: atq; ab hac rursus unā cum Barnaba subsidij conferendi gratia Hierosolymam ablegatus, Antiochiam tandem redijt. Secunda iam tractabitur. In hac audiemus quomodo spiritus sancti auspicijs unā cum Barnaba procul ad gentes missus, appulerit Cyprum, atq; in hac Sergium Paulum uirum primarium,

Cap. 13.

rium, deniq; cum eo multas & maximas insulae urbes ad
 fidem Christianã, profligato Elyma, cõuerterit. Deinde
 quomodo in Pamphylia nauigans, et Christum in hac
 prædicans, Antiochiam Pisidiæ uenerit. Hic exponetur
 quomodo Christum ex prophetarum prædicariis ora-
 culis, inuidia tamen quorundam pulsus fugerit Iconium, Cap. 14.
 deniq; & illa eiectus urbe, uenerit in Lycaoniam. In
 hac uero Derben & Lystram urbes celeberrimas euang-
 gelij fulgore illustrat, claudum quendam erigit, aduersus
 creaturarum cultum pro uera religione differit. Sed
 uincente ingratitude quorundam hominum impiissi-
 morum lapidatur. Restituitur tamen uirtute domini, re-
 diensq; per eas quas ad fidem conuerterat urbes, confir-
 mat fidelium mentes, ne uspiam à cognita deficiant ue-
 ritate. Tandem re feliciter gesta, Antiochiam Syriæ un-
 de uenerat redit. Cæterũ cum eo tempore nouum sub- Cap. 15.
 oriretur Nazaræorum dogma, operibus legalibus salu-
 tem tribuens, Hierosolymam ascendit, hæresim istam
 impugnat, & communibus totius ecclesiæ calculis ob-
 tinet fide in Christum non lege iustificari credentes siue
 Iudæi sint, siue Gentes.

LIBER III.

IAM uero sequentis libri texendum est argumẽtũ.
 In hoc complexi sumus peregrinationem quam uo-

HISTOR. ACT. APOST.

- eant tertiam, hoc est, eam qua ab Antiochia digrediens
 comite Sila, non modo nobiles Asia & Græcia urbes
 peragravit, sed & eas omnes reuisit urbes, quas priore
 peregrinatione ad fidem conuerterat Christi. His enim
 perlustratis in Galatiam & Phrygiam se conulit, istius
 euangeliū prædicauit. Hic uero Ephesum proficisci des-
 liberans, prohibetur ne in hac prædicet, ergo ad Bythi-
 nos iter instituit, sed ab his quoq; reuelatione auocatus
 in Græciam secundis soluit uentis, & Neapolim quidem
 primo appulit, hinc Philippos i. it, sed uirgis casus pro-
 pter eiectum è puella quadam Pythonis spiritum, Anta-
 phipolim, deinde Apolloniam, inde uero Thessalonicam
 uenit. Orto autem tumultu demissus est Berrhœam, ab
 hac Athenas, atq; hic cum diuersæ factionis disputantibus
 philosophis, demonstrauit quantus ipse cum in dicitur
 nis tum prophanis uir fuerit. Ab Attica Corinthū uenit,
 quam Cicero lumen totius Græciæ dixit, ibi rara dilu-
 gentia Christum prædicat annum unū & menses sex,
 tandem inuidia Iudæorū inde pulsus Hierosolymam ab-
 nauigat, ubi diem pentecostes peragit. Deinde iterum
 reuersus Antiochiam ex hac abijt in Galatiam & Phry-
 giam: tandem uero peragratis omnibus superioris Asiæ
 partibus defertur Ephesum, atq; ibi magna quædam pa-
 trat, & in maxima coniectus pericula ex insana libera-
 ratur seditione, quam & graphice descripsit Lucas.

LIBER V.

HOC in libro explicabimus quartam illam Pauli Cap. 20.
 peregrinationem, qua is Macedonia & Achaia
 ecclesias reuisit, iterumq; in Asiam soluit, Troadem de-
 latus, in qua Eutychem qui inter concionandum e ter-
 tio ceciderat coenaculo, restituit: postea uero aliquot ur-
 bibus emensis Miletum uenit, in qua mire eleganti ac pia,
 nec minus utili oratione presbyteros Ephesiorum &
 circumiacentis agri instituit. A quibus tandem auulsus, Cap. 21.
 & per uarias mediterranei maris insulas Caesaream de-
 latus. Postremo Hierosolymam deuenit. Hic porro au-
 diemus quomodo fratrum precibus euietus uotum su-
 sceperit, templum ingressus, ibi a Iudaeis, tumultu exci-
 tato, captus & iam iam ab ipsis interficiendus, a tribu-
 no Lysia, e manibus eorum ereptus sit. Rursus quomodo Cap. 22.
 permittente Lysia apologiam apud Iudaeos frustra pa- & 23.
 rari: deinde uero ad Ananiam productus uapulari, in-
 terim ipsis inter sese Phariseis ac Sadduceis hostiliter
 digladiantibus. Audiemus praeterea quomodo structas
 sibi insidias declinari, & armata militum manu cina-
 ctus Antipatrida q; deductus, tandem Caesaream uenerit
 ad praesidem Iudaeae Felicem, coram quo & causam suam Cap. 24.
 accusante ipsum Tertullo oratore graui, egerit, adeo q;
 & euicerit, sed in gratiam Iudaeorum nihilominus in uin-
 culis sit detentus.

HISTOR. ACT. APOST.
LIBER VI.

- Cap. 25. **E**XTREMO hoc libro absoluetur huius (ut se-
dicam) fabulae catastrophe. Posteaquam enim co-
ram Portio Festo et rege Agrippa diserte causam suam
egisset, & Caesarem appellasset, Iulio centurioni traditus,
per uaria maris Mediterranei pericula, primum in
naui Adramyttina, mox in Alexandrina Romam ab-
ducitur. Ceterum in Adriatico mari naufragium per-
petitur, sed saluus unà cum reliquis (sibi à deo donatis)
quos ea nauis uexerat in insulam Meliten euadit. In hac
uiperam è manu pendente excutit in focum, & Publij
patrem febribus & dysenteria grauiter laborantem re-
stituit. Deinde post tres menses iterum nauis impositus
Puteolos appulit, inde uero pedes Romam deuenit, in
hac uero biennium in libera custodia exegit, prædicans
regnum dei, nemine prohibente.

Interitus
Pauli.

HVCVSQVE uero persequutus est Lucæ
Actuum apostolorum Pauli potissimum historiam. Cæ-
tera scriptores (referente Erasmo) non indiligentes, et
uarijs coniecturis uidentur addidisse: uidelicet Paulum
primum apud Neronem dicta causa fuisse absolutum, et
libere ubi uellet Euangelium prædicasse annos decem.
Tandem ubi Neronis seuitia iam processisset in rabiem,
uocatum esse ad eius tribunal & capite truncatum.

Ceterum

Cæterū quod ipse Lucas historiā non longius prosequutus est, non modo ea uidetur esse caussa quæ à plerisq; creditur, quod morte interceptus, plura non potuerit: sed quod eatenus illā persequi uoluit, quatenus religioni Christianæ conduceret ac necessarium uideret: id ergo cum hætenus satis fideliter præstitisset, non erat quod Lectorem copiosiori oneraret Historia. Iam etsi Hispanias & Gallias deniq; ipsam Italiam peragrasset Apostolus, ipseq; Lucas et hanc profectionē hisce adiecisset, quid obsecro post locorū, urbium & miraculorum diuersitatem ab ijs quæ dicta sunt noua aut diuersa dixisset? maxime cum uideamus in superiori historia eandem rem decies esse repetitam. Christus enim heri & hodie Heb. 13. idem in secula. Quorsum ergo opus erat multa lectorū molestia eadē subinde oberrare chorda? Sanè prudentiæ scripserim quod hætenus duntaxat historiā scripserit.

Cur Lucas non continuerit historiam,

DISPOSITIONIS
ET PERIOCHES HISTORIAE
EVANGELICAE SECUNDUM
IOANNEM,
LIBER I.

VI aliquid ratione certa & insigni cum fructu exponere uolunt, expositioni suæ

Summa totius euangelij.

F

E V A N G L I V M

propositionem scopum seu summam totius rei exponenda
 de præfigūt, in quam auditores mentis aciem omnemq;
 cogitationem intendentes sciant quò pertineant omnia
 quæ dicuntur, & quis eorū sit usus. Expositurus ergo
 Ioannes apostolus res Christi domini, id est dicta & fa-
 cta eius, totumq; redēptionis nostræ mysteriū, historica
 narrationi propositionem præponit, copiose quidem
 explicatam, & hæc serè comprehendentem, Verbum
 dei, id est filius dei, Iesus Christus dominus noster, de quo
 dicturus sum, ab æterno erat apud patrem, & est deus
 uerus, per quem omnia sunt condita, idem natura sua
 uita & lux est. Nos quia ex natura humana uitioq; pec-
 cati, tenebræ & mortis mancipia sumus, descendit uer-
 bum uel dei filius e' cælo, uenit in mundum, incarnatus,
 & homo factus est, ut per ipsius uitam & lucem uiue-
 rent & illuminarentur, Iudæi in primis, quibus Messias
 peculiariter est promissus. Quoniam uero hi ipsum re-
 pulerunt, uitæ & luci datæ nolentes credere, iccirco fa-
 cultatem præstitit omnibus fide uera Christum recipien-
 tibus, cuiuscūq; nationis sexus ætatis ac conditionis ho-
 minibus, filios dei fieri, hoc est uitæ & omnium cæles-
 stium bonorum hæredes adeoq; cohæredes Christi, qui
 ueritas, gratia, redemptio, et plenitudo, siue consumma-
 tio est omnium credentium, in quo uno omnia habent
 fideles quæ ad pietatē & uitam pertinent. Hæc summa
 est

est totius euangelicæ narrationis, Per fidem inquam in Christum condonari peccata, & uitã concedi eternam.

Huic capiti attexit Ioannes ipsum narrationis siue historiae euangelicæ corpus, auspicans historiam à prædicatione & testimonio Ioannis Baptistæ, sicuti cæteri tres euangelistæ fecerunt. Exponit autem qualia fuerunt illius testimonia priuata, publica, & ipsis Hierosolymitanis legatis data, omnia certè eiusdem generis, utpote Ædöcentia, Iesum Christum uerum esse deum & hominem, in mundum propter peccatores missum, ut credentes saluos faciat, proinde credendum esse in Christum. Ideo uero & discipulos suos à se ablegat, & Christo domino consecrat, ipso uidelicet factò ostendens, huc pertinere omnem eius doctrinã, ut Christo credamus unico totius orbis saluatore. Et quia Baptista solum Christum prædicauit, & in hoc uno omnia pietatis & uitæ ostendit, præteritis rebus Baptistæ, accelerat Ioannes euangelista ad ipsas res Christi describendas, ac in initio indicat quomodo exceperit eos qui instigatore Ioanne Baptista ipsum fuerant sequuti: item quæ studia & opera fidelium, plurimos uidelicet Christo adducere. Ibidem perstringitur uocatio quorundam discipulorum, in quorum exemplis discimus quomodo uocentur homines ad fidem euangelij, & quales esse deceat qui euangelica doctrina sunt instituendi.

Testimonia Ioannis Baptistæ de Christo.

E V A N G E L I V M

Cap. 2.

Christus
aperit se.

Instituit dominus suos uerbis & signis. Verbis quidem apertis, attestans se esse credensibus scalam & ianuam ad uitam beatam. Signum præterea edit magnificentum in nuptijs, aquam conuertens in uinum, ut eo facto suam declararet potentiã, quod is sit qui quæ uult uerbo perficere potest, ut secure ei innitatur quicunq; ipsi fidunt. Hæc ueluti priuatim inter notos & familiares designauit. Cæterum non uenerat ut uno aliquo in loco paucis, sed in Iudæa uniuersa adeoq; toti orbi innotesceret, iccirco Hierosolymam genis metropolim & caput proficiscitur, atq; omnibus innotescit facto uere maximo & instituto suo maxime accommodo. Cum enim in mundum uenisset rex & sacerdos Messias omnium in orbe fidelium, & Messia erat religionem repurgare à corruptione, & suos liberare à tyrannide & superstitione, proxima in Templum abijt augustum, & ex illo ementes eijcit atq; uendentes, religionem repurgans ac ita sese expectatũ Messiam esse indicans. Grauius autem id tulere religionis præsides, signum postulantes, quo se approbet eum esse quem se uideri uolebat. Ipse de morte & resurrectione sua disputat, quanquam testis illius. Et crediderunt quidem domino non pauci, sed stimularunt interim alij fidem, affectum potius corrupti mentis suæ sequentes quàm spiritus sancti impulsus, quibus ideo se concedere uolebat dominus, quod con-

fili

filia & cogitationes cordis ipsorum non ignoraret, rebusq; se seruaret melioribus. Hæc primis duobus tractantur capitibus.

LIBER II.

DILIGENTER prosequitur apostolus ea quæ prædicationis initio & dixit & fecit dominus Iesus, ut sic ecclesiæ iudiciū recte informet, optime sentiendi de religione Christiana, eiusq; principijs, quæ ut aliàs sæpe, ita hic ferè solent esse difficillima. Exposuit postremo quæ publice & palàm in templo dei designauit Iesus, & quæ in turba disputauit, dixit & fecit, exponet nunc priuatum quiddam. Nam priuatum colloquium instituit dominus cum Nicodemo legis doctore, quem, quod dici solet, fundamentaliter, & à primis initijs solide, plene, et simpliciter erudit, totam synæceræ doctrinæ methodum contexens, ac docens regnum dei introire cupienti in primis opus esse renascentiæ. Naturam enim nostram ac primam natiuitatem nostram nihil in se habere lucis aut uitæ. Cæterum renascentiam illam constare spiritus sancti renouatione, cuius operis saluandus liquido cognoscit nihil in uiribus esse hominis quod iustificationem & uitam mereatur beatam, alieno merito parari illa, nempe per Iesum Christum, quem no-

Colloquia
domini quibus dilucide suos docet.

Cap. 3.

EVANGELIUM

bis gratia & dilectio dei nullum nostrum meritum dedit, & in mortem quidem crucis probrosissimam dedit, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam eternam. Ibi docet fidem in Christum ueram bonam operari opera: incredulitatem contra, causam esse omnis impietatis, adeoque damnationis. His absolutis proximis tractat apostolus illis agnitam questionem de purificatione. Cuius quidem occasione recenset quintum & illustrissimum Ioannis Baptistae testimonium, quo ille testificatus est fideles gratia Christi plene purgari. Hinc enim esse Messiam uerum, in quo orbi dederit pater quicquid sit uerae salutis, ideoque credentes in Christum seruari, damnari contra incredulos. Istis admirando prudentissimoque consilio aliud & nouum colloquium attexit, & ipsum priuatum, domini & Samaritanæ mulieris.

Cap. 4.

Recepit & erudiuit in 3. cap. Nicodemum hominem clarum, Iudæum, doctum, & non aspernandæ sententia uirum: nunc uero recipit & instituit mulierem obscuram, gentilem, indoctam sceleribusque pollutissimam, uidelicet ne quis ex priore exemplo colligeret dominum sanctis modo seruandis incarnatum uenisse in mundum. Ex hoc enim intelligimus, illum etiam natum esse peccatoribus, nec Iudæis modo, sed & Gentilibus, adeoque & Samaritanis. Colloquium ipsum plurimum habet iucunditatis & suauitatis. Mirifice sese peccatoribus

triciis animo insinuat dominus: duo tamen potissimum agit. Principio ostendit se fontem esse boni & omnium gratiarum, e quo quicumq; bibant, exaturentur plenissimi. Deinde refutato cultu dei falso, docet quis sit uerus dei cultus: simul autem manifestissima confessione profitetur se uerum esse Messiam. Protinus autem fit peccatrix gratiæ diuinæ concionatrix. Euocat enim Sycharenos siue Sychimitas in occursum domini regis siue Messiae. Interea dominus apud discipulos disputat de uocatione gentium, deq; apostolatu in gentes. Certè Samaritani recipiunt dominum. At Iudæi, præsertim ciues oppiduli Nazareth, eundem aspernantur atq; repellunt. Quare adeo non offenditur dominus, ut male meritis Iudæis nihilo segnus beneficiat. Concedens enim Canã Galilææ regulo cuidam filium iam iam agentem animam seruat incolumem, eo facinore præclaro comprobans q, fidentes ipsi in uita possit seruare, utpote uitæ et omnis boni author.

LIBER III.

INSIGNES in uera religione Christiana Christi domini institutiones & disputationes hucusq; cum Nicodemo & Samaritana habite, quasi priuatae fuerunt. Sequuntur proximis duobus capitibus beneficia eiusdem Christi domini publica, quæ occasionem

Cap. 5.

E V A N G E L I V M

præbent publicis disputationibus, in primis memorabilia
libus, & his quoq; de iisdem, id est de maximis fidei no-
stræ capitibus institutis. Alterum beneficium præstat
homini afflictissima ualitudine à multis iam annis mi-
serrime depresso, quem benignus incolumi sanitate do-
nat. Sed quia hoc fecerat sabbato, calumniantur phari-
sæi beneficiū, & accusant benefactorem uiolati sabbati.
Dominus causam suam agens, ostendit patris sui æterni
dei ueluti exemplo se non uiolasse sabbatum. Ex qua
responsione decerpunt nouum accusationis caput, im-
pingentes domino crimēn læsæ maiestatis diuine, atq;
blasphemie in deum. Vnde multis argumentis ijsq; ui-
uacibus & euidentissimis approbat deum esse patrem
suum, ac se natura esse dei filium, & patri per omnia
æqualem, deum uerum, uiuum, & æternum. Sub finem
tamen eius demonstrationis declinat ad obiurgationem
sue expostulationē cum Iudæis, aperitq; causas huma-
næ incredulitatis & perfidie, studium uidelicet gloriæ,
opum, & uoluptatis, horrendas simul his comminatio-
nes adhibēs, grauißimas uidelicet pœnas illos ultori deo
aliquando daturus.

Christus ue-
rus & na-
turalis dei
filius.

Cap. 6.

Alterum beneficium maxime publicum est. Exhi-
bet enim epulum mirificum & planè regium aliquot
hominum millibus in deserto, manifestissime sic decla-
rans se esse illum benedicti dei adorandum filium, cuius
uirtute

uirtute & prouidentia aluntur nutriunturq; uiuentia
 uniuersa. Populus autem non intelligens tanti beneficij
 iustum finem, pro sua crassitie, uult dominum creare re-
 gem Israelis. Sed dominus qui non uenerat regnaturus
 in humilitate, in terris deniq; , aut in Iudæorum modo
 regione, aut regnum accepturus ab hominibus, sed glo-
 riosus, cœlestis, in cœlo simul & uniuersa terra, om-
 niūq; creaturarum uisibilium & inuisibilium, ab ipso
 deo patre coronatus rex futurus, secedit & abdit se in
 montem solus. Discipuli ubi lateret aut quò profugisset
 dominus nescientes, nauigio Capernaum contendunt:
 quos sequutus dominus marinis fluctibus, ceu solidæ ter-
 ræ inambulauit, & periclitantibus in lacu succurrit,
 hoc quoq; argumento diuinam suis uirtutem commen-
 dans. Postera die nauibus sequuntur & turbæ, suis ser-
 monibus domino occasionem suppeditantes differendi
 publice in schola Capernaitica de compendio & sum-
 ma religionis nostræ, nempe quod ipse uerus dei filius
 cœlitus sit missus à patre, ut totum genus hominū uiui-
 ficet, & in uita conseruet, quod inquam incarnatus sit
 pro nobis, quod in mortem pro nobis, carnem suam &
 sanguinem suum obtulerit, ut omnis qui credit in ipsum
 habeat uitam eternam. Hoc uero maximū fidei nostræ
 mysterium consinuo panis siue cibus & potus, edendi
 item bibendiq; uelamine allegoriaq; tectum proponit,

Christus cis
 bus uitæ.

EVANGELIUM

quo & rectius res spirituales ex imagine corporearum
caperentur, et hominum pectoribus inhaerent tenacius.
Porro cum illa Capernaïta sinistrius crassiusq; intelli-
gerent, clarissime se explicat dominus diserte quid eo
orationis genere intellexerit edisserens. Deficientibus
autē ab ipso nō paucis, rogat discipulos illos suos, quos
uocarat ad apostolatū, an & ipsi defectionem medita-
rentur. At beatus Petrus omnium nomine apostolorum
confessionem fecit per omnia orthodoxam, & omnia
ueræ fidei comprehendentem, hanc ecclesiæ relinquens
ut & ipsa in omnibus turbis & hæresibus sic pergat
Christum confiteri. Habes ergo in hoc libro signa duo,
tertium & quartum, quæ fecit Iesus, & descripsit Ioan-
nes: duo item maxima fidei nostræ capita copiosissime
& doctissime tractata, & quod Iesus est deus uerus,
unius cum patre essentia, et quod idem uerus est homo,
animæ cibus, totiusq; hominis conseruatio & uita, fide
uera in ipsum innitentis.

LIBER III.

De Doctri-
na & Do-
ctoribus.

COMPENDIUM summam & scopum uni-
uersæ doctrinæ euangelicæ hætenus graphice
depinxit Ioannes, subiungit nunc peculiaria quædam de
doctrina, & doctoribus euangelij, quod nam horum sit
officium: qualis esse debeat eorum doctrina: quomodo
probanda

probande & cognoscende doctrine, an ex deo sine:
 quod Christus dominus nihil peccarit cōtra doctrinam Cap. 7.
 legis: quomodo item ueritatis doctrina prolata mundo
 excipiat, & quanta propter euangelium turbæ exa-
 riantur, dum hic uinculis, minis & cæde illud conatur
 opprimere excindereq;. In his tamen turbis perstat do-
 minus nihilominus animo intrepido, testimonium ferens
 ueritati, admonens etiam quæ mala maneant euangelij
 contemptores, & inculcans idem perpetuo doctrinæ
 genus, unde uidelicet salus sit, ex unico dei filio, si in
 ipsum credatur, & quæ sit fidei uis. Hanc pietatis do-
 ctrinam ut pij cupide recipiunt & complectuntur, ita
 impij irritantur magis ac magis, conantes ipsam con-
 uitijs defœdare, ac modis omnibus opprimere, sed dei
 potentiam non superat impotentia hominum, quæ sem-
 per frustratur & delusa atq; turpiter confusa abit.

Post hæc ponit Ioannes insigne bonitatis & miseri- Cap. 8.
 cordiæ dei exemplum, unde intelligere licet quomodo
 Iesus sit fons aquæ uiuæ sitientes potans ad uitam eter-
 nam. Rursus autem sub inuolucro alterius cuiusdam pa-
 rabolæ sanæ doctrinæ summā comprehendens, docet se
 esse lucē & saluatorē totius mundi: quam ueritatis do- Christus
lux.
 ctrinā Iudæi rixatores polluere conantes multa cauillan-
 tur. At tuetur & confirmat illam dominus gnauiter, ac
 firmiter, denunciatis contentiosis poenā, aperiens simul

E V A N G E L I V M

contentionis errorisq; causas, ac subinde se clarius clar
riusq; explicans quod sit saluator mundi, qui seruet cre
dentes, incredulos damnet: quod doctrina eius certa sit
& infallibilis, id quod iterum atq; iterum repetendo in
tulcat. Hoc enim mordicus in omnibus concertationi
bus retinendum est. Porro fideles et sanctos, qui ipsi cre
diderant, plenius instruit quid faciant, quomodo opera
teat in cognita ueritate perseuerare, & quæ sit libera
tas filiorum dei. Rursus refellit prauam iudeorum glo
riationem, iactantiū se esse filios dei ac semen Abrahæ.

Filij Abra
hæ.

Docet enī dominus qui sint ueri Abrahæ filij, quod in
genium filiorum dei & diaboli, item quod ingenū, quæ
opera diaboli, ac notam quidem filiorum dei euidentissi
mam esse auscultationem uerbi dei. Hanc fidelem & e
gregiam domini disputationem conuitijs excipiūt iudei,
quibus dominus denuo summam ueræ & sanæ doctrī
næ ingerit, non nisi fide in Iesum Christum constare sa
lutem & uitam mundi, adeoq; ipsum Abrahamū uixisse
per fidem Iesu Christi filij dei. Ad quam ueluti blasphemiam
extremam excitati lapides arripiunt, animaduera
suri scilicet in blasphemum: uerum hic sese è turba sub
duxit tumultuantium.

Suppeditat autem tota hæc totius lib. 4. disserta
tio pulcherrimum exemplum rei maxime necessaria,
quomodo uidelicet oporteat in omnibus turbis, perse
quitos

quationibus, minis, disputationibus, rixis, conuitijs atq;
calumnijs huius mundi unice ad Christum ac infallibile
huius uerbum euangelij ceu unicam in procelloso ponto
Cynosuram respicere, & fidem in eum constantissime
retinere.

LIBER V.

COPIOSISSIME & elegantissime describit deinceps apostolus quintum domini miraculum siue beneficiũ cæco cuidam nato præstitum. Quo dominus Iesus ceu uiuo factò id confirmat atq; declarat, quod modo proposuerat toti populo in templo, se uide-
delicet esse lucem mundi, qui uenerit illuminaturus & uiuificaturus omnes credentes. Nunc enim cæcum natum illuminans, ipsa re manifeste significat atq; comprobat, se illuminatorem esse. Imò sub finem historie hoc factum suum quàm latissime ad omnes extendens homines, subdit, In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui non uident uideant, & qui uident cæci fiant: qui ueluti status est ad quem totam referamus historiam. Interea ueluti in scena quadam proponitur spectanda acris concertatio piorum ac impiorũ, propter religionis negotium ac confessionis euangelicæ ueritatem. Depinguntur mores & ingenia, non modo hostium uerbi dei, sed & simplicium Christianorũ, quorum officium,

Cap. 9.

Christus
lux.

E V A N G E L I V M

libera confessio & fidei incrementa hic describuntur. Proinde uidebis ceu in uiua quadam pictura impiorum consilia et conatus quibus ueritatē insectantur, tenebris inuoluunt & opprimere nituntur. Videbis miram uasfriciem, iram & inuidiam implicabilem & seuitiā planē extremam. Videbis rursus fidelium simplicitatem, sinceritatem, patientiam, constantiam, & in omnibus uictoricem ueritatem, quæ sedendo semper uincit.

Cap. 10.

Christus bonus est pastor.

Post hæc grauitè accusat cecos ac perfidos populi iudaici pastres: simul autē indicat se uerum illum esse pastre qui morte sua gregem uiuificet, sua potentia & cura ab omnibus malis redimat salubriq; reficiat pabulo. Nihilominus præfert in his exemplum optimi pastoris omnibus fidelibus pastoribus, erudiēs quid ipsos deceat, & quod sit eorum officium: præcipue tamen inculcat id, quod nullibi non solet urgere, se esse saluatorem mundi, qui sua morte credentes uiuificet. Caterum exoritur propter hanc doctrinam noua turba nouaq; dissensio, alijs quidē constanter propositam calumniantibus ueritatē, alijs uero eandē nihilo segnius tuentibus ac defendentibus. In Encenijs proponūt domino aduersarij questionē unde nouā caperent calumniandi ansam. Quærunt: An sit Christus benedictus ille dei maximus filius, id est Messias? & si sit, palam, diserte & luculenter id profiteatur. Profitetur ergo dominus Iesus, &

nois

non modo profitetur, sed comprobatur etiã quod sit Christus benedictus ille, benedicti dei filius. Qua professione isti irritati magis quam instructi, lapidibus Iesum cum blasphemia obruere uolunt. Hic uero amice cum illis exostulans ostendit se reuera esse dei filiũ, neq; in maiestatem patris peccasse quicquã. Verũ cum apud crassos inflexibiles & cecos aduersarios nullæ ualerent rationes, denuo relictis illis & transmissis Iordane, redijt ad eum locum ubi Ioannes primum cœperat baptizare. Reperit ibi oues obsequentes non paucas. Nam multũ illic crediderant in Iesum.

LIBER VI.

HACTENVS magna & diuina audiuius, Lazarire-
suscitatio.
sequuntur porrò maiora propemodũ ac diuinitate, ante omnia resuscitatio per Christum Lazari iam quatuor diebus in sepulchro positi & foetentis. Appetebat ultima Christi domini dies, quo se pro salute hominum deo patri in odorem bonæ fragrantie offerret. At quo Cap. 11. propius ad mortem peruenitur, hoc illustrius depromit se uis & fructus mortis dominicæ. Certè sexto hoc ultimo signo siue miraculo suo demonstrat dominus manifestissime se uitam esse totius mundi, qui quanquam in cruce moriatur, credentiũ tamen animas in morte seruare, et mortuos excitare possit. Hoc autem cum carnis

ac rationi humane difficile sit creditu, tractatur historia hac & copiose et exacte, adde & euidenter, ut ipse coram omnia inspicere putes. Informatur interim in Martha & Maria fides nostra, qualis esse debeat. Vniuersa autem historia confirmantur animi sanctorum contra metum mortis, mitigatur, adeoque tollitur scandalum crucis, & indicatur causa odij & inuidie sacerdotum sue senatorum populi Israelitici, qua excæcati de occidendo Christo consultant. Consultatio ea paucis sed euidentibus perstringitur.

Cap. 12.
Conuiuium
Bethanien.

Huc iam pertinet conuiuium in Bethania celebratum, cuius descriptione causa ostenditur qua impulsus Iudas sacerdotibus Iesum uendere atque prodere statuit. Per cætera prosequitur Ioannes reliqua quibus gloria & uirtus Christi subinde clarius atque clarius emicuit atque illuxit populo Israelitico: in primis quod urbem regia ingressus pompa, declarauit se illum esse regem et liberatorem populi dei, quem propheta futurum prædixerunt. Dolebat id phariseis, qui magnitudine potentia & euidentia rerum Christi adobruti de rebus suis desperare coguntur. Adhæc accedit illud quoque quod Græci siue gentiles Hierosolymam Iesu uidendi salutandique gratia ex remotissimis oris ueniunt. Quæ ex re occasionem accipit dominus dicendi de morte sua, de fructu eiusdem, & consequente mortem mox insigni longe

longe maxima gloria. Orat item ut pater illustret gloriam suam. Fit oraculum coelitus ad preces domini respondens. Dominus inde rursus clarissime docet quis ex morte ipsius ad fideles rediturus sit fructus. Cum autem ex his quaestione moueret turba, de aeternitate Messiae, hic ad fidem adhortatur, Iudaei nihilominus in incredulitate pergunt, id quod Ioannes Isaiam praedixisse demonstrat. Caterum ad confirmandos infirmos in fide, uehementissimum habet sermonem dominus, quo etiam suae doctrinae, hactenus publice propositae, epilogum contexit.

LIBER VII.

SANCTVS Ioannes ea hucusque tradidit quae priuatim & publice dominus ante passionem suam dixit & fecit inter suos familiares & coram tota plebe tam disputando quam concionando, plenissimam euangelij doctrinam & asserens & tradens ecclesiae: per consequentia uero describit secreta & mystica quaedam Mysteria domini maxima in Coena explicantur tam dicta quam facta domini quae in ultima & arcana illa Coena sua coram discipulis perorauit atque peregit. Ardent hic & diuino quodam fulgore rutilant omnia. Proponuntur enim hic & explicantur omnia fidei nostrae ac regni dei mysteria, lautissimumque animae & spiritus epulum liberalissime ab ipso dei filio ecclesiae instruis

E V A N G E L I V M

tur & profertur, ut auditor fidelis paulò attentius hæc considerans, non humanam se uocem exaudire, sed planè diuinam, nec in terrena aliqua cœna uersari, sed in ipsum cœlum admissus mensæ dei conuiuia esse uideatur. Præteritis tamen ijs quæ de hac cœna ultima alij tres euangelistæ & diligenter & copiose prosequuti sunt, Ioannes reliqua quæ nondum erant literis tradita plenissimè exequitur, ne quid deesset ecclesiæ Christi, sed haberet plenissimam rerum saluatoris sui historiam.

Cap. 13.

Initio ergo præfatus nonnihil, mox inducit dominum discipulis suis lauante pedes, atq; eo factò uerbis simul additis commendantem & humilitatem & charitatis officia, explicantem item effectum siue fructum passionis suæ. Post ea ponitur non indiligens & inutilis de prodicione iudæ dissertatio. Is ubi elapsus è sanctorum sacrosancto conuiuio sicarios iam colligeret qui Iesum caperent, sensit hic ultimam nunc adesse horam, uidit item discipulos suos graui oppressos mœrore uarie tentari atq; angi, egregiam ergo orationem meditatur & instituit qua suos consoletur, & de omnibus rebus suis eos admoneat atq; plene instituat. Hoc enim solent facere morituri, consolari uidelicet suos, de uarijs rebus præcipere, grauiusq; monere. Ad eundem enim modum dominus prolixam et utilissimam orationem ad 17. cap. usq; descriptam ad suos habet, quam perspicuitatis gratia

tia in duas diuissimas partes. Prior absolvitur postremis
 13. capitulis & integro 14. capite. Posterior compre-
 henditur 15. & 16. cap. Caterum oratio domini siue
 concio uaria est, nec ad unum & certum aliquem refer-
 tur scopum, nisi consolationem & institutionem spectes.
 Omnia enim huc tendunt ne turbentur discipuli Christi,
 & ut norint mysteria Christi, & sciant quid faciant.
 In primis autem differit de morte sua, quæ quoniã mundo
 uisa est probrosa esse & infamis, ipse docet & patrem
 & filium morte glorificari. Deinde quia ab ipsis disces-
 surus erat, ne ignorarent quomodo se gererent, & qui-
 bus inter se uiuendi legibus uterentur, non obruit ipsos
 numerosis præscriptionibus, sed unicam commendat
 charitatem.

Interrumpitur hic tamen modice domini oratio per
 audacem D. Petri pollicitationem, quam compescens
 dominus in instituto pergit, ac profitetur palam se deum
 esse uerum, quo fidem suorum, in qua est maximũ con-
 solationis firmamentum, fulciat. Addit se ideo abire ac
 mori ut uiam nobis in coelos aperiat. Mox plenius de-
 monstrat Philippo ac reliquis, quod patri per omnia
 coequalis & consubstantialis sit: imò patrem nõ posse
 cognosci nisi per filiũ. Iam etiam adhortatur ad fidelem
 mandatorũ suorum obseruationem: promittit alium pa-
 racletũ. Congerit præterea multas rationes, quibus &

Cap. 14.

EVANGELIUM

consoletur moerentes animos, & incitet ad uehementis pietatis studium. Hinc uero paulò copiosius differit de paraclete siue spiritu sancto, ac apertissime dicit se breuui tradendum in manus hominum peccatorum: sed ita interim seruandum fore mundum.

LIBER VIII.

CAP. 15.
ABSOLUTA prima parte orationis domini Iesu à cœna habitæ ad discipulos dilectos, uenimus nunc ad secundam, quæ in itinere uersus montem oliuarum dicta uidetur, ac 15. & 16. cap. comprehenditur. Cohæret ea cum superioribus ad hunc modum. Sæpe iam dixerat dominus se ex hoc mundo ad patrem abiturum, interim ne discipuli se deserendos planè arbitrarentur, adiecit se unà cum patre & sancto spiritu uenturum ad ipsos, ac in ipsis mansionem facturos, si modo præcepta eius seruare pergant. Id iam ueluti repetens quasiq; expoliens elegantissima uitis palmitiq; parabola in medium prolata luculentissime differit de immanentia, ut sic dicam, siue præsentia ipsius in ecclesia, adeoq; de uera Christi & sanctorum communione, quod inquam spiritu, uirtute & operatione euidentius in nobis sit mansurus, si modo nos per fidem & dilectionem manserimus in ipso. Et certe hoc nomine copiosius

Præsentia
Christi in
ecclesia.

piofius paulò agit de dilectione. Obiter autem & de dignitate fidelium differit, quos amicos non seruos appellat. Rursus ne superbirent, addit hoc eis gratuita dei electione obuenuisse, qui elegerit ut abeant & copiosum fructum afferant. Cæterū discipuli iam iam sentire incipiebant quanta ipsis subeunda forent pericula, iccirco metuebant sibi non mediocriter. Dominus ergo confirmans eorum mentes, multa & uaria disputat de cruce & tolerantia, iterumq; paracletū promittit qui in turbis & persecutionibus incitet, animet atq; confirmet.

Præterea de huius effectibus uiribus atq; officio Cap. 16. multa, magna cum utilitate disputat, explicās quomodo corpoream præsentiam, quæ post mortem suam in terris nil sit profutura, spiritus dono sacrturus sit, quomodo per hunc paraturus sit in orbe ecclesiam & in hac regnaturus. Iterum tamen inculcat se moriturum prius, & hinc graui mœrore opprimendos discipulos: quos mox consolando erigens denuo, asserit mœrorem non fore diuturnum, gaudium uero quod ex resurrectione oboriatur & consequatur mœrorem, fore perpetuum. Id quod per parabolam declarat parturientis mulieris.

Ad hæc ne de corporis discessu in coelos tristarentur nimium, pollicetur suis omnia se docturum per spiritum regni dei mysteria, donaturumq; quæcūq; in suo id est Christi nomine postulauerint: simul autem colli-

E V A N G E L I V M

git in breuem summam totum negotium redemptionis, hoc nimirum penitus infigere cupiens ipsorum cordibus. Quæ quum magno cum applausu reciperent & laudarent discipuli, profitentes se iam credere & plane intelligere quod ipse sit dei filius, prædicit his quod mox ipso deserto quisq; sibi fuga sit consulturus. Sub finem uero totam orationem hucusq; à 13. capite contextam concludens, & quo omnia referenda sunt subindicans, Hæc locutus sum uobis, inquit, ut in me pacem habeatis, in mundo afflictionem habetis, sed bono animo sitis, ego uici mundum.

L I B E R I X.

POSTEA QUAM dominus noster Iesus sermone his planè diuinis discipulos suos partim consolatus esset, partim erudiisset & instruxisset aduersus imminentem malorū procellam, quoniam unice admonuerat fiduciam non collocandam esse in ullis rebus humanis, sed præsidio cœlesti, porrò exemplo suo docet ut ingruentibus afflictionibus nō aliò spectent quàm ad patrem cœlestem. Iam itaq; suam subiens passionem, incipit eam à precibus ad patrem suis, cui se primū commendat, deinde apostolos, postremo omnes apostolorum doctrinæ credentes, obsecrans ut se glorificet, apostolos

Oratio domini Ioan. 17.

item & fidelium ecclesiam per hunc impurissimum mundum
deducat in studio ueritatis pietatis, & charitatis, sibiq;
eternum coniungat. Absoluta oratione subit in montem
oliuarum, abiens in hortum, quo repetitis sese deo preci-
bus commendaret. Interea collegerat perfidus iudas e-
sceleratissimis quibusq; cohortem, ac imminet innoxio.

Cap. 18.

Dominus ut ostenderet se pati ultrò & uoluntarie, ac
omnipotentem esse, tametsi patiatur sibi iniici catenam,
prosteruit semel atq; iterum cohortem in horto, deinde
spontaneè tradit seipsum impijs uinciendum. Ibi satis
infeliciter pugnabat Petrus, ac coërcebatur à domino,
quem mox producit ad Annam pontificem, & ab hoc
ad Caiapham, quod is esset eo anno in summi præsula-
tus dignitate constitutus. Fit inquisitio in doctrinam Iesu,
cumq; hic responsionem pararet, indignissime ceditur
à ministro pontificio. Inter hæc turpissime negat et ab-
iurat dominum Petrus. Cæterum ex curia pontificis
recta in prætorium proconsulis abducitur Christus,
quod mortem commeruisse uideretur. Accusatur coram
Pilato, & discutiuntur accusationis capita, uerum nul-
lam in ipso culpam inueniens Pilatus, arte ipsum libera-
rare tentat.

Passio Chri
sti.

Quod cum cessisset sinistre, flagris discissum & co-
rona spinea coronatum, producit ad multorum capi-
tum beluam uulgus. Hoc conclamat cruci esse figendum.

Cap. 19.

EVANGELIUM

Pilatus uero multa rogans, tandem tamen Iudeorum improbis uictus clamoribus, Iesum tradit crucifigendū. Accipitur ergo à militibus, et educitur in locū caluarie ad suppliciū. Ibi medius inter latrones erigitur in cruce. Cruci imponitur per Pilatum non sine magna concertatione & controuersia titulus siue causa mortis. Porò milites discindunt uestes domini, et pro tunica inconsulti sub cruce sortiuntur. Dominus autem à cruce matrem suam commendat Ioanni: sitit, & propinatum in sponsa acetum bibere renuit, sancteque testans omnia consummata, & sacrificium perfectum, tradit deo patri spiritum.

Postea franguntur crura latronibus, Iesu aperitur latus, profluit ex eo sanguis & aqua. Qui uidit, sancte ueritatem attestatur Ioannes. Postremo autem adsunt pij ac religiosi uiri, qui depositum à cruce mortuum domini corpus, honestissime condunt atque sepeliunt.

LIBER X.

Resurrectio
domini ue-
ra.

MAXIMA fide & diligentia hac euāgelij sui parte postrema enumerat Ioannes manifestissima gloriose ex mortuis Iesu Christi domini nostri resurrectionis testimonia & argumenta, quibus plene & plane demonstrat ipsum uere uero suo & rediuiuo corpore

pore resurrexisset ex mortuis. De modo resurrectionis
 & naturali ordine reuelationum non fuit admodum so-
 licitus. Videbat enim id alios abunde satis prosequutos Cap. 20.
 adumbrasse. Ipse ergo selectissima duntaxat consignat:
 ac initio quidem ostendit quomodo Mariæ Magdalene
 se exhibuerit rediuuium. Nam & Marcus, Cum sur-
 rexisset, inquit, Iesus mane, primo die sabbati, apparuit
 primum Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem dæ-
 monia. Hæc uero quid uidisset, protinus exponit aposto-
 lis: ex quibus duo ad sepulchrum procurrentes, certis
 signis atq; indicijs deprehendunt, illam rem non uanam
 narrauisse. Ipse uero dominus manifeste manifestam eius
 resurrectionem decem congregatis discipulis exhibere
 uolens, prodit in medium ipsorum, atq; manus & latus
 cicatricibus uulnerum insignes palam ostendit eis, ap-
 probans ita ueritatē ueræ suæ resurrectionis. Mox mi-
 nisterium prædicandæ salutis & redemptionis commit-
 tit atq; iniungit apostolis, clauas nimirum regni cælo-
 rum credens. Hæc cum agerentur, cæteris discipulis in-
 unum congregatis, solus aberat Thomas, cui mox re-
 deunti, gestientes gaudio discipuli, renunciant quod ui-
 didissent dominum. Ille suspicatus ipsos phantasmate ali-
 quo ludificatos fuisse, negat se crediturum, nisi oculis
 proprijs spectet coram corpore Iesu, adeoq; & manibus
 palpans contrectet corporis ueritatem. Post dies igitur

Octo cum denuo in unum conuenissent discipuli undecim omnes, adest iterū dominus Iesus, ac manifestissime se cernendū oculis & manibus palpandū exhibet Thomae, qui rei euidentia ueritateq; conuictus, exclamat se iam pro domino & deo suo Christum agnoscere et adorare.

Cap. 21.

Et hæc quidem euenerunt in ipsa Hierosolymorum urbe, & circa ipsum domini sepulchrum: quæ quamuis sufficere poterant ad fidem resurrectionis plene confirmandam, adijcit tamen Ioannes insigne quoddam argumentum, quo in Galilæa declarauit se ex mortuis resurrexisse, sumpto etiā cum discipulis prandio. Promiserat enim dominus tam priuata sua pollicitatione, quam per angelorum promissa, fore ut ipsum in Galilæa uiderent. Caterū ei reuelationi appendit Ioannes colloquiū quod à prandio mox habitū est à domino cum Simone Petro, quem restituit ministerio, prædicens ipsi fatū suum triste. Ille admiratus quid Ioanni euenturum esset, audit quemlibet suam spectare debere uocationem. Postremo protestatione facta, quod res domini Iesu bona fide descripsit Ioannes, claudit euangelicæ ueritatis historiam.

EXHIBVI tibi denuo, Lector pie, seruatorem tuum dominum Iesum Christum, uerum illum & naturalem dei filium, à patre æterna & inenarrabili natiuitate genitum, patri consubstantialem & coequalem in omnibus: in fine autem temporum, iuxta prophetiarum

eorum fidem oraculorum, incarnatū pro nobis, passum,
uere mortuum, & ex mortuis resuscitatum, factumq;
rerum omnium regem & dominum. Hic cum sit desi-
gnatus nobisq; datus à deo patre plenitudo omnis gra-
tie & ueritatis, agnus ille dei qui tollit peccatū mundi,
scala ac ianua cœli, serpens exaltatus, qui uenenum red-
dit innoxium, aqua sitientes reficiens, filius patri nos
reconcilians, panis uitæ, saturitas ac deliciae animæ, lux
ac oculus mundi, liberator filiorum dei, illuminans om-
nes nostras tenebras, pastor ouium & ostium, resurre-
ctio & uita, granum frumenti renascens, uictor princi-
pis huius mundi, exemplum uitæ, uia, ueritas, & uita,
uitis uera & frugifera, deniq; redemptio, salus, satisfi-
ctio & iustitia omnium fidelium in toto orbe, per om-
nes ætates & omnia secula, inuocemus patrem nostrū
per dilectissimi huius filij sui, domini nostri Iesu nomen,
ut euāgelio hactenus docti instructiq; cognoscamus uere
eum qui uerus est, & credamus in eum qui nobis à pa-
tre datus, & in quo uno & solo salus est, credentesq;
sentiamus hic uiuentem in nobis deum, ac in futu-
ro seculo fruamur æterno et beatissimo eius
consortio, Amen, Amen.

F I N I S.

EPISTOLA PAULI
DE DIFFICULTATE
TE VEL OBSCURITATE ET
RURSUS DE PERSPICUITATE
TE DOCTRINAE VEL EPI-
STOLARVM BEATI A-
POSTOLI PAULI.

SOLENT optima quaeque res, Berchtolde
doctissime, obscuritatis & difficultatis opi-
nione studiosorum offendere mentes, ut ani-
mum uel abdicent, uel desperatione imbuti attactique non
magno animi ardore accedant: cum re uera in omni-
bus disciplinis honestis, maxime in literis sacris, ea sint
expositissima, quae optima. Nam fieri non potest ut ex
ipso deo, qui ueritas et limpidissima lux est, aliquid pro-
ficiscatur obscuri. Obscuritas enim omnis & diuinarum
rerum difficultas est nobis, hoc est ex socordia nostra,
deinde ex idiomatum & schematum neglectu, postre-
mo ex non obseruato orationis contextu enascitur.
Nam socordia nostra facit, ut segnius diuinae sapientiae
fores pulsemus. Atqui si cui deerat intelligentia, iuxta
apostoli uerbum, a deo sine intermissione petenda erat.
Sed schematum & linguarum neglectu fit, ut simplicissi-
mae aliarum locutionum formulae perplexae imò & porten-
tosa uideantur. Ea enim in re nemo satis explicauerit,
quam

Difficultas
scripturae.

quàm superstitiose nonnunquam nodum quæramus in scirpo. Cæterum si non teneatur orationis filum, nihil mirum est, si & prophetarum & apostolorum imò Rhetorum quoque disertissimorum scripta miscellaneæ quædam & phanaticorum hominum uideantur esse commenta, ad quorum sensum nemo penetrare possit. Equidem epistola Pauli ad Romanos locupletissimum huius rei testimonium est. Cum enim Christianorum schola, ea nihil unquam habuerit melius, nihil tersius, simplicius quoque & purius nihil: quippe qua omnis Euangelij uirtus, non tam copiose quàm perspicue exposita sit, eò tamen difficultatis opinione prorsus ascititia, peruenit, ut sint qui eam non legant, neque à quoquam hominum recte intelligi posse credant. Quasi uero spiritus sanctus mudo Bœotica quædam proposuerit ænigmata. Atqui hanc, in re clarissima, obscuritatem & desperationem, sua sibi culpa, inertia, & neglectu consciuerunt homines. Rectissime enim ille: Noctem (inquit) istam tecum circumfers. Vociferaris spinosum esse authorem, sed tui pedes spinas habent, non locus: caligas in sole, & lux ipsa tuis oculis noctuinis pro caligine est. Nam cui obsecro uerisimile uideatur apostolum, qui omnibus, maxime uero rudibus cum manibus, quod dici solet, tum pedibus & uoce & stilo prodesse uoluit, Aristotelico, id est, subdolo uersipelli & inuido turgidum fuisse inge-

EPISTOLA PAULI

nio? Is enim Alexandro Macedoni succensenti quod ἀποκριτικὸν libros edidisset, rescripsit, illos quidem editos esse & non editos, Neminem enim nisi qui se audisset intellecturum. Quin potius certissimum est apostolū Paulum sermonis characterem ecclesijs attempasse, ut debitor erat cruditorum & rudium: ipsum itaq; docte & clare, sed suo more et idiomate scripsisse. Id etiam si nobis nūc quidem novum sit, erat tamen illis seculis notissimum, adeoq; dicendi genus omnino ecclesiasticum & protritum.

Orationis
dispositio
& phras.

Ista autem tecum, Berchtolde clarissime, copiosius commentamur propter eos qui nos in sacris inepte rhetoricari ac grammaticari quiritantur, quoties observato orationis contextu, excussis quoq; locutionum generibus sacra ad communem loquendi rationem exigimus exponimusq;: homines prorsus præposteris, qui si quid lucis adferatur eorum obscuris membris, tricas quam planas, scopas dissolutas quam colligatas, malunt. Simpliciter enim in sacris respuunt, & peruersa quadam opinione concepta neminem uerè theologitari credunt, nisi qui simpliciter dicta multis & uarijs sensibus laceret atq; miro quodam modo implicet: de religione item tam spinose & intricate disserat, ut ne ipse quidem sese intelligat, adde & quilibet quolibet in loco spargat. Hæc ineptia, ille demū attonitæ mentis impetus, illis est illu-
minatus

minatus & simplicitatis spiritus. Aiunt nos in sacris
 rhetoricari oratorumq; inquirere canones, nimirum
 τὸν ἐν φωνῇ μῦθον. Sed non uident superstitiosi, lo-
 quendi rationem & consuetudinem nō esse petitam ex
 rhetorum præceptis, sed præcepta ex diligenter obser-
 uato naturali dicēdi more. Id enim si uiderent, mox in-
 telligerent eos qui in sacris contextum obseruant ora-
 tionis, non Canones obseruare, sed natiuū loquendi mo-
 rem: sine quo nemo feliciter in authoribus cum prophā-
 nis tum sacris uersabitur. Neq; uero primi hæc in sacris
 obseruamus, aut obseruanda esse tradimus. Nam & D.
 Hieronymus plurima huius generis in enarratione pro-
 phetarum tradidit. Scripsit & Aurelius Augustinus,
 theologorum ex uetustis eminentissimus, Locutionū lib.
 Idem de Doct. Christ. lib. 4. cap. 6. Possē (inquit)
 si uacaret omnes uirtutes & ornamenta eloquentiæ in
 sacris ostendere literis, &c. Verum nos non quærimus
 phaleras, pigmenta, Demosthēnicam aut Tullianam elo-
 quentiam, sed puram ac luculentam simplicitatem, mi-
 nimeq; à communi sed munda loquendi consuetudine
 differentem. Istam ego, mi Berchtolde, hoc meo com-
 mentario studiosorum oculis crassa, quod aiunt, Miner-
 ua expono, ne quid sit quod ab authore sanctissimo &
 opere optimo nec minus necessario candidatos synce-
 rioris Theologiæ absterreat. Nec ignoro cū ueterū tum

EPISTOLA PAULI

recentiorum non pauca in hanc extare commentaria
 quæ hoc nostro tantum abest ut contemnamus, ut ma-
 gis illorum opera sicubi necessarium sit utamur. Tur-
 pissimum enim adolescentibus in primis cornicum con-
 figere oculos. Interim quis oro singulos prophetarum
 prohibeat? Scripserunt illi eruditus, ego rudibus & me-
 diocribus. Varia instrumenta habet in ecclesia sua om-
 nipotens, quibus ad gloriã nominis sui & ecclesie sue
 institutionem utitur. Varia sunt et spiritus sancti dona.
 Nemini enim omnia, sed ad ædificationem omnibus con-
 tulit omnia deus.

Igitur ad gloriam nominis dei & ecclesie sue pro-
 fectum, ecclesie hæc nostra propono iudicanda, quibus
 schemata & contextum orationis, nõ minimam obscu-
 ritatis causam simplicissime indico, cum gratiarũ actio-
 ne cessurus, si alteri melius quippiam fuerit reuelatum.

I ARGUMENTVM EPISTOLAE
 S. PAULI AD ROMANOS.

Occasio.

ROMANORVM ecclesia, quæ ex Iudeis
 & Gentibus constabat, egregie erat in fide Chri-
 sti imbuta, doctoribus Andronico, Iunia, & Narcisco,
 uel quod alijs placet apostolo Petro, qui Romam secun-
 do Claudij Cæsaris anno appulerit. Vtcũq; uero ea res
 habeat,

habeat, certe Romana ecclesia eo tempore, quo ei hæc à Paulo scribebantur, recte fuit in uera fide instituta. Iccirco consentaneum est Apostolum nulla ab errore reducēdi opinione hanc scripsisse: recta enim ambulabat, sed pia cura. Obturbabat enim ecclesias Dei Mize neorum hæresis, quos uulgo Nazaraeos nuncupant, uer- Nazareni, ^{scilicet} sutissimum genus hominū, qui (ut inquit Hieronymus) ueteris legis obseruantiam Euāgelicæ gratiæ aptabant, & ea prorsus de Christo dicebant & credebant quæ nos, sed uni non omnia tribuebant ut nos, quin magis legalibus & operū meritis. Hos itaq; ut nullibi non acriter impugnabat apostolus euangelicæ gratiæ acerrimus propugnator, ita hic quoq; sua sponte istos ueluti præueniens ueritatēq; ab istorū repurgans sordibus, Romanis hac epistola tradit, iustitiam non deberi uel legalibus uel operum meritis, sed fidei Christianæ. Hic au- Scopu- ^{scilicet} tem sermonis characterem sic attemperat, ut simul & summā fidei ac doctrinæ Christianæ percenseat, interim & Iudaicum deprimat supercilium, illud quoq; è medio tollat dissidium, quod inter Iudeos & gentes indies maximis gliscebant auctibus. Docte itaq; clare & copiose totum hoc negotium sic tractat.

Initio proposita expositione præfigit scopum totius cause, iustum ex fide uiuere. Hunc proterius expositione quādā, docens cum Gentes tum Iudeos;

EPISTOLA PAULI

quin & omne mortalium genus peccato esse obnoxium
 iustitiam itaq; non esse hominis corrupti et peccatoris,
 sed dei potius miserentis eamq; credenti gratia confere-
 remis. Illud porrò copiose admodum primis exponit ca-
 pitibus. Hoc uero quod fides sit iustitia, ceu noua con-
 firmatione in fine 3. & per initia 4. cap. astruit. Sed
 in fine huius digreditur, & Fidem ueram, exemplo fidei
 Abrahæ & cognatis seu consequentibus fidem, descri-
 bit. Et iterum ne quid cuiquam deesset, denuo totam cau-
 sam conuentione quadam demonstratiua ob oculos reuoc-
 cat, ut quisq; uel cernere possit ab homine nihil nisi pec-
 catum, at à deo per Christum solum, omnem proficisci
 iustitiam. Atq; hæc quidem quæ quinque istis primis dixi
 tractata capitibus, prima & potissima continent euan-
 gelij mysteria, peccatorum uidelicet remissionem & uita-
 tam per Christum restitutam.

Summa
euangelij.

Quæ autem sequuntur usq; ad cap. 9. ueluti subsi-
 dium satisfactio siue declaratio sunt superiorum. Cum
 enim illa uni Christo fideiq; in eum tribuerint omnia, &
 mens humana crassa sit, ideoq; mox ex istis colligat per
 fidei libertatem licere omnia, sed & opera bona esse friv-
 stranea, inutilem quoq; legem, utraq; hæc præoccupat-
 tione quadam diluit, & in sexto quidem cap. multis ar-
 gumentis demonstrat, fidelem hominem fidei uirtute,
 studere pietati, innocentiam colere, & uere bona opera
 sectari.

sectari. Neq; enim libertatē Christianam esse peccandi licentiam, sed peccatorum uerius abnegationem & sanctimonie cultum. Id quod & similitudine quadam uenusta in 7. cap. initio declarat. Nam sequentibus comonstrat legem non esse inutilem, sed sanctā & bonam. In octauo autem redit ad id, unde in 6. & per initia 7. erat digressus. Docet enim quatenus liberi simus, sed & ad uitae hortatur sanctimoniam, quod & in illo coeperat: hic uero amplius exhortationi consolationē iungit commodissimam. Neq; enim humana imbecillitas citra exiguam operam affectiones illas carni congenitas premit, unct & conficit. Et haec quidem altera pars est euangelij, qua peccatorum adeoq; carnis (ut aiunt) mortificatio siue sancta poenitentia continetur, quae quidem aliud nihil est quam perpetua uita per fidem in integritate custodia. Habes itaq; hisce 8. capitibus potissimam euangelij summam, de qua in euangelio secundum Lucam sic legimus dixisse dominum: Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere a mortuis tertio die, & predicari in nomine eius poenitentiam ac remissionem peccatorum in omnes Gentes, &c. Haec autem prima huius epistolae pars esto.

Secunda cominet negotium reiectionis Iudaicae & Reiectione Iudaeorum & uocationis gentium. Nam absoluto negotio Euangelici uocatio Gentium. mysterij, ut erat Iudaeorum & Gentium debitor, utrisq;

EPISTOLA PAULI

mederi cupiens Iudeorum primo arrogantiam deprimit,
 Hi enim de genere patribus & electione sua gloriantes,
 populum dei liberum se esse iactabant, & hoc minus
 etiam suscipiebant euangelij prædicationem. Istud
 ergo obstaculum scripturis remouet, iisdem & reiectionem
 eorū comprobat, causamq; huius subnectit, quod
 nimum suæ fidant iustitiæ, monens ut iustitiæ Christi se
 subdant per fidem: aliàs enim perituros, id quod etiam
 propheta prædixerint. Et hæc quidē agit in capite 9.
 & 10. Porro ne istud reiectionis negotiū miseris anima
 mis prorsus consternaret, ansam quoq; Gentibus, satis
 aliàs ferocientibus, Iudeos penitus contemnendi suppe
 ditaret, in 11. consolationem instituit ac mitigationem,
 docens reliquias iuxta prophetarū uaticinia saluandas.
 Interim Gentes quoq; monet prioris uitæ meminerint,
 unde emerferint, qualēsue olim fuerint, idololatræ nimia
 rum & hostes dei, nūc uero fide amici dei & testamenti
 participes facti sint, unde fide nunc quidem stent, fieri
 ergo posse ut perfidia recidant, & Iudaica gens resu
 matur: modeste itaq; de se sentiant, neminem uero con
 temnant. Siquidem iudicia dei ut noua & mirabilia, sic
 inscrutabilia esse. Et hanc quidem uoluimus alteram esse
 huius epistolæ partem, qua nimirum uides maximum
 mysterium à maximo apostolo esse reiectum: tametsi
 enim aliud instituisse egisseue uideatur, explicauit tamē
 istud

istud arcanum quod Gentes quoque ad promissiones testamenti & populum dei pertineant, atque illi demum filij dei sint, non qui secundum carnem, sed qui secundum spiritum nati sunt. Id quod à maximis etiam in religione uiris adeo fuit absconditum, ut ni cœlesti oraculo commo-
nitus fuisset apostolus Petrus, ægre Cæsaream iuisset ad Cornelium.

At tertia pars absolvitur quinque postremis capitibus. Paræneses. Hæc uaria est de uarijs rebus ceu locis quibusdam communibus conscripta, lepide quidem & clare. Eleganter enim differit de Christianorum sacrificijs & oblationibus, De officio hominis Christiani, De magistratu & iure gladij, De ciborum & dierum delectu, De scandalo, Deque alijs quibusdam rebus scitu opido quam necessarijs, quæ quidem Argumenti breuitas satis aliàs uiolata recensere non admittit.

Porrò orationis genus, si illam spectes demonstrationem qua docet fidem esse iustitiam, non legem, non merita, si inquam institutum Pauli summarium generatim spectes, Demonstratiuum fuerit. At si expendas accusationem qua inter initia & Iudeos & Gentes peccati coarguit, uel illud pensites quod in 6. & 8. hortatur & consolatur, illud sane iudiciale fuerit, hoc Deliberatiuum. Sed ita fieri solet ut præcipuum aliquod dicendi genus reliqua in se contineat, imò sine reliquis absolui nequeat.

Genus orationis.

EPISTOLA PAULI

Dicitio.

Dictio autē uel stilus huius epistolae conuenit rebus. Nam grauis est, nō utiq; obscurus, sed decorus & maiestatis plenus, à qua perspicuitatē nemo unquam separauit. Perspicue ergo & solide scribit Apostolus, modo meminerimus sacris assuetissimum pectus sic Graece loquutum ut Hebraeum interim, utpote ad Gamalielis pedes institutum, dissimulare non potuerit.

2

ARGUMENTVM PRIORIS S. PAULI AD CORINTHIOS EPISTOLAE.

NEMINI obscurum esse credo Epistolas Pauli non eo ordine scriptas esse, quo in exemplaribus nostris uulgatis certa serie locatas uidemus. Neq; enim ea quae ad Romanos extat epistola primo scripta est ab apostolo quod primum occupat locum. Galatarum enim & ante Romanorum & Corinthiorum exarata in coetum exiuit fidelium, quinimo praesens haec Corinthijs dicata ante Romanorum quoq; conscripta est. Proinde de materiam & tractatum rerum non temporū seriem spectauit quisquis apostoli epistolas in hunc uulgatum redegit ordinem. In Romanis disputatur de Peccato, de Iustitia, de Fide, deq; uerae religionis & seminis dei natura, ui & effectu. Merito itaq; primum occupauit locum.

cum.

eum iam uero cum herbescenti semini dominico multe
 accidant calamitates & enascentem ecclesiam multa
 impediunt incommoda: atq; huius quidem rei epistola
 ad Corinthios egregium sit paradigma, in qua simul &
 illud traditur, quibus rationibus incommoda remoueri,
 & uitijs mederi queat, haud temere Romanus proxime
 appensa est, nempe ut hæc foueret, quod illa iam plan-
 tare cœperat.

Corinthij enim recta erant in fide (ut in 18. Acto.
 cap. traditur) ab apostolo instituti, ni mirū ad eum mo-
 dum eamq; rationem quam in Romanis postea scripto
 commenlauit: ideo quod ipsa fidei potissima attinebat
 fundamenta nihil deerat Corinthijs, constantia tantum
 & concordia in percepta ueritate desyderabatur, que
 interim Pseudoapostoli maxime labefactabant, eleuan-
 tes apostoli Pauli auctoritatem, suam contra asserentes.
 Hisce enim artibus scinlebant ecclesiam, nō ea iam que
 Christi, sed que priuata glorie erant querentes. Vide-
 bat apostolus actum esse de Corinthiorum ecclesia, si
 impostores isti ita ut cœperant pergerent. Principio
 itaq; ut suam auctoritatem, & in hac ipsam ueritatem
 assereret, & disidentes iterum componeret, duobus
 arietibus Pseudoapostolos aggreditur. Prior philoso-
 phiam humanam grandiloquentiam atque speculatio-
 nes istas subtiliores, quibus isti se magno uenditabant,

Constantia
 in euange-
 lica simpli-
 citate.

EPISTOLA PAULI

& Paulum tanquam maximorum mysteriorum igno-
 rum aspernabantur, docet displicere deo, qui ueram &
 cœlestem sapientiam exposita simpliciq; ratione mundo
 exponere uoluerit, certas etiam ob causas, quas interim
 fusissime tractat. Posterior, ex officio ministrorū uerbi
 docet omnem gloriam profectus euangelij, trahentis esse
 dei, non hominis seruentis, dei esse ecclesiam, huic sub-
 iecta esse omnia. Turpissimum igitur esse si quis cum
 minister sit, domino se præferat, ecclesiam scindat, aut
 in hac sibi quicquam arrogantiùs usurpet, quod interim
 faciebant Pseudoapostoli. Hæc autem in genere, mox
 speciatim Pseudoapostolis se comparat, ut ex collatione
 colliquescat utri fideiiores sint doctores, imò publico
 exēplo istos negligentiæ & infidelitatis conuincit, quod
 incestu commaculatum non punierint, quem ipse iubet
 excludere. Atq; hæc quidem primis quinq; agit capitulis
 aduersus Pseudoapostolos, ut auctoritatem nominis
 sui uendicaret, leoninum istis detraheret, seductis uero
 ac cæcutientibus oculos aperiret, atq; ita ab impostorū
 errore in concordiam & ueritatis reduceret uiam.

Auaritia &
 luxus Co-
 rinthiorū.

Erant præterea quedam post fundamenta fidei po-
 sita in eo corrigenda populo, in quo adhuc nonnullæ
 (ut fit) superioris uitæ manebant reliquiæ. Corinthus
 enim ut emporium Græciæ celeberrimum & opulenti-
 simum, sic moribus erat longe corruptissimis. Hinc
 multi

multi ex Christianis uel per auaritiã, quæ pecuniæ studium est, aduersus fratres in foro contendebant iudicario, uel scortatione fœdati nõ desinebant esse Corinthij. Proinde aduersus utrosq; inuehitur grauißime. Rursus cum essent qui pietatis prætextu ab uxoribus diuerterent, & periculum esset ne istud scortationis gratia facerent, idq; Paulo à quibusdam significatũ esset, copiosissime super hac re disputat per integrum caput 7. ubi & de impari connubio, de Cœlibatu & Virginitate elegantissime differit.

Iam erat & aliud apud Corinthios uitium quod interim pseudoapostoli fouebant maxime. Sacrificabatur Corinthi pro more Gentilitio idolis, hic Christiani uocabantur ad sacra, in his uero idolothyta, id est idolis sacrificatæ carnes proponebantur uescendæ. Hic eruditiores (ut sibi uidebantur) Christiana freti libertate idolothyto uescabantur, infirmi contra offendebantur, subinde augustius quidpiam de idolis & sacris sentientes prophanis quàm par erat. Proinde Apostolus grauißime in istos sciolos inuehitur, docens omnino ab idolothytis esse abstinendum. Principio autem ad istorum respondet argumenta. Deinde sua confirmat cum ueterum exemplo, tum mystico Christianorum sacro. Idq; agit in 8. 9. & 10. cap.

Peregrinis
sacris par-
ticipare.

Et quemadmodum in istis tradidit Peregrina sacra

De iustis
Christianos
cum sacris.

EPISTOLA PAULI

esse fugienda, ita in 11. cap. subiungit, quid in sacro Christianorum, hoc est, in conuentu Christianorū publico sit obseruandum. Siquidem irrepserant & in hunc uitia quaedam foedissima: illud in primis quod indecore se gererent in coetu Christiano ad luxum & ad scandalum usq; ornati, & quod epulis splendidis & prophetanis mysticam conspurcarent coenam. Vtroq; autem medetur uitio, docēs quid illos in publico coetu deceat, & quis sit Coenae domini uerus usus, quod institutum.

Concordia. In 12. iterum quaedam remouet quae distidiū in Corinthiorum ecclesia excitabant. Erant enim qui, quod ipsi dona aut ministeria in ecclesia non accepissent, alijs inuiderent, & omnes in ecclesia aequales esse contendere. Erant alij qui donis & ministerio elati, alios fastidirent, itaq; abuterentur ad fastum & emulationē charismatibus. Hos omnes allegoria corporis & harmonia membrorum in medium proposita, hortatur ad concordiam & charitatem, cuius laudes, uim & efficaciam toto capite 13. exponit.

Prophetia & linguarum. His absolutis iterum redit ad Coetum ecclesiasticum corrigendū. Siquidem doctuli quidam linguis atq; oratione abutebantur ad perniciem prophetiae. Restituit ergo prophetiam in 14. cap. & de uero Linguarum usu pie iuxta atq; docte differit.

Resurrectio. Iam cum seductores quidam Corporum resurrectione

nem ponerent in dubiū, imò prorsus abnegarent, Paulus istam fortissimis argumentis astruit, simul & illud declarans qualis & quibus modis sit ea futura. Ad finem autem familiaria quedam subijcit, inter quæ præcipua sunt, quæ de subsidio in pauperes conferendo, de suo ad Corinthios reditu, & Timothei commendatione scribuntur.

Recte ergo alij monuerunt uariam esse hanc epistolam, nec ad certum colligi posse scopum. At dictio ab alijs Pauli epistolis ita dissidet, ut prorsus alterius esse credas. Facilis est, diluta & tamen euidens, non aliud quam Pauli illud diuinum spirans pectus.

ARGUMENTVM POSTERIORIS S. PAULI AD CORINTHIOS EPISTOLAE.

POSTERIOR hæc Pauli ad Corinthios epistola ferme tota est apologetica, scripta in genere iudiciali, acris, argumentosa & uegeta, stilo admodum forensi, sed causæ accommodo. Respondet enim pseudoapostolorum cum obiectionibus tum calumnijs, quæ non nisi ex ipsa Pauli responsione colliguntur, id quod non modicam obscuritatem orationi aliàs perspicue inducit. Impingebant illi Paulo seditionis cruentum

EPISTOLA PAULI

erimen, opprobabant crucem quod subinde ciectus ur-
 bibus incertis cogeretur uagare sedibus. Præterea in-
 constantiam & mendacium obijciebant, sed & tyran-
 nidis & ambitionis accusabant, quasi is ambiat domi-
 nium qui tanta autoritate præceperat scortatorē tradi
 satanæ. Iam & misterium euangelij eius cupiebant reda-
 dere suspectum, infidelitatis & impuritatis ipsum insi-
 mulantes. Hisce ergo omnibus primis respondet capi-
 tibus, ipsam epistolam à laude afflictionum auspicans,
 exponensq; quid in Asia usuenerit, & quàm dexter
 affulserit deus. Addit se nihil memitum, tametsi non ue-
 nerit ut in superiori epistola se uenturum dixerat. Præ-
 terea ostendit qua ratione præceperit moechum tradi
 satanæ, ut iniuriam faciant qui tyrannidem impingunt.
 Atq; hic probat se rite suo functum officio, pure uerita-
 tem ipsis tradidisse, & adhuc tradere, ubi etiam multis
 agit aduersus Nazaræos, qui legalia conabantur indu-
 cere. Demonstrat ergo quanta sit euangelij excellen-
 tia, quam aue legalium imbecillitas. Item quanta puri-
 tate & diligentia prædicarit euangelium, quanto cum
 successu, qui sanè non humanis sed diuinis debeat uir-
 tibus quæ non desint suo negotio: adeoq; multa hic dis-
 serit de spe & constantia item solatio in afflictionibus.
 Deinde suo exemplo hortatur ad spem & ad opera bo-
 na, in primis ne se misceant impuris. Quæ pars genus
 agnoscit

agnoscit suaforium. His absolutis redit ad ea quæ de
mæcho cœperat, eaq; in 7. cap. absoluit.

In 8. & 9. cap. miris argumentis hortatur ad be-
neficentiam, egregiam de hac disputationem contexens,
quæ & ipsa sub genus deliberatiuum refertur. Postre-
mo palam suam auctoritatem propter ministeriũ suum
tuetur, laudes suas ipse de sese prædicans, adeo ut multis
in hac re nimius esse uisus sit. Verum ipsa res istud po-
scebat, ne periclitaretur hac parte ipsa etiam ueritas.
Cõparet ergo se pseudoapostolis, eaq; collatione et suã
innocentiam & aduersariorum fucum reteggit, sed au-
thoritate sua confirmata sub finem minatur se uenturũ
cum auctoritate. Quanquam protinus acerbitatẽ eam
mitigans, ipsos ualere optet.

ARGUMENTVM EPISTOLAE 4

S. PAULI AD GALATAS.

CONSTAT ex ipsis causis omnes res certius Occasio
huius epi-
stolæ.
Ceduci & planius cognosci posse, quocirca de
occasione huius epistolæ dicendum erit ut melius intel-
ligatur scriptoris sacri institutũ. Oberrabat per eccle-
sias sancte ab apostolis institutas male feriatum genus
hominum: ueteres Nazareos uocarunt. Hi ex factione
descendebant Pharisaica, professione enim erant Iudæi.

EPISTOLA PAULI

nomine uero Christiani. Nondum enim tenentes gratia
 Christi beneficium, legem miscebant euangelio, con-
 tendentes neminem saluari posse per Christum nisi &
 circumcisus esset & legem Mosi seruaret. Id nos copio-
 sius prosequuti sumus in 15. cap. Actorum & in epi-
 stolam ad Romanos scribentes. Paulus uero non ita di-
 dicerat Christum, neq; ad istorum modum uel Galatarum
 uel aliarum gentium ecclesias instituerat. Prædicabat
 enim lege peccata nostra proferri non auferri, solam au-
 tem fidei gratiam per Christum iustificare omnes gen-
 tes. Inde uero Nazaræi suspectum habere cœperunt Apo-
 stolum Paulum tanquam male fidei ministrum, qui neq;
 modum aliorum apostolorum in prædicanda ueritate
 euangelica seruaret, neq; sibi ipsi per omnia constaret.
 Fingebant enim & apostolos domini eius dogmatis esse
 authores, quod nihil profit Gentibus euangelium nisi
 opera quoq; legis implerent. Et sanè patrocinebatur in
 speciem hisce uerbis apostolica imbecillitas. Quod sci-
 licet sibi per initia à congressu temperabant Gentium.
 Nam Petrus cum esset Antiochiæ sese subduxit ad Iu-
 daeorum & Iacobi aduentum à Gentibus. Addebant
 ipsum quoq; Paulum prædicationis suæ insolite male
 conscius nunc legis uti ceremonijs, ut qui Timotheum
 suum circumcidisset, nunc damnare legem, asserere modo
 gratiam. Potius ergo audiendos esse qui apud Petrum &
IACO

Iacobū uersati fuissent, quiq; ipsum uidissent dominū Iesum. Paulū enim illum & dominū non uidisse & discipulorum modo discipulū esse. Hisce uero in specie ueris accusationibus turbarūt ecclesias multas recte per Paulum in fide institutas, Galatarum uero propemodū subuerterant. Fauit impostorū cœptis diuturna Pauli captiuitas. Oberrabant isti impune, & specie boni multorū mentes subuertebāt, hic uero quod semel sceleriter plantarat diligentius rigare nō poterat, donec officiosa charitas & cura sedula consilium quo obstaret uastatoribus uinea domini inueniret. Parat enim epistolam ad Galatas, qua amulorum confringat ferociam, gratiam dei per Christum uindicet, & Galatas sibiipsis restituat depulsis ab ouili Christi lupis istis grassatoribus.

Tria ergo hac potissimum epistola agit. Principio Argumentum. euincit se uerum & à Deo missum esse apostolum, quod euangelium suum non didicerit ab ullis hominibus, imò ne ab ipsis quidē apostolis, qui ut nihil ipsi contulerint, ita socias dextras dederint, & quod Petrus ipse Antiochia metu superuenientium Iudeorum sese è Gentium conuictu subducens grauius à se increpitus sit, tantum abesse ut ipsi uel à Petro uel alijs apostolis tantillum accesserit quod ad perfectionem prædicationis euangelicæ uideatur pertinere. Deinde ipsam rem aggrediens, ipsamq; euangelij uim & summam explicans,

EPISTOLA PAULI

multis iisdemq; firmissimis argumentis & demonstra-
 tionibus ostendit iustificari hominem non legis aut ope-
 rum, sed gratiæ dei per fidem in Iesum Christum bene-
 ficio. Hoc est, quod sola euāgelij gratia ad salutem con-
 sequendam uel sine legis adminiculo, satis sit. Hic autem
 uarij occurrūt loci de fide, de lege, de libertate Christia-
 na, de peccato, & peccatorum remissione. Postremo
 adhortatur Galatas ut in doctrina fidei sana et libertate
 per Christum parta perseuerent, ab impostoribus hoc
 est operarijs malis Nazaraeis uidelicet sibi caueant: in-
 terim uitam uiuant sanctam quæ deceat spiritu & fide
 renouatos. Hic enim diligenter & copiose disserit de
 officijs pietatis & fructibus fidei bonis. Qualibet autē
 harum caussarum binis fermè absoluitur capitibus.

Præstantia
 huius epi-
 stolæ.

Maximæ autem authoritatis & existimationis fuit
 hæc Pauli epistola semper apud ueteres imò apud omnes
 ecclesias. Et certè nemo facile exposuerit quanta sibi
 eius & nobilitas & utilitas. Simpliciter exponuntur in
 ea maxima religionis mysteria, sed non citra artem exi-
 miam. Breuis est, sed in hac ipsa breuitate si excuti-
 cam paulò diligentius admirandam reperiās copiam.
 Neros in hac ut in nulla alia extendit. Sed & acris
 est omnibus alijs concitator. Primam caussam expedit
 per artificiosissimā & tamen naturalem expositionem.
 Nihil enim in hac affectatum, nihil uiolentiū, omnia leni-
 ducta

ductu fluunt et lectorem ueluti aquis leni murmure præterlabentibus inuolutum abducunt quo decurrit oratio. Secundam uero controuerſiam doctâ euidenti & firmâ argumentatione inſtitutam abſoluit. Atq; hæc tam aduerſarios ſuos quàm Galatarum animos in ſuam ſententiam illicit, rapit, conſtringit. Poſtremum autem negotium uerſatur & in deliberatiuo et præceptiuo genere.

Apparet autem hæc epiſtolam ſcriptam eſſe ex urbe Roma. Alij exiſtimant ex Epheso miſſam, priuſquam inde per tumultum à Demetrio excitatum eſſet expulſus. Veriſimilior uidetur eorum ſententia qui e uinculis hæc ſcriptam credunt. Quemadmodum enim in calce epiſtolæ ad Ephesios ſuæ meminit catenæ, ſic in fine huius epiſtolæ ad Galatas meminit afflictionis ſuæ, dicēs ſe ſtigmata domini Ieſu portare in corpore ſuo. At certo conſtat epiſtolam Ephesijs ſcriptam ex uinculis à Roma eſſe miſſam. Vtcutq; uero hæc res habeat, hoc interim certum epiſtolam ſero tandem eſſe ſcriptam & poſt alias ferme omnes. Vnde & plurimum habet grauitatis authoritatis & prudentiæ ſenilis. Huc accedit quod ipſe Paulus hæc ſua ipſius manu propria conſcripſit. Alias ferme omnes excipientibus librarijs ſcribiſue dictauit. Demum & manu ſua ad calcem conſignauit, qui ueterum mos creberrimus fuit. Proinde ſi cui cordi eſt Pauli apoſtoli reliquias, craneum, oſſa uel uestes ue-

EPISTOLA PAULI

nerari, exosculetur hanc epistolam multo & meliores
& certiores D. Pauli reliquias. Veste præstabilius est
corpus, corpore nobilior animus. Animi uero reliquie
literæ sunt. Præstant ergo hæ sanctorum reliquie, quæ
animo et fidei sunt reliquie. Has amplectere relictis ari-
dis isus & succu carentibus ossibus.

S ARGUMENTVM EPISTOLAE S. PAULI AD EPHESIOS.

NON necesse est arbitror multis exponere qui
fuerint Ephesij, quæ Ephesiorum supersitio,
quanto cum fructu quam aue cum authoritate, uirtute,
fide & sedulitate Euangelium Christi his prædicarit
apostolus Paulus. Ea enim exposuit fusissime Lucas in
Actis cap. 19. & 20. Certè huius ecclesie maximam
habuit rationem, & in hanc præ ceteris affectu maxi-
mo præditus fuit. Bicennio enim in ipsa sedit, discedens
Timotheum clarissimum sibi discipulum ibi reliquit, ma-
terim ipse hortari, monere urgeretq; noctes atq; dies nõ
cessauit, adeo ut ipse trienniu numerarit laboris in ipsos
impensi, cum ab Epheso Miletum euocatis presbyteris
profecturus ipse Hierosolymã quid faceret præscripsit.
Præterea coniectus in uincula Ephesios subinde deside-
rabat, pro Ephesijs uarijs curis et paternis distringebat

THP

tur solitudinibus. Metuebat quod plerunq; fieri solet ne uinculis Doctoris sui attoniti deficerent à doctrinâ aut certe concuterentur uehementius, proinde hanc iam conscribit epistolam ab urbe è uinculis scilicet per Tychicum, ut ipse testatur in fine epistolæ.

Scopum ergo habet certissimum hæc epistola. Exponens enim breui compendio summam euangelij, hortatur ut in hac certa euangelij doctrina perstant, deinde studeant innocentie. Hoc enim esse consilium suum in hac epistola ipse testatur in cap. 3.

Nos, ut Lectori omnia sint perspicua & teneri possint facili memoria, partiemur hanc epistolam in partes duas. Prima absoluitur tribus primis capitibus. Secunda tribus consequentibus. In prima parte exponit breuissimo compendio absolutam euangelij summam, nempe quomodo deus in Christo toti orbi omnem dederit plenitudinem, hoc est remissionem peccatorum, sanctificationem, innocentiam, spem uitæ æternæ & omnium bonorum amplissimum inexhaustumq; aceruum: item quomodo omnes homines natura sint filij iræ, & iustificentur gratis per gratiam & fidem Iesu Christi, non per uires humanas aut opera nostra. Addit præterea Gentes in hoc iustificandorum consortio contineri. Christum enim unam ex Iudæis & Genibus fuisse ecclesiæ uerbūq; euangelij & Gemitus destinasse. Atq; his id

EPISTOLA PAULI

affigit exhortationem ut in instituto sancto & intellectu euangelij doctrina pergant. In secunda parte instituit mores & de sanctimonia uitae disputat, & hortando tradit qua debeant concordia, constancia & ueritasq; incremento illustres esse fideles. Dissertit item contra uaria & grauissima scelera, contra immunditiam, mendacia, fraudes, iram, inuidiam, spurcitiã, libidinem, luxum, & crapulam. Præterea optima instituit officia Christiana, erudiens quid deceat coniugatos, parentes & liberos, dominos ac seruos. Postremo uero armat Christianum militem panoplia spirituali, se quoq; et res suas precibus ipsorum ad deum commendans.

De genere dicendi quo in hac usus est Paulus absolutissimus dicendi artifex Erasmus sic iudicauit, Idem in hac epistola Pauli seruator, eadem profunditas, idem omnino spiritus ac pectus, uerum non alibi sermo hyperbaticus, anapodotus, alijsq; incommoditatibus molestior, siue id interpretis fuit quo fuit usus in hac, siue sensuum sublimitatem sermonis facultas non est assequuta. Certè stilius tantum dissonat à cæteris Pauli epistolis, ut alterius uideri possit, nisi pectus atq; indoles Paulinae mentis hanc prorsus illi uindicaret. Hactenus Erasmus.

ARG

EAdem caussa & occasio hanc ad Philippenses epistolam extorsit Paulo quæ Ephesijs scriptam extorserat. Tenebatur in uinculis Apostolus, oberrabat pseudapostolorum uulgus, eleuabant Pauli doctrinam, sed & uincula eius in sinistram abripiabant occasionem. Et hactenus quidem nil profecerant apud Philippenses, in fide uera & doctrina apostolica constantissimos. At quid interim Paulus cogitare potuit quàm Philippenses esse homines, qui grauibus illis uinculis suis offendi, & pseudapostolorum artibus subuerti possint, cupiens ergo amans suæ familiæ bonus pater tempestiuo aliquo remedio periclitantibus subuenire, hanc adornat epistolam, in qua mirifice illos in fide recepta confirmat, & omnia ea expungit quæ poterant uel abstrahere à uero uel currentes in uia domini impedire, quominus procederent. Principio ergo collaudatos ob fidei donum & sanctam constantiam erudit, ne cruce et uinculis suis offendantur, utpote ex quibus plus commodi quàm dispendij sit enatum hactenus. Se quidem illis nequaquam examinari aut angi difficilius planè testatur, ut qui paratus sit mori pro Christo. Deinde hortatur ut in percepta ueritate persistant, & ut suam uocationem

EPISTOLA PAULI

nem deceat ambulent, id autem futurū putat si sint concordēs, ad quod deinceps ardentissimis inflammat argumentis, ubi & de mysterio Christi differit, & quaedam de Timotheo & Epaphrodito adijcit. Tertio loco monet à Pseudapostolis sibi caueant, legem & operum merita Christo miscentibus. Ibi uero demonstrat omnem iustitiam & omne quod mundo uidetur exinimum Christo collatū non damnū modo sed excrementis esse simile. Cauendos ergo censet pseudapostolos. Quartum caput refertum est salutationibus & salutaribus quibusdā tum dogmatis tum exemplis.

Scripta est hæc epistola ex uinculis ab urbe Roma, perlata per Epaphroditum. Varia est, sed docta, grauis & utilis. De Philippensibus lege Epitome Vadiani nostri, præcipue uero Lucam in Actis apostolorum capite decimosexto.

ARGVM. EPIST. PAULI AD COLOSSENSIS.

EPISTOLA Pauli ad Colossenses Epitome eius est quam ad Ephesios scripsit, nisi quod in illa nostra acrius & feruentius disputat aduersus pseudapostolos ad Mosen et legalia reuocantes Christianos. Horum enim artes metuens, ne uidelicet his imponerent Coloss.

Coloss. hac epistola paucis totam euangelij summam comprehendit hoc ordine de absoluta iustificatione disputans. Principio ipsum describit Christum dominum, & demonstrat quod in hoc omnes sint thesauri caelestes, quodque in hoc uno absoluiamur per meritum passionis eius in fide. Ideoque in memoriam reuocat illis quales aliquando fuerint Coloss. & exponit quales nunc per Christum facti sint, quid ipsos deceat, quodque in fide semel percepta perseuerandum sit. Deinde positus hisce fidei fundamentis grauius ipsos adhortatur ne ab hac doctrina absoluta relabantur uel ad argutias philosophicas uel ad fabulas iudaicas. In Christo enim esse omnia quae ad perfectam pertineant absolutionem, in Christo esse ueram sapientiam & ueram legis completionem. Iudaizantibus enim haud impares erant quidam ad Christianismum a paganismo conuersi, qui praesidio eloquentiae suffulti multa arguta & philosophica simplicitati fidei immiscere tentabant, quos non inferiori minusque ardenti spiritus feruore atque Nazareos persequitur & cauendos suadet, ingeminans subinde in Christo nos esse completos, Christum semel habere omnia. Atque haec quidem suffissime traduntur per prima duo capita. Posteriora duo salutaribus oppleta sunt institutionibus et formulis sanctae uitae, nisi quod maxima pars cap. ultimi salutationibus occupatur.

EPISTOLA PAULI AD

Ceterum non prædicarat ipse Colossensibus euangelium, opera Epaphræ uel Archippi in Christum crediderant. Videtur sanè illius permotus precibus hanc scripsisse ex carcere & per Tychicum misisse ab urbe, tum furtaßis cum & Ephesijs & Philemoni scriberetur: & coniectura est Philippensium epistolam ab his non longo interuallo esse editam.

Ipsa uero epistola multis nominibus commendatissima nobis esse debet. Nam ut breui compendio totam fidei Christianæ summam comprehendit, ita instructissima est, argumentis ualidissimis compacta, demonstrationibus euidentibus, perspicuitate clara, & rerum sublimitate grauis. Et stilus rei grauitatem & sublimitatem assequitur.

Iam uero ne illud nescias Colossæ Colossarum dicitur, quemadmodum Athenæ Athenarum. De istis lege Vadiani nostri Epitomen. Plinium item in lib. 6. cap. 31. & lib. 31. cap. 2. Strabonem quoq; in Geog. lib. 10.

8 ARGVMENTVM PRIORIS S. PAULI AD THESSALONICENSES EPISTOLAE.

THESALONICAM, quæ Macedoniae erat metropolis, ueniens Apostolus Christi religionem
inter

inter iudeorum insipientium insidias atq; turbas uerbi dei studiosis non multis tradidit diebus. Oborta enim turba commotoq; populo et magistratu Thessalonicensium, fratres Paulo consultum uolentes, hunc unà cum Sila nocte intempesta emiserunt. At hi Berrhœam profecti sunt, sed & hac eiectus Athenas proficiscitur Paulus, hucq; Silam atq; Timotheum uocat qui Berrhœæ interim hæserant. Interea satanas nullum non mouens lapidem quo herbescentē euangelij segetem apud Thessalonicenses proculcaret, grauissimam in membris suis persecutionē contra ueritatis cultores excitat. Hic uero Paulus misere metuens ne teneri in fide ad uitam desiderent superstitionē, semel atq; iterum statuit opem ferre periclitantibus; uerum cum adeo seuiret persecutionis procella ut neq; tutum neq; utile esset insanus turbarum fluctibus sese ingerere, tandem Timotheum, quem non usq; adeo grauis aduersariorum premebat inuidia, mittit ut pro nomine Christi patientes confirmaret. Timotheus Thessalonicam itaq; profectus infracto animo, uerum confitentes reperit Thessalonicenses, redit ergo Athenas, & Paulo qui hic interim resederat, mirans istorum predicat constantiam. Hæc autem transcripsimus nos ex 17. Acto. capite, et ex huius epistolæ 3. cap.

Vbi uero Paulus audisset in ista acri pugna uicisse ueritatem ac sanctos in fide semel accepta perstitisse,

EPISTOLA PAVLI

hæc ab Athenis scribit literas quibus laudat illorum fidem. Laudem uero hanc ita attemperat, ut simul adhortetur Thessalonicenses, porrò constantes esse pergant. Atq; huc quoq; pertinet narratio cap. 2. de ingressu suo ad Thessalonicenses, item expositio cap. 3. de legatione Timothei. Atq; hæc quidem altera pars est huius epistolæ. Posterior circa institutionem uersatur. Admonet enim ut caueant sibi ab immunditia, & uitæ puritate deum colant, ut caueant sibi ab iniuria & circumscriptioe fratrum, seruiant autem his per charitatem, ut mortuos non lugeant luctu immoderato & Christianis indecoro. Vbi de fide resurrectionis, de extremo die, de uigilia Christianorū, deq; rebus alijs opido sacris & utilibus differit.

Videtur autē hæc epistola ante alias omnes esse scripta. Vtilitate certe & præstantia alijs nihil cedit. In hac enim egregij & necessarij loci tractantur. Dictio autem Paulinum pectus omnino refert. Est enim facilis, accommoda rebus, & ubiq; maiestatem referens apostolicam.

9 ARGUMENTVM POSTERIORIS S. PAVLI AD THESSALONICENSES EPIST.

APPA

APPARET posteriorem hanc Pauli ad Thes-
 salonicenses epistolā priori coronidis siue sub-
 sidij uice statim post hanc additam esse. Copiosius enim
 in illa tractat quedam quæ in hac delibarat parcius.
 Et initio quidem adhuc prædicat fidem Thessalonicen-
 sium. Quod in multa tentatione atq; afflictione con-
 stanter durauerint. Quamobrem pollicetur refrige-
 rium & uitam sempiternam, aduersarijs uero incen-
 dium & interitum perpetuum, ut confirmaret eorum
 animos. Deinde quia in priori meminerat aduentus do-
 mini & resurrectionis mortuorum, intellexerant quia-
 dam iam nunc imminere illa, proinde ostendit in hac
 dominum non prius uenturū quàm reuelatur filius per-
 ditionis, hoc est antichristus, cuius aduentum ac regnum
 sed & interitum graphice pingit, certè ut posterius sæ-
 culum commonitum sibi ab ea peste caueat. Postremo
 iterum atq; iterum inculcat in ordinem redigendos esse
 qui otio & curiositate turbabant ordinem publicum.
 Horum enim & in 4. cap. prioris epistolæ meminerat.
 Breuis quidē epistola est, sed mire utilis et docta. Stilo nul-
 differt à superiori, neq; eruditione inferior est. Atque
 & hanc Athenis à Paulo scriptā & per eosdē missam.
 Theophylactus per Titum & Onesimum putat missam.

EPISTOLA PAULI
IO ARGUMENTVM PRIORIS S.
PAULI AD TIMOTHEVM
EPISTOLAE.

Occasio.

EX omnibus epistolis Paulinis liquet Timotheum hunc absolutissimæ cum pietatis tum eruditionis fuisse exemplar: unde iam colligimus epistolam hanc non tam in ipsius gratiam esse scriptam, qui uel non admodum sapiebat & omnia faciebat recte, quam in omnium aliorum episcoporum utilitatem qui per successionem temporum fuerant ecclesijs præficiendi. Proponit enim in hac absolutissimum exemplar boni pastoris & diligentiis episcopi, orationis filium secundum materiarum præstantiam & episcopi officia atq; attributa ducens.

Scopus.

I Principio enim cū potissima episcopi functio sit Docere, initio admonet, ut reiectis omnibus fabulis questionibusq; curiosis & humanis traditionibus ea tradat quæ sint charitatis & fidei ueræ. In his enim duobus capitibus contineri doctrinam sanam.

2

Deinde cū ad episcopi quoq; curam pertineat præesse cœtui ecclesiastico, precibus sacris & ecclesiasticis ritibus, secundo loco differit de eo quomodo deprecationes & interpellationes fieri debeant pro omnibus hominibus, item quid hic deceat uiros, quid mulieres.

3

Quia uero plurimū momenti habet exemplum episcopi

scopi sanctum, & prophanū siue impurum officit plurimum, ideo episcopū cum tota familia depingit, qualis scilicet esse debeat, & quid eum deceat qui domui dei prefectus est.

Veram doctrinam plerunq; sequitur falsa ut umbra & corpus. Nescit enim inimicus homo conquiescere, semperq; malum semen agro dominico bono semine seminato inferere gliscit: specimen ergo huius exhibet Apostolus, partim ut ab erroribus caueremus, partim ut tenacius adhereremus doctrinae sanæ. Atq; huc maxime uocat Timotheū, præscribens quomodo se gerat quilibet episcopus in rerū discrimine. Omnia uero maximo spiritu prosequitur.

Hæc autem de doctrina sana, de precibus sacris, de uita & moribus episcoporū, de doctrina falsa, & quod assidue laborandum sit fideli agricolæ in uinea domini, potissima sunt huius epistolæ capita, quæ sequuntur de uarijs rebus præcipiunt. Præscribit enim quomodo se gerat erga seniores, anus, iuuenes, & puellas, item erga uiduas grandæuas & adolescentiores, id est ætatis spectæ mulierculas, rursus quomodo erga episcopos siue presbyteros, quid præscribat seruis ac dominis. Ibidem & auaritiam accusat & autræque laudat, docens quantis cum periculis coniunctum sit studium pecuniæ, item quis sit usus opū, & quæ sint opulentiorū officia.

4

5

6

EPISTOLA PAULI

Vbiq; uero immiscet quod ipsis præ cæteris uoluit esse commendatissimum, ut cauerent sibi à quæstionibus & disputationibus curiosis spinosisq;.

Stilus.

Stilus congruit argumento. Institutiones enim facili & dilucido stilo exarande sunt. Et facilia & exposita in hac sunt omnia. Aiunt scriptam à Laodicea Caricam. De qua re annotauit quædam in quarto capite ad Colossenses. Verum parum retulerit unde hanc scripserit, siue e Macedonia, siue ex Asia. In hac certè nõ diu hæsisse legitur à tumultu Ephesino. Protinus enim soluit in Macedoniam, inde transgressus in Græciam, à qua iterum in Macedoniam ueniens breuissimo temporis spacio nauigauit in Syriam, ex hac uero captiuus Romanam ducitur.

II ARGUMENTVM POSTERIORIS S. PAULI AD TIMOTHEVM EPISTOLAE.

POSTERIOREM ad Timotheum epistolam scripsit apostolus ex urbe cum iam ad Caesaris tribunal sisteretur & sese putaret interficiendum. Disertis enim uerbis in 4. cap. Ipse iam immolor, inquit, & tempus meæ resolutionis instat. Extremum igitur uale suo dicturus Timotheo, & ecclesias ipsi commendaturus.

rus, hanc scribit.

In hac præcipue hortatur ut in ueritate perstet euangelica, hancq; fideliter tradat ecclesijs, stultas uero & ineruditas quæstiones respuat.

Deinde commonet grauius ne ab hac resiliat, uel propter quorundam inconstantiam & reciduum, uel propter persecutiones et afflictiones uarias ingruentes.

Hinc uero graphice describit quàm periculosa futura sint tempora postrema, & quod sola scriptura Canonica habeat omnia quæ ad pietatem pertinere uidentur. Huius uero præscriptionibus adhærendum & illas solas episcopo inculcandas esse ecclesijs omni conatu suadet.

Postremo & ad finem epistolæ subiungit peculiaria quædam.

Scripta est hæc epistola in Deliberatiuo potissimè genere, nec dispari multumq; discrepante à superioris epistolæ stilo. Utiles uero & propemodum necessaria est sæculo nostro in quo multorum inconstantia, & tyrannorum minæ ac cruces plurimos abnegare uerum compellunt. Inuenient isti in hac quod erudiat retineatq; in officio.

12 EPISTOLA PAULI
ARGVM. EPIST. S. PAULI
AD TITVM.

Argumen-
tum.

BREVIS est epistola, sed densa mysterijs et utilitatis plurimum habens quæ Tito inscribitur. Hic ad Christum è gentilismo conuersus in religione recepta profecit adeò ut hunc inter præcipuos amicos imò filij loco coleret Apostolus, præterea et nobilissime insulæ Cretæ præficeret. Hunc uero instituit præsentem epistola præscribens quos deligat episcopos. Iubet enim ut oppidatim constituat presbyteros, et huiusmodi quidem qui sint integræ uitæ et doctrinæ sanæ tenaces, quo possint contradicentes reuincere. Nam ut apud alias gentes, ita præcipue apud Cretenses esse pseudapostolos quosdam quos oporteat acerrime profligari.

Deinde personarum & ætatum præscribit officia, docens etiam magistratui obediendū esse. Adhibet ubiq; exhortationes egregias et efficaces. Postremo præscribit quædam de quæstionibus reiiciendis, deq; uitandis hæreticis & alijs quibusdam rebus necessarijs.

Hæc uideri poterat Epitome prioris epistolæ ad Timotheum esse. Eadem enim in hac tractantur quæ in illa, sed breuius & alijs uerbis hic omnia. Aliàs parum est in utraq; discriminis.

S. Hieronymus hanc è Nicopoli, quæ sita est in Aethiaco

etiāco littore, autumat scriptam, nimirū quod ipse Paulus in fine epistolae dicat, Da operam ut uenias ad me Nicopolim. Nam illic decreui hybernare. Quādo uero scripta sit ante uel post captum Apostolum, non satis constat. Theophylactus existimat ante uincula scriptam & priusquam posterior ad Timotheum uulgaretur. Certe non decreuit perquirenti diligentius coniecturae quibus colligatur scriptam esse posteaquam Caesaris sententia Romae esset absolutus.

ARGVM. EPIST. S. PAULI
AD PHILEMONEM.

13

PHILEMONI erat seruus Onesimus, qui sup-
pilatis domini facultatibus aufugit Romam. illic
audito Paulo & religionem Christi recepit & Paulo in
carcere seruiuit, & ea quidem integritate ut hunc do-
mino suo reconciliare cogitaret Apostolus. Scripta igitur
hac epistola mire Philemonem urget ut seruulum re-
cipiat fugitiuum.

Scripta est in genere deliberatiuo, & arte tanta,
breuitate item tam erudita, ut mihi nihil in omnium
oratorum exercitamentis & declamationibus uideatur
extare hodie quod cū hac Pauli sit conferendū epistola.

Præterea exemplum in hac nobis proponitur cha-

K

EPISTOLA PAULI

ritatis insigne, cum uir tantus furacis hominis caussam tanto sibi ardore sumit agendam. Erudimur illa ipse lapsis nõ denegandam esse ueniam, si modo resipiscant. Breuiter thesaurum cum eruditionis tum pietatis non epistolam dicet quisquis hoc breue Pauli scriptum propius expendit.

14

ARGUMENTVM EPISTOLAE S. PAULI AD HEBRAEOS.

Euangeliũ.

TRIA sunt quæ hac tractantur epistola. Principio enim monet ne reijciant Christũ Iudæi, neq; aspernentur euangelij negotium per incredulitatem: quantoquidem angelis potentior sit, & Mose maior, angelorum etiã dominus, & deus conditor: nihil interim eleuante eius maiestatem humana natura, quam sibi ex Abrahæ traxerit prosapia. Considerent autem miserum maiorum suorum exemplum, quorum murmur, perfidia & incredulitas misere sit multata in deserto: unde consentaneum sit ipsos pessime nunc quoq; habituros, si ipsum uerbum dei uiuum, ipsumq; dei filium perrexerint cõtemnere. Et hæc agit per integra prima quatuor capita. Nimirum aduersus eos sic perorans, qui Christum aspernantes obijciebant, Nos Mosi discipuli sumus,

chi

cui per angelos loquutus est deus, hunc uero Iesum unde sit aut quis sit nescimus, pergemus ergo in uijs patrum nostrorum. Quo simul & infirmos, primumq; Christo ex Iudaismo imitatos & rudes, à ueritate auertebant euangelica: quos interim Paulus istis suis & firmare & in uera religione officioq; retinere contendit.

Deinde uero uelut hypotyposi quadã ob oculos po-
nit, sacerdotium Aharonicum prorsus fuisse umbram, Sacerdo-
Christum autem uerum esse sacerdotẽ, ab ipso deo iure-
iurando creatum, neq; secundum ordinem Aharon, sed
secundum ordinem Melchizedek ordinatum, Leuitis
maiolem & meliorem: utpote cuius sacerdotium sit
& ἀπαράβατον & sempiternum. Antiquitas igitur
esse umbras, cum sacerdotij tum sacrificij. Sacrificiũ.
Quippe cum ueterum sacrificia, non minus quã sacerdotium, fue-
rint inefficacia & typi Christi, qui sit uera hostia uni-
ca & sempiterna pro peccatis totius mundi. Hæc au-
tem doctissime simul & copiosissime tractat per initium
capitis quinti, (nam in fine, & per integrum cap.
sextum digreditur) item per integrum caput 7. 8. 9.
& decimi mediam partem. Planè aduersus eos qui ni-
tebantur cremonijs, sacerdotio, & sacrificijs: qui cla-
mitabant Christiana religione omnem semel tolli di-
uinum cultum, omnem uetustatem & gentis gloriam.
His igitur commonstrat, in Christo omnem esse pleni-

EPIST. PAULI AD HEB.

tudinem & legis perfectionem, ut qui Christum per fidem possideat, is dei gloriam, & sacerdotem & hostiam absolutissime possideat.

Fides.

Postremo adhibitis calcaribus urget eos ad fidendam Christo sacerdoti unico & hostiæ perpetuæ. Esse enim fidem illam omnium ab exordio mundi iustorum veterum, ueram religionem, qua illi deo seruiuerint, et in qua multa perstiterint patientia. Patientia ergo hic quoque opus esse & constantia: ad quam deinde multis hortatur exemplis, iudicijs, similibus. Nam mire torquebatur qui à Mose descuerant ad Christum.

Ad finem autem epistolæ, per integrum uidelicet cap. 13. Appendicis loco, subdit breues quosdam, ueluti Aphorismos, sententias & institutiones. Hoc uero totius epistolæ argumentum est.

Phrasis.

Dictio uero pura est, grauis, dilucida, euidēs & propria. Genus autem orationis mixtum est. Nam epistolæ medium, genus agnoscit didacticum. Docet enim Apostolus ueluti demonstratiua contentione, ueterū umbras, quoad sacerdotium & sacrificium, prorsus abolitas, Christum uero esse uerum sacerdotem & æternam hostiam. At initium epistolæ & finis, sub genus referuntur Deliberatiuum. Nam utraq; parte hortatur, illic ne Christum reiciant, hic autem ut Christo fidant, & per patientiam in ueritate persistent.

SEQVVN

SEQVNTVR AR-
GUMENTA CANONICA-
RVM EPISTOLARVM, ET
PRIMVM EPISTOLAE
BEATI IACOBI.

SCRIBIT S. Iacobus conuersis ad Christi-
stum dominum, ideoq; nihil agit in hac epi-
stola de primis fidei rudimentis et dogma-
tis nostrae religionis, de poenitentia, de abrogata lege,
de fide sola iustificante, hoc est de salute per unicū Chri-
stum parta totiq; mundo oblata, aut de peccato & li-
bertate Christiana, idq; genus locis alijs, in quibus pro-
culdubio satis erant instituti, sed corrigit quaedam quae
in populo dei exoriebantur peccata. Erant enim qui
iactarent se euangelio credidisse, interim uero mire im-
patientes cum propter nomen Christi aliquid erat feren-
dum. Erant qui impure loquebantur de sancta & iusta
dei prouidentia, omnem peccati culpam reijcientes in
deum. Idem iactabant fidem, sed operibus fructibusq;
fidei carebant homines uani & irreligiosi. Ambiebant
alij munus docendi nulla expectata uocatione, ij & lin-
gua erant promptissimi & ad contendendum semper
armati. Quidam uero ad rem attentiores fraudabant
proximos, genioq; indulgebant intemperantius. Hos

EPISTOLA

aliosq; his similes errores corrigit apostolica seueritate, adhortans pios ad patientiam, mox etiam docens sancte & reuerenter loquendum esse de dei prouidentia, cum certum sit homines non dei uitio sed sua culpa fieri malos. Statim autem post illa hortatur, ut positis affectibus carnalioribus uita religionem ueram exprimant, non uerbis, nō iactabundis de fide uocibus. Fidem enim semper esse feracem bonorum operum, imò hanc non posse esse sine bonis operibus. Ibidem docet non temere ambiendam esse docendi functionem, docet item coercendam esse linguam, à contentionibus, auaritia circumscribente, à pauperum oppressione atq; studio uoluptatum omnino esse temperandum. Addit ad finem et alia quaedam uitae praecepta & sancta & salubria. Recte igitur D. Erasmus censuit Iacobum in hac epistola uersari in locis communibus. Nostro autem saeculo mire utilis est. Laborat enim iisdem morbis quibus illud propter quod D. Iacobus hanc adidit. Stilus facilis est & expositus, ratio tractandi plana & pulchra.

ARGUMENTVM PRIORIS S. PETRI EPISTOLAE.

OBSCURIOR paulò est prior Petri epistola non modo propter sententias reconditiores, sed

sed & propter ordinem perturbatiorem asperio-
 remque quem nos in presentiarum uel complanare, uel certe alijs
 occasionem subministrare istud dexterius absoluendi,
 conabimur. Consilium certum nemo (opinor) præsi- **Status.**
 xisset, nisi ipse Petrus adiecisset ad finem epistolæ, Per
 Sylvanum uobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis
 scripsi, adhortans ac testificans hanc esse ueram gratiam
 dei in qua statis. Hinc enim colligimus hanc esse episto-
 lam hortatoriam simul & expositoriam. Ita enim fide-
 les hortatur in ea fide quam acceperant, neglectis affli-
 ctionibus perseuerent, ut interim summarium religio-
 nis & fidei fundamenta ubique ponat, denique & Chri-
 stiana perstringat officia. Desultoria enim est. Persecu-
 tio à fide uel absterrebat uel prorsus auocabat (ut fit) **Patientia.**
 plurimos, potissimum ergo hortatur ad patientiam, qui
 huius epistolæ ueluti primarius scopus est: cui protinus **Fides uera.**
 attextitur alius non minus infrequens, ad confirmationem
 tamen superioris pertinens, uerissimam esse prædicatio-
 nem quæ de fide Christiana ipsis sit prædicata. Id ete-
 nim hoc attextitur consilio, ne isti se frustra in causa non
 bona pati timerent. Veritati huic adiungit pietatis syn- **Innocentia.**
 ceritatem integritatemque; deflectens ad innocentiam stu-
 dium, quo in loco non minore diligentia frequentius labo-
 rat quam in superioribus. Maximas enim partes & pri-
 mi & secundi capituli huic impendit, adhortans ut uitam

EPISTOLA

uiuunt sanctam & sua uocatione dignam. Hæc autem omnia generatim prosequitur. Absoluta uero fide & uitæ innocentia, quæ uera pietatis summa est, speciatim pertractat Christiana quædam eaq; apprime necessaria officia, docēs quid debeamus magistratui, legibus, quid deceat seruos, quid coniugatos: breuiter Christi exemplo ad maximas quasq; uirtutes potissimum uero ad patientiam & innocentiam uitæ animat, ubiq; amolens quod impedire, & adiuuens quod promouere ad hæc poterat, idq; agit à fine secundi capituli, per tertium & initia quarti. Nam sub finem huius miro ardore miracq; euidencia tolerantia suadens afflictiones attenuat. In 5. autē ad officiorū institutionē rediēs, instituit episcopos, hortaturq; ad humilitatē animi & accuratam uigiliam. In summa, Varia est epistola, & ueluti locus luxurians communibus; in quibus tamen primas tenent, fidei in Christum ueritas, uitæ innocentia (sub qua recensentur uaria officia) sanctaq; tolerantia. Maxima ergo ex hæc expectes licebit, quæ fidei Christianæ uis et ueritas, quæ uera religio, quæ ueræ fidei opera, quæ Christianorum officia, quæ patientiæ dignitas: & cætera.

Officia.

Cruce & afflictio.

Dictio.

Erudita uero est, & profecto digna (ut Erasmus ait) apostolorum principe, plena authoritatis ac maiestatis apostolicæ, uerbis quidē parca, sententijs uero differta. Scriptam aiunt è Babylone per Syluanum.

ARGV

ARGVMENT. POSTERIORIS
S. PETRI EPISTOLAE.

AD eos secundam scribit epistolam ad quos scripsit primam. Sic enim ipse fatetur in cap. 3. Hasce iam alteras uobis charissimi scribo literas. Ceterarum monitoria est epistola permultum habens adhortationis. Dum enim spiritu quodam diuino persentiret diem fatalem sibi astare praeforibus, amore paterno et apostolica cura adactus, uoluit prius Asianos adeoque et totam Christi ecclesiam munere aliquo egregio donare. Ostendit ergo ijs quod ea religio in qua tunc agebant uera et absoluta sit religio: deinde uero adhortatur ut in hac persistent, innocentiae uerae studeant. Addit protinus et quaedam certa uerae religionis testimonia, quibus suffulti firmiter perstare queant. Hic iam pseudoprophetas quosdam uenturos praedicit, quorum nomine hoc ardentius ad constantiam adhortetur. Hos enim uiam ueritatis blasphematuros habiturosque demenciae suae complurimos sectatores. Illos uero graphice per integrum cap. 2. depingit, differens de artibus infandis, peccatis, uersutijs, demum et de interitu eorum. Quibus summa diligentia absolutis in 3. cap. de impijs postremi saeculi moribus scribit, de contemptoribus diuini iudicij, aduersus quorum impudentiam effrenem ius

EPISTOLA

diciū dei futurū asserit, docens fidelū esse, ut contemptis impijs illis ipsi sese parent ad diem illā certissimā quidē, sed nemini tamē cognitam. Porro hæc omnia argumentis agit pressis & densis, euidētibus atq; clarissimis. Stilus enim grauis est, sed argumentū facile pijs, et quod singulis propemodum uerbis maxima offerat mysteria,

ARGUMENTVM PRIORIS
S. IOAN. APOSTOLI
EPISTOLAE.

Statos.

DELIBERATIVI generis est Epistola. Nam hortatur credentes, ut puritate uitæ & charitate fraterna, Christum exprimant. Initio autem totum Christi negotiū paucis proponit. Deinde ne quis ex redemptione Christi peccandi sibi (id quod pleriq; tum quoq; solebant) arriperent licentiam, docet fidem in Christum congenitam sibi habere puritatem uitæ: ad cuius amorem & studium uehementissime inflammat.

1 Cæterum erant qui currentes in uia domini remorarentur hæretici & homines maligni: hos ergo fugiendos suadet, ut antichristos, & annunciatae ueritati indiuulsi herendum. Mox redit, & iterum ad puritatem uitæ animat. A qua deinde ad charitatem transit, adhortās, ut hac fratribus sincere seruiamus, & re ipsa, nō uer-

bis

bis diligamus. Hic uero interserit quædam de proban- 4
dis spiritibus: redit ad charitatem: & fidei uel fideliter
excussa, pulchre claudit Epistolam. Fidei enim in supe- 5
rioribus quatuor capitibus, sæpe meminerat: unde pro
more apostolico, diligentius eam retractanda erat.

Hiscæ itaq; oppugnauit, et ueluti ex obliquo subruit *Ocasie.*
cum Hebionica & Cerinthiana phalange, pseudo-chri-
stianos etiam omnes: quorum illi Christum penitus ab-
negabant, hi uero uerbis, imò loquacitate futili Christi
quidem confitebantur, uita autem referebant cacodæmo-
nem. Isti præterea Ioanni ansam scribendi præbuisse ui-
dentur: quanquam pia senis cura & Christianæ plebis
amor pijsimum Apostoli animum, proculdubio ad scri-
bendum uel maxime impulerunt.

Epistola est nostris temporibus accommodatissima, *Vfus.*
quippe quæ homines protulere, quorum alij diuinitatem
Christi in dubium ponunt, alij uero humanitatem igno-
rant, & alij rursus sint qui pietatem metiantur uel hu-
manis commentis, uel ceremonijs, uel suauibus & ex-
politatis de Christiana religione uerbis. Isti autem omnes
hac epistola discunt, Christum Iesum uerum esse deum
& hominem. Discunt Christum Iesum unicam et æter-
nam esse orbis salutem. Discunt ueram religionem con-
sistere in fide, uitæ puritate & charitate: nõ in loquen-
tia, hostijs, aut humanis inuentis.

EPISTOLAE IOANNIS.
ARGVMENT. POSTERIORVM
EPISTOLARVM BEATI
IOAN. APOSTOLI.

2 **G**RATVLATVR *fideli ecclesiae, quod receperit ueritatem. In hac uero ut perseveret et sese mutuo diligat, & a pseudoprophetis sibi caueat, hortatur.*

3 **G**RATVLATVR *Caio quod in recepta ambulet ueritate, beneficentiamq; exerceat in fratres. Perstringit Diotrephen & commendat Demetrium.*

ARGVMENTVM EPISTOLAE
BEATI IVDAE
THADAEI.

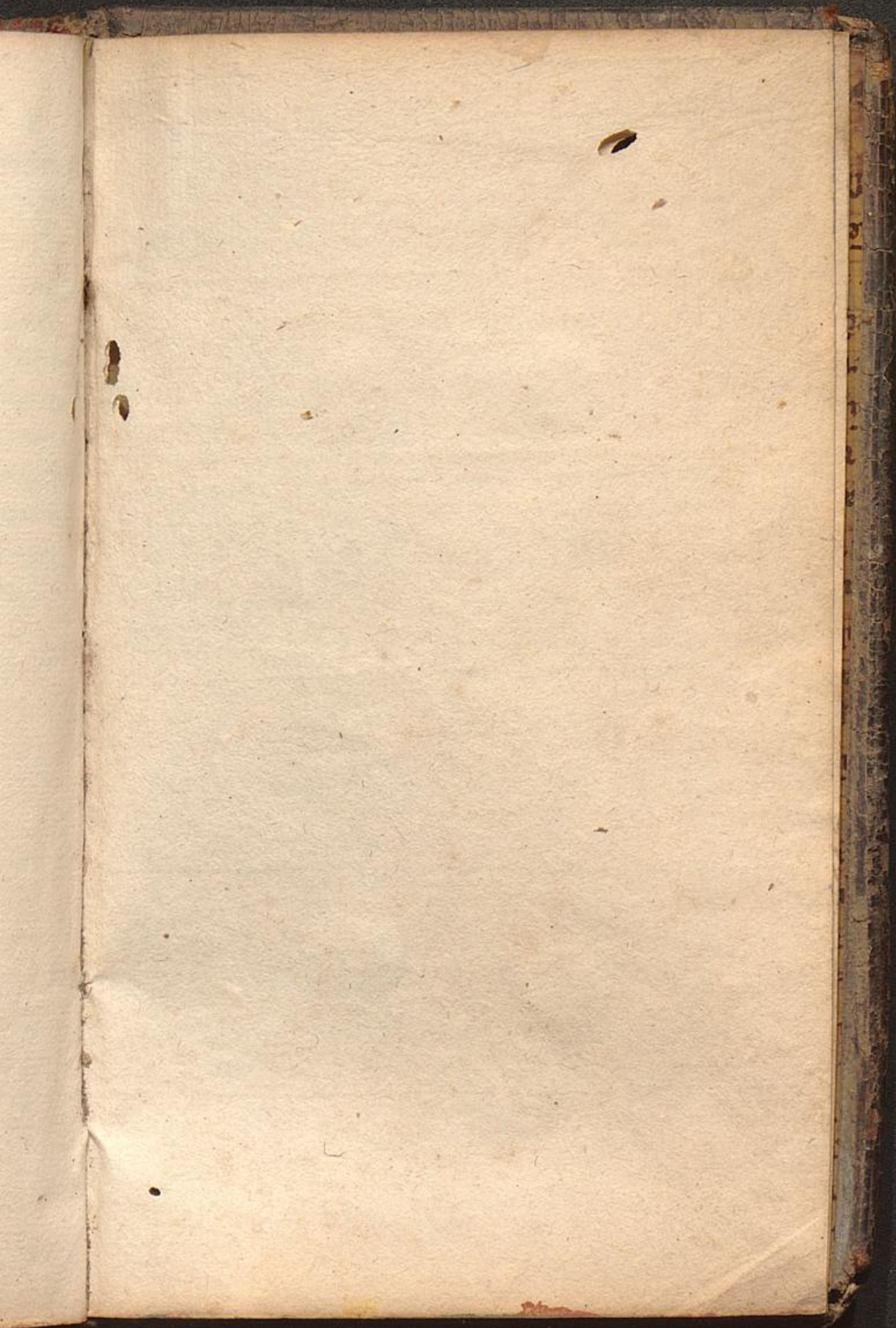
IVDAS quē Matthaeus nominat Lebbæum cognomino Thadæum, dicitur fuisse frater Iacobi Alphaei & Simonis Chananæi, uixit adhuc, si Eusebio Egesippum citanti credimus, temporibus Domitiani, aliquot annis post sublato dominum apostolos. Proinde quod in corruptissima incidisset tempora, sed & spiritu praenideret quid porro futurum esset, hanc scripsit epistolam, in qua hortatur sanctos ut et ipsi in pura religione perseverent,

seuerent, et alijs quoq; adiuuamento sint quo possint perseuerare, & ut ueritatem euangelicam exprimant bonis operibus, caueant autem ab impostoribus, quos hic depingit graphice exitium ipsis interminans. Pleraq; uero mutuauit ex posteriori epistola Petri. Nec id quidem cuiquam nouum uideri debet. Videmus enim & prophetas posteriores priorum legisse orationes & libros, atq; adeo usurpasse & multa illorū in sua retulisse scripta. Ergo quæ hic attinguntur parcius, paulò fusius tractantur in epistola Petri.

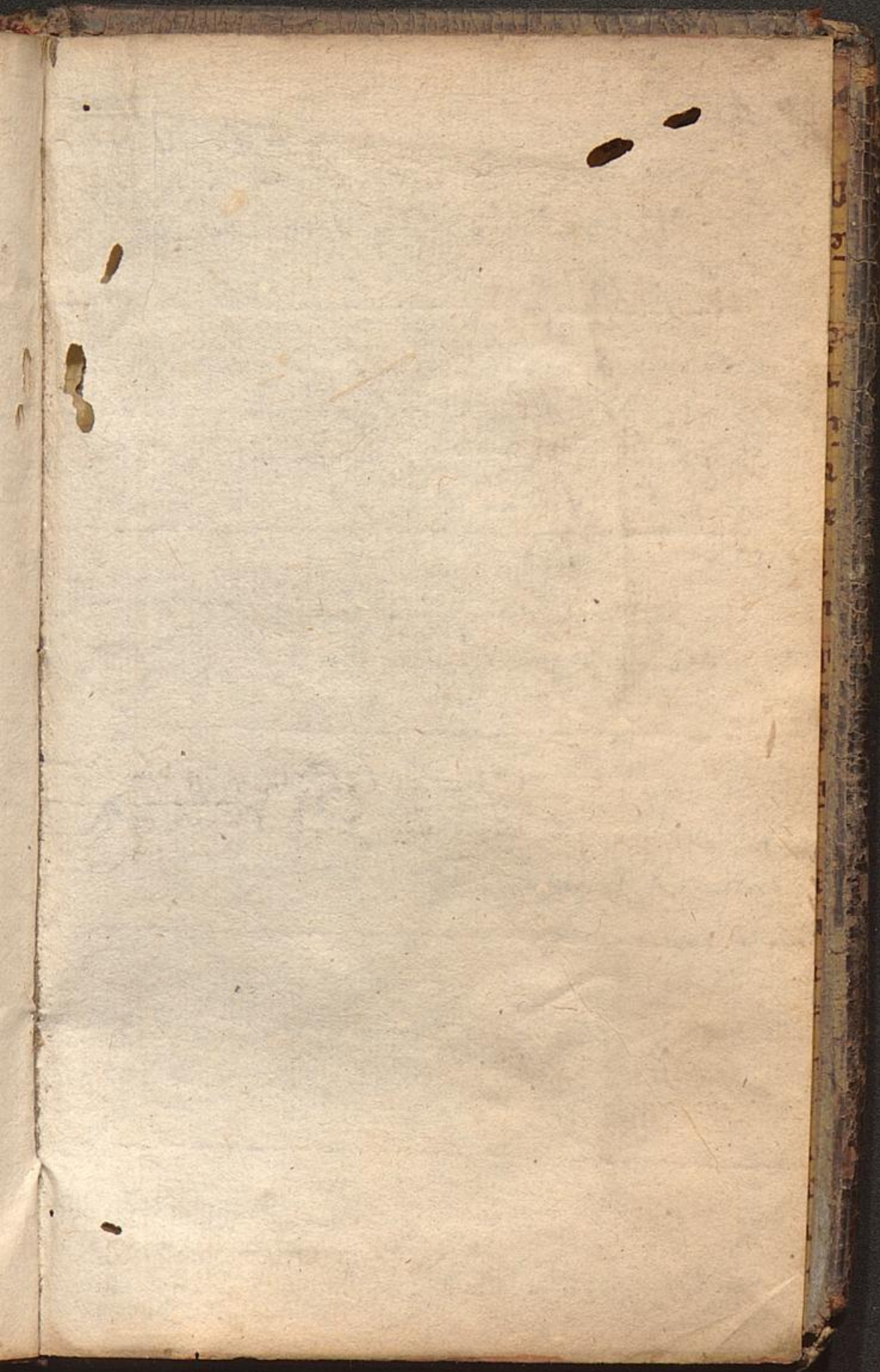
FINIS.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

1111

Ad Canonatum subemendat sufficit etiam
xviii annorum. Bl. in vrb. etas. r. f. 207
de usup. in 6. Pot. dicit. ff. 329

Ad Episcopatum etas 30 dicitur. Et in
morts. hant hanc in r. p. 78 dicit
Bl. et ad. in Comment. qualem dicit
et quodlibet. Abb. in r. sup. mandata
De p. b. d. Eadem etas. requiritur in Abbate
et factus Abbatis. Et in r. in p. 78
et r. sup. mandata.

Etas annorum et annorum ad suscipiendum
inductus in r. 78. et in r. 78
supra et ubi dicitur. De hys mandata.

August. sup. Jo. 10. Optid. est Coris, Coris est virtus
Optid. aperit qui virtutem dicit, Omnis est
virtus Coris.

Th
1699